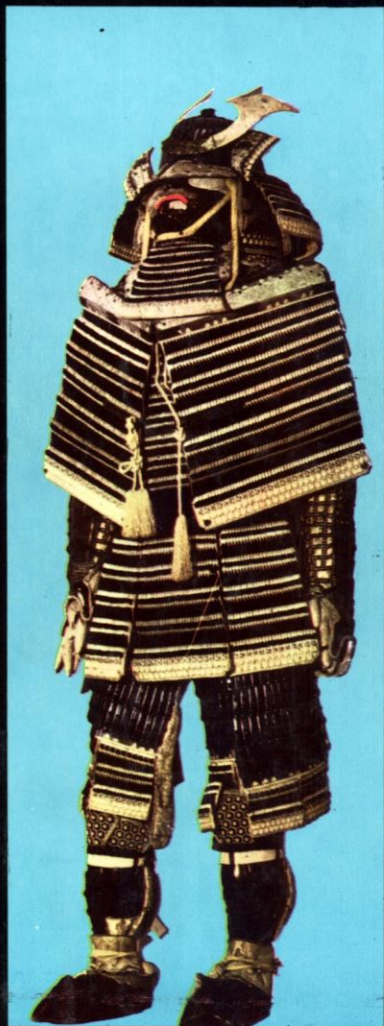
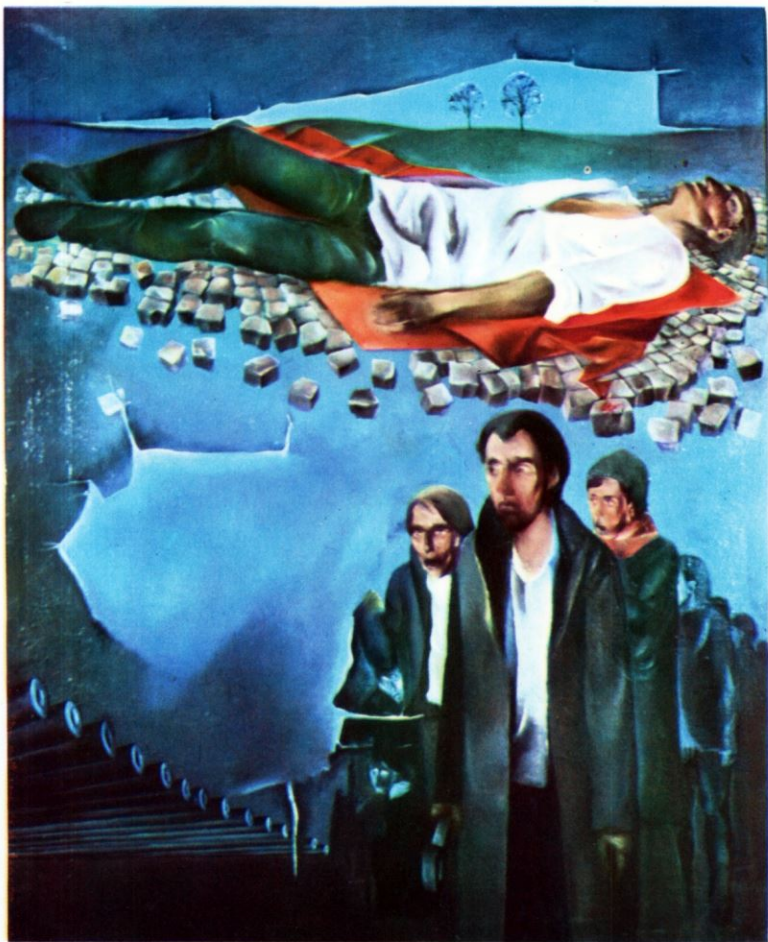

magazin istoric

ANUL VII Nr. 7 (76) IULIE 1973

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VII - Nr. 7 (76)

iulie 1973

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunt
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIȚ

VIRGIL CÂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

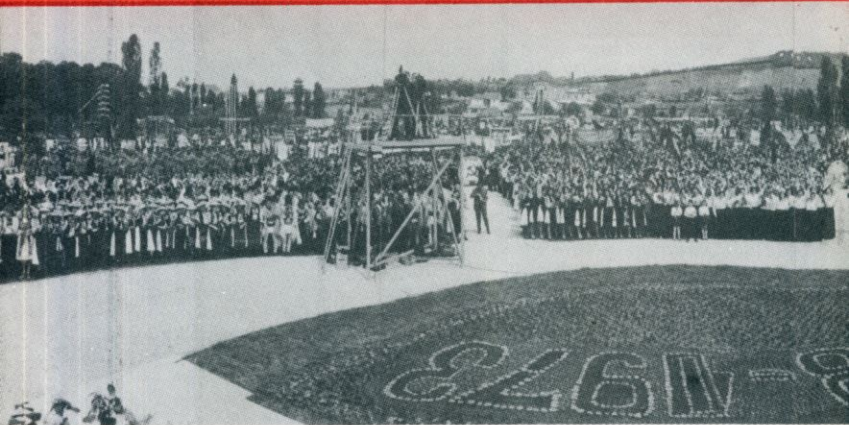
- ① Comori ale străvechii arte japoneze păstrate în colecția Muzeului de Artă al R.S. România: armuri de samurai din sec. XVII — coperta I — și sculptură în fildeș din sec. XIX — coperta IV (Patru insule și alte cîteva mil, p. 46)
- ② În deceniul patru, clasa muncitoare a dat o ripostă viguroasă încercărilor de ciuntire a drepturilor democratice și a libertăților cetățenești. În imagine: Grivița 1933, pictură de Doru Rotaru (Patru decenii de la constituirea Comitetului Național Antifascist, p. 11)
- ③ Henric IV. Portret executat la începutul sec. XVII de un pictor anonim, Muzeul de Artă al R.S. România (Cuvinte celebre ce n-au fost rostite, p. 28)

S U M A R

Revoluția de la 1848. în conștiința generațiilor actuale: TITUS POPOVICI...	2
Dimitrie Cantemir — o personalitate pe măsura poporul român: MIRON NICOLESCU, CRISTIAN POPIȘTEANU	7
1933-1973. Patru decenii de la constituirea Comitetului Național Antifascist. „Împotriva întunecimii fasciste, pentru o idee generoasă...”: GH. I. IONIȚĂ....	11
Cînd a apărut programul Ce vor socialiștii români?: ION IACOȘ.....	17
Divizia „Das Reich” n-a ajuns la timp...: CRISTIAN UNTEANU.....	19
„Apa trece, pietrele rămîn...”: A.J. TOYNBEE.....	24
Cuvinte celebre ce n-au fost rostite: W. VON JANKO	28
Furtuna bîntuia în adîncuri...: ION DRAGOMIRESCU.....	38
Partidele politice și veștile lui Carol II — documente din arhive germane.....	43
Amazoane ale văzduhului: V. FIROIU	45
Patru insule și alte cîteva mii. Secvențe de istorie niponă: N. KOSLINSKI.....	46
Minamoto împotriva lui Taira: MARIA SOVEJA	51
Cluj 1928, la Tribunalul Militar: „L-aș denunța ministrului Justiției pe procuror”: PETRU BUNTA	54
Albumul de gresie al Saharei: H. DUMITRU	62
Don Carlos — erou sau... nevolnic?: EUGEN B. MARIAN.....	64
Pagini inedite. Cîteva zile dintr-un an: VALERIU BRANIȘTE.....	73
America vikingă și tulburătoarea ei istorie: GERALD L. ALEXANDER.....	80
Ginerele lui Mussolini se spovedește: Jurnalul lui Ciano	86
● Zimbete din cronici... 61 ● Cărți sosite la redacție... 94 ● Poșta Magazin istoric ... 96	

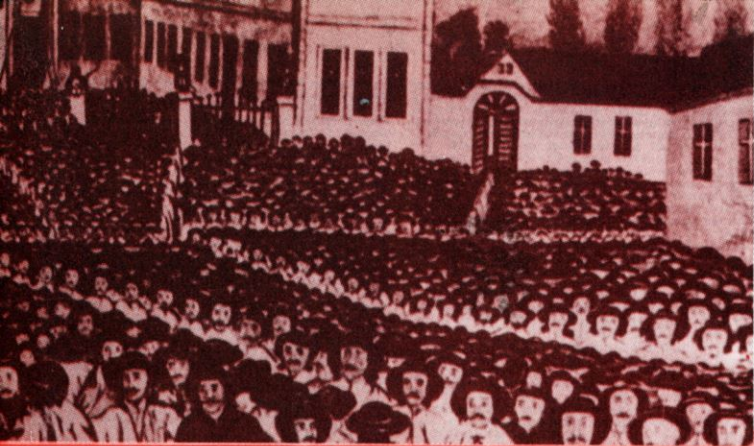

Neuitatul an 1848: o permanentă în conștiința înaintașilor, a generațiilor de azi și de mâine. Două imagini ce unesc aceste gânduri peste ani: **Blaj 1848** (fragment dintr-o stampă de epocă) — **Blaj 1973** (imagine de la marea adunare populară din 17 mai)

REVOLUȚIA DE LA 1848, ÎN CONȘTIINȚA GENERAȚIILOR ACTUALE

TITUS POPOVICI

Există în istoria fiecărui popor momente fundamentale, de răscruce, pe care conștiința generațiilor următoare nu le depune niciodată în muzeul pioasei aducerii aminte, ca pe niște relicve. Asemenea momente, sau poate mai exact spus retrăirea lor, regindirea lor, analiza pe care o aduce cu sine trecerea timpului, judecata istorică, prezența lor în memorie, pot și trebuie să constituie un ferment de gândire și acțiune contemporană, unitate de măsură și de comparație, prilej de fertilă meditație asupra Istoriei, această formă modernă a destinului.

Poate cea mai bună caracterizare a acestor nevoi de comunicare cu trecutul complex, frământat, nu odată tragic al devenirii noastre naționale și sociale, rămân cuvintele bătrânului eroncar: „Cu cele trecute să precepem cele viitoare”; momentele de vîrf, în care aspirațiile profunde, străbătînd ca un fluviu ascuns viața și truda comunității românești, s-au concretizat exploziv, umînd și îngrozind „tagma jefuitoarelor”, momentele acestea rămîn ale contemporaneității, ale prezentului ca niște bine călitate arme de luptă.

De aceea comemorarea a 125 ani de la furtunosul și dramaticul 1848 a însemnat cîntecul aceluia moment deosebit, care, așa cum spunea secretarul general al partidului nostru, „a constituit o piatră de hotăr pe drumul cuceririi libertății sociale și naționale a poporului român, a progresului și civilizației patriei noastre”. Însă amîn în același timp, și un mare act de justiție istorică.

Prin amploarea manifestațiilor populare, cu ocazia acestui aniversări, prin profunda analiză marxistă pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu a făcut-o a celor scurte, dar atît de complexe perioade esențiale, Partidul Comunist Român se dovedește încă odată, în practică, continuatorul legitim, recunoscut și urmat ca atare de întreaga națiune a tot ce a fost înalțat în întreaga istorie a României. Cîstîndu-l, cunoscîndu-l pe înălțimea neclintim și ne cunoaștem pe noi înșine, cel de azi, chemați într-o altă etapă istorică să desăvîșim, pe planuri superioare, idealul celor mai buni fii ai acestui popor. Al acelor oameni care au reușit, uneori cu prețuri vîșii, al fetelelor personale, al libertății lor, să fie exponenți activi ai vîșii, nevoii de fetele și libertate a celor mulți, a celor „fără neam și fără număr”, cum spunea Octavian Goga, „ce-au sprijinit întotdeauna Eternitatea pe-a lor umăr”.

Anli noștri au dovedit că ideale marilor bărbați de la 1848 n-au putut fi înlătinate nici prin forța armelor, nici a numărului; materializarea lor în structuri durabile, cu o permanență deschidere spre viitor a fost opera revoluției socialiste în țara noastră; ea a durat o punte între un trecut glorios și un prezent pe care poporul român știe să și-l facă gloriu, de data aceasta printr-o conștiință unanimă. Conștiința pe care numai responsabilitatea deschisă asumată a întregii națiuni o poate avea și mai ales o poate constitui în fapt.

Îată de ce, după 125 ani, amintirea lui 1848 e încărcată de semnificații.

*Scoală-n grabă, rumpe, sfarmă
Jugu-fi aspru-mpilător,
Cu puternic corn răstornă
Muntele-mpovător.*

E(Poezie-manifest anonimă din '46)
xistă o conștinute, uneori vizibilă, alteori secretă, a aspirației revoluționare; mișcarea propriu-zisă poate cunoaște coborîșuri sau eclipse, dar flacăra odată aprinsă nu dispăre, în cele mai neprielnice condiții cîlar, din conștiința masei. Mîturile, cu grijă întreținute, dătează clasele privilegiate, smîzguit de temelii, își pierd caracterul „Sacru”; sprijin critic, ferment de dezvoltare și eliberare, poate fi declarat „subversiv” și prigonit ca atare, el se manifestă constant, în forme multiple. Iar atunci cînd condițiile social-istorice sînt favorabile, el se metamorfozează în program pozitiv. Frază, tăioasă ca o lovitură de sabie, a lui Tudor Vladimirescu: „Patria este norodul, nu tagma jefuitoarelor”; a constituit o astfel de priză de conștiință. Relațiile feudale, intrinsece, frînă la calea emancipării elementare a națiunii, apăreau la jumătatea secolului trecut în toată păcătoșia lor golielice. Bunul plac, hatrul, capriciul, jaful nedezghizat, lipsa oricăror norme în raporturile sociale, delatiunea, favoritismul deșănțat, corupția au fost simțite întotdeauna de poporul român ca o stare de lucruri împotriva naturii: dovadă spiritul satiric care străbate un folclor caracterizat printr-o continuă propensune spre puritatea moravurilor, printr-o viziune animistă asupra naturii, prin echilibrul spiritual.

Caracterul violent antifeudal al revoluției din 1848 a fost nu numai expresia necesității schimbării

raporturilor anacronice, de exploatare sălbatică, fără frîu, ci, de asemenea, expresia unei atitudini morale, deschisă spre viitor. Poate de aceea romanticismul românesc n-a avut caracterul reacționar, pasiv, de întoarcere fără speranță către un trecut fără întoarcere, în mod sigur de aceea, patria, adică norodul — pe care observatori superficiali îl vedeau ca pe o masă amorfă, îndobîtoacă de mizerie — a dovedit în lăureșul evenimentelor o profundă maturitate politică, izbutind să dejoace manevrele reacțiunii interne. Lui I se datorează faptul că „lovitura” lui Solomon și Odobescu a rămas o simplă „lovitură” și numai intervenția brutală a forțelor externe a reușit să oprească, pentru un timp, dezvoltarea impetuoasă a revoluției. Este una din lecțiile cele mai importante pe care ni le-a lăsat moștenire anul a cărui aniversare o comemorăm: o mișcare ale cărei rădăcini sînt adine înfipte în gila aspirațiilor unanimite poate fi vremelnic stăvilită, dar niciodată definitiv înfrîntă; poporul a urmat întotdeauna pe cel pe care i-a simțit a fi exponenți demnității sale; a păstrat de-a lungul anilor amintirea lor, i-a trecut în legendă, adică în una din formele permanente.

Sentimentul justiției, pe care poporul român îl exprimă în întreaga lui filozofie practică (cel mai mare omagiu care i se aduce unui om de seamă sună: „e un om drept”) în numele căruia, așteptări, bărbații, femeile, copiii acestui pămînt au înfruntat gloantele și prigoana, și-a găsit în anli tăuririi noli orînduirii valentele lui majore. Ceea ce, secole de-a rîndul, a fost doar comandament moral, transmis din generație în generație și sintetizat în formula: „a fi om de omenie” a devenit normă de existență și conduită, criteriu de apere. Și e firesc să fie așa: efortul major al unui întreg popor de a-și ridica țara pe culmile civilizației contemporane, efort care cere mobilizarea tuturor energierilor, nu este un scop în sine; lupta împotriva înstrăinării pe care veacurile de exploatare, inegalitate și încheitate socială au lăsat-o în conștiință și mentalități presupune afirmarea hotărâtă a rolului istoric și social pe care-l are conștiința.

Revoluția din 1848 a fost începutul unui lung proces de perfecționare morală. Lozincă: Libertate, Egalitate, Frăție, în numele căreia s-au ridicat deseculții pămînturilor, zdrențeșii mahalaletor, nu a fost un slogan de împrumut: ea trăiește și rodește în conștiința generației actuale, ca un criteriu suprem de valoare.

*N-ajune iataganul barbarei semilune
A cărei răni fatale și azi le mai simțim,
Acum se vîră cutul în trebile străbune,
Dar martor ne e domnul că vii noi nu-l primim.
(Deșteaptă-te române)*

Nu întîmplător figura centrală, de referință, a istoriografiei pașoptiste este Mihai Viteazul. Neînțelegem vremea sa — și nu mă refer la „frății creștini” a căror tînăr și dezvoltare civilizată le apăra alie, la granițele zguduite de toate furtunile istoriei. „Eu aș fi putut sta netulburat în țara mea, dacă nu m-ar fi chemat credința către creștinătatea”, spunea marele și nefericitul domnitor într-un memoriu, de altfel înutil, adresat ducelei Toscaner. Personalitate prea puternică, el nu putea fi un vasaș supus al tuturor contradicțiilor născute din ciocnirea de interese a caselor domnitoare din Europa, incapabile de a opune de-a lungul secolelor o unitate durabilă invaziilor otomane. El stia că „Țara Moldovei, Țara Românească, Țara Ardealului, poarta ce-am pohtit” reprezintă chezașia formării unui bastion de netrecut opus unui imperiu necreator, tîlhar și în descompunere. Cîrmîntărea l-a „răspîrșit” pe Cîmpia Turzii.

E o lege: interesele exploatare și privilegiatilor sînt întotdeauna antiprogresiste și faptul devine izbitor în momentele revoluționare, cînd măștile cad, cînd cuvintele „înțelepte și potolitoare” nu mai pot masca aceste interese ale grupurilor care frînează dezvoltarea societății și cînd intervenția străină apare ca singura soluție pentru salvagădarea lor.

E lucrul pe care l-a înțeles cel mai bine Bălaescu (așa cum a văzut și a înțeles mult mai bine, mult mai adine decît toți, multe din căile care treburau urmate pentru ca revoluția să nu poată fi înfrîntă),

atunei cînd, analizînd puterea armată a români, precizează o armată a poporului întreg, nu una de mercenari. Spunea: „În sfîrșit să nu uităm și vîzul politic: că o nație războinică și unită, oricît de mică ar fi n-a fost niciodată biruită și nici că va fi...”

Reacțiunea în conștiința vremii figura marelui volevod, Bălescu și cei mai apropiați de gîndirea lui reînnoiau firul rupt al demnității naționale: ei simțeau ca o înecugrîtare și un anacronism istoric amestecul marilor puteri, „suzerane sau protecționale”, un atentat la dreptul elementar și imprescriptibil al popoarelor de a-și făuri singure destinul, potrivit aspirațiilor lor celor mai înalte, potrivit civilizației, maturității, forței idealurilor lor.

Lupta împotriva orînduirii feudale, descompuse, retrograde era, prin forța lucrurilor, și lupta împotriva intereselor feudal-expansioniste ale celor trei imperii, pentru care țările românești erau teren de bătălie sau loc de unde își puteau umple visteriile sleite. Desigur (Marx a arătat cu o limpezime și o strălucire neegalată acest lucru), interesele se acopără întodeauna cu fraze. „Cînd „dreptul divin” nu e învoat, atunci apar... „grilele nărilor” de a feri pe cei mai mici de tulburări și de frămîntări. Marile puteri imperiale au avut întodeauna „vocea” de-a mîntui pe alții, împotriva propriei voințe, cu sila, cu minciuna diplomatică, cu fraze pioase, cu cucerirea celor slabi sau interesați, iar cînd nu se putea altfel, cu forța armelor, cu forța oarbă a numărului. Această tristă „vocea”, cărora țările mici și mijlocii le-au căzut de altăce ori vîlmă, era în fond reflexul de apărare a stărilor de lucruri înapoiate, înjositoare, primejdioase din propriile imperii. În două frazole goale despre „revoluția de import” despre „duhul comunismului” despre „juni exaltați” se ascundea spaima barinilor ruși, a pașelor turcești, a herțegilor austriei, spaima exasperată de propriile lor popoare, pe care, de asemenea, se considerau chemați să le mîntuie prin „polițienestii selințe”, prin „organicești reglemente”. Țările românești au fost, în mod obiectiv, virtutea cel mai înalțat al lănelor revoluționare, unirea lor ar fi dat programul pașoptist o coeziune și o forță materială, o bază de masă, o structură modernă, înalțată. Această unitate nu era îndreptățită împotriva altor popoare, nu era agresivă și, spre cîntecul națiunii noastre și a bărbatilor luminați al aceluia moment, niciodată sovîină. Ideea unității naționale și a independenței a supraviețuit, uneori ca o depărtată lăcărare, alteori arzînd ca o flăcără înaltă, tuturor vicisitudinilor seculare: în bezna medievală au afirmat-o cronicarii, Mihai a realizat-o, pentru scurt timp prin genul armelor, Cantemir i-a dat fundamentul stilințific renașcentist, ea a trăit ca un dat vital în conștiința milioaneilor de lobagi, strîns unită cu setea lor de dreptate socială.

Anul 1848 a afirmat-o definitiv, ea pe un deziderat sine qua non al propășirii moderne a României. Și dacă „sfînta” coaliție a celor trei imperii reacționare a împiedicat realizarea ei în acel moment, forța armelor, cînsimul de „stăpînitori de drept divin”, amestecul brutal, persecuțiile cu care au fost urmăriți revoluționarii în toate colțurile Europei, tribunalele lui Duhamel, spînzurătorile lui Heynau, lagărele de la Brusa au izbutit să amine, dar nu să împiedice înfăptuirea unității românești. Una dintre cele tirii în 1848 prin zîmlele turcești, spre a „îi trădat Alamuul de Măcin” lui Alexandru Ioan Cuza pe care „a vădat” Căpitanul Mîncuș, născălinele cordoanelor și comandir garnizoanelor miliții din Galați” îl caracteriza drept „primejditor revoltant”, i-a fost dat să-și înscrie numele, peste cîțiva ani, pe prima etapă a înfăptuirii acestei unități naționale.

Urmășilor celor care pe Dealul Spirii, s-au sacrificat într-o bătălie inegală, le-a revenit misiunea istorică de-a înfige steagul național pe redutele Plevnel și de-a primi capitularea lui Osman Pașa.

Iar mai tîrziu, cînd forțele obscure ale reacțiunii mondiale, topind într-un creuzet demonic tot ce a fost înapoiat în deursul vîsurilor, negarea deschisă, cîlnică, brutală a tuturor drepturilor sociale, naționale și umane, au încercat să opună fascismul dezvoltării normale a omenirii, urmășii celor cărora revoluția din 1848 le-a dat conștiința de sine au fost prezenți în rîndurile celor mai avansate, cele mai primejdioase ale luptei pentru demnitatea noțiunii de Om. În atelierele înșingate ale Grivitei Roșii, pe pămînturile afiliate ale Spaniei, în închisorii și lagăre, în cruntă ilegalitate și culminînd cu actual

revoluționar din august '44, comuniștii români s-au dovedit depozitarii legali, continuatorii idealurilor de libertate, egalitate, frăție care au răsunat la Iași, la Islaz, ca și pe Cîmpia Blajului. Adevărata unitate națională, rezultat al unui program stilințific de dezvoltare multilaterală, în care fiecare cetățean al acestor țări este direct implicat, este opera revoluției socialiste inițiată și condusă de Partidul Comunist Român, care a reușit să îmbine în mod organic, dialectic, dezvoltarea modernă a României cu afirmarea neabătută a principiilor independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, neamsecului în treburile interne, cu lupta pentru dreptul înecăru popor de a-și hotărî singur soarta, conform aspirațiilor și intereselor sale vitale. Această activitate complexă, pe care statul și partidul nostru, tovarășii Nicolae Ceaușescu o desfășoară cu o calmă tenacitate și care găsesc ecou tot mai larg pe toate meridianele lumii constituie, în același timp, și cel mai prețios omagiu adus acelor gînditori și vizionari care, în limitele istorice ale secolului XIX au înscris pe steagul lor de luptă nobilele idealuri ale propășirii României libere și independente și au avut demnitatea de a se sacrifica pentru ea ele să rodească în viitorul patriei.

„În urmă, precum și mai înainte, vă scriem că nu sîntem în contra, ba dorim ca fiii aceleiași mame să avem același amic și inamic cu maghiarii, dar condițiile atinse le pretindem realiste, fără de acelea a muri mai bine sîntem rezoluți.

Frăților! credeți-ne nouă că prea luminat vedem și prea hotărît credem, că în aceste două patrii surori maghiarul de azi și viitor nu poate vorbi fără român, nici românii fără maghiari. Credem și prea luminat vedem că peste noi și peste voi azi vîoște să-și întindă mina un element gigantic, care în scurt timp ne va înnece și nu vor rămîne altele decît urmele existenței noastre”.

Avram Iancu

Pe Cîmpia Blajului, cel cărora stîmbrul „Unio trium nationum” le neceaze pur și simplu existența națională au dovedit lumii întregi, pe lîngă hotărîrea lor de a-și afirma această existență istorică, o profundă maturitate politică. Idela anului 1848 nu erau nici de import, nici rezultatul înflăcărării cîltorva „juni exaltați”: ele se hrăneau dintr-o suferință seculară, ele ridău pe planul programului politice, aspirațiile milioaneilor de orșopii. În conștiința cărora nu se stîlcase niciodată flăcările Bobinei, ale răscănelor lui Doja și Horea. Prezența la această adunare de la Blaj a conducătorilor revoluționari din celelalte țări românești, vremelnic și arbitrar despărțite, făcea să răsună și mai pregnant cuvintele: „Vrem să ne unim cu țara”. Cel artificiali separați păstrează timp de aproape un mileniu, ca pe singura chează a existenței și duratăi lor, conștiința unității lor de interese și spirituală, pe deasupra oricăror granițe, a oricăror bariere. Revoluția care la Budapesta, Viena, Praga, Cracovia, zguduise din temelii bazele acelor hibride ale călții împotriva naturii, care se numea Imperiul habsburgic, trezise, în întreaga națiune română și în reprezentanții ei revoluționari, cele mai legitime speranțe, că, odată cu măturarea unor relații feudale anacronice și retrograde, se va sterge și acea legislație monstruoasă și absurdă care nega celor mai numeroase și vechi populații din Transilvania însăși existența în dreptul nu numai al legitimității istorice, ci și al celui mai elementar bun simț. Mintile cele mai luminate ale vremii, atît din partea română cît și din cea maghiară, au înțeles că forțe de neînfrînt putea să constituie unirea forțelor celor două popoare, în lupta comună care-l înfrîmă de altăce ori în trecut, împotriva unui absolutism la fel de „împarțial” în implorare și jefuire.

Aceste rînduri, al căror scop e deslășirea cîltorva din semnificațiile actuale ale anului revoluționar

1848, nu-și pot propune analiza zhemului complex de contradicții, care au împiedecat, atunci, înfăptuirea unității de luptă revoluționară între cele două popoare, ridicate pentru apărarea și impunerea aceluiași idealuri. În Transilvania, nobilimea maghiară a încercat să-și păstreze privilegiile feudale aderând formal la o parte din platforma revoluționară, forțând undirea artificială a Transilvaniei cu Ungaria, negând dreptul populației celei mai numeroase de a-și spune cuvântul în această problemă vitală pentru destinul ei istoric.

Evenimentele se precipitau tulgerător, jandarmul țarist al Europei se pregătea să sară în ajutorul jandarmului habsburgic, nu era timpul dezbatelor, al analizelor istorice; ora era a faptelor, a acțiunii. Cu altă mal pregnantă, ca un îndemn permanent, rămânea acțiunea neobosită a lui Bălcescu, care înfruntând toate vicisitudinile, toate puterilele prejudecări al căror rol, de o parte și de alta, a fost alt de mare, n-a preocupat nimie, nu s-a dat la o parte din calea nălei unel primedii, ca să facă să fie auzit și să biruje clasa de luptă, al intereselor maiore, fundamentale, revoluționare. Reușita a înecorat prea tirziu eforturile sale.

Este semnificativ că și mal tirziu, cînd teroarea singeroasă a generalului Heynau, poreclit „hiena”, impuneze Transilvania cu spinzurător — tragie rezultat al neînțelegerii — reprezentanții acelei orgoliu aristocratice care denigră națiunea română din Transilvania subminau puritatea idealurilor unui Peiș și sau Tănăsies, a unui Simionffy sau Roth. Minți luminate, avertizaseră încă din primele zile ale revoluției: „În Transilvania — scria gazeta Cincisprezece martie — editată de revoluționarii maghiari — două puteri au să hotărască asupra sorții unui nații: Dieta și poporul român. Dieta nu reprezintă decât cîteva sute de oameni; românimea înseamnă Transilvania întreagă. Uniunea Transilvaniei cu Ungaria fără consimțămîntul românilor e un lucru de care nîc să nu ne apucăm”.

Porînd de la aceste constatări, cuvintele cuprinse în scrisoarea adresată de Simionffy lui Iancu la 21 iunie 1848, căpătau o valoare de simbol: „...Românii și ungurii au neapărată trebuința de cea mai strînsă frăție. Numai astfel își vor asigura existența. Prin urmare, elne seamănă disordele, ură și produce vîrsare de sînge între aceste două națiuni surori este trădător al propriu nații!”.

„Divide et impera”, este un principiu scump tuturor absolutismelor. Cînd ei apare, ca o plantă otrăvită (Sicca clodiana, cum spunea Avram Iancu) în rîndurile aceluia care sînt chemați să direcționeze elanurile revoluționare ale maselor, în împrejurări istorice date, rezultatele nu pot fi decât tragice. Marx și Engels au stigmatizat în cuvinte de o maximă severitate orbirea acelor conducători care nevoind să acorde altor popoare libertățile în numele cărora luptau, au dus la cîleirii tragice, inutile, profund dăunătoare victoriei revoluției din 1848.

În același timp, respectarea esenței adevărului istoric trebuie să ne facă să înțelegem și gravă greșală a acelor conducători al revoluției române care s-au încredut în promisiunile habsburgice. Cu o dureroasă luciditate ei scria în iunie 1849: „De ambele părți vedem că pericolul ne amenință de aproape și totuși nu ne putem înțelege. Nu știu din ce cauze învidia și superbia își nvrice sabia între noi și voi, ca nîc în consens apropi să nu ne putem vorbi de aproape. Noi cu durere privim la scena care s-a întîmplat în această patrie și în care și noi am fost siliți a lua cea mai mare parte: însă să credeți domnilor că răscularea noastră nu s-a întîmplat prin amăgirea Austriei — după cum domniile voastre sînteti rău informați — ei pe noi ne-a răsculat necunoașterea naționalității politice, tiraniile și barbariile conservatorilor și aristocrațiilor transilvani unguri, pe care poporul în această epocă nu le-a mai putut suferi și de care inteligența s-a scrisit cu totul...” (subl. a.)

Glînditorul vede cauzele neînțelegerii, omul de acțiune era nevoit să facă față împrejurărilor. Această dilemă dureroasă, care-l va urmări de-a lungul tristetelor sale peregrinări, pînă la moarte, o exprimă în stilul său de un patetism simplu: „Ce era mai consult să dăm mina cu acela care nu voiește să ste de tine, sau cu acela care-ți promite împlinirea rugămînții. Deci vă îndreptăm alcea rugămînta frățească, să nu fiți nîc la credință, înșelîndu-vă că noi am fi instrumente orbe ale camarilei imperiale și că principul nostru ar fi negru-galben (steagul austriac), după cum vă place a crede. Nu domnilor, nu! Sîntem oameni libertății. Pentru aceasta ne-am revoltat, pentru asta ne-am vîrsat și sîntem hotărîți a vîrșa sîngele pînă la ultimul român. Brațele noastre, din 15 mai anul trecut, pînă la ora cea fatală, deschis au stat, ne-am oferit fraților maghiari de cel mai sincer amici pentru toate adversitățile timpurilor viitoare, numai să ne garanteze naționalitatea pe temeiul dreptului egal. Iată dar nodul pe care nu puteți sau nu vreți a-l dezlega. Domnia voastră ce delegați în Dieta țării ne scrieți că veți fi intermediari între noi și Dieta, numai să vă spunem ce ne doare și de ce avem lipsă. Noi, din partea noastră cu cea mai adîncă durere am citit aceste rînduri, cînd dumnea-voastră ce reprezentanți ai nații, nu știți care sînt durerile ei, spre a căror vindecare cîtecîi să simțiteți trimis la cea Dieta”.

Istoria anevoiează împlacabil greșelile, lipsa de unitate a oricărei mișcări revoluționare. Privind în adîncime la cauzele istorice ale refluxului revoluționar care a urmat lui 1848, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Ceea ce a contribuit la slăbirea revoluției în Transilvania a fost și faptul că unii conducători al mișcării, atît români cît și maghiari, n-au înțeles ap-lui la lupta comună făcută de cei mai consecvenți revoluționari din rîndurile lor, necesitatea imperioasă a unui într-un front comun împotriva Imperiului habsburgic; dezbinarea lor a ușurat sarcina reacțiunii de a înăbuși revoluția, de a împiedica înfăptuirea revendicărilor comune ale maselor muncitoare fără deosebire de naționalitate. Sîrșitul tragie al revoluției ardeleni a dovedit încă o dată importanța covîrșitoare a înfrățiii poporului român și naționalităților conlocuitoare în luptă și muncă, a unității lor de nezdruclinat în eforturile pentru o viață mai bună, pentru libertate socială și dreptate”.

Drumul spre libertate și progres e adesea semănat cu spîmîi amari al înfrîngerii. Pe planul glîndirii umane, acele glîndiri care se vrea în același timp și sursă de acțiune, și victoriele și înfrîngerile sînt surse de meditație și de concluzii active.

Una din marile mîndriri ale revoluției socialiste din țara noastră o constituie soluționarea justă, principială, complexă a problemei naționale.

„În întreaga politică de edificare a noul societăți, partidul și statul — spunea secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, pe Cîmpia Blajului — tin seama de faptul că pe unele meleaguri ale patriei noastre, alături de români, s-au așezat de-a lungul veacurilor unguri, germani, sîrbi și alte naționalități, că tot ce s-a creat în decursul timpului pe aceste meleaguri este rodul muncii lor comune, că toate victoriile obținute împotriva exploatorilor și asupritorilor au fost rezultatul luptei lor unite. Lichidînd cauzele care generează animozitate, neîncetare și învrăj_bire între oamenii muncii de diferite naționalități, combătînd și lichidînd vechea politică a claselor exploatoare care urmăreau alfiarea naționalismului și sovînsimului, partidul și statul nostru au creat condiții economice și sociale pentru manifestare plenară în cîmpul vieții sociale a fiecărui cetățean, fără deosebire de naționalitate, pentru participarea tuturor, cu drepturi egale, la întreaga viață publică, la conducerea societății!”

Sînt cuvinte care exprimă, pe deplin, sentimentele fiecărui om, demn de acest nume, sînt cuvinte în care, parcă răsună peste ani apelul înflăcărat și lucid al lui Nicolae Bălcescu, e un răspuns pe care prin vocea cea mai autorizată a României, generațiile de astăzi îi dau memoriei sacre a celor care, în anul de flăcări și tensiune spirituală, 1848, au glîndit și acționat în așa fel ca să pună o piatră de granit la temeliea patriei noastre socialiste, unde cuvintele: Libertate, Egalitate, Frăție, Demnitate au devenit un bun comun al tuturor, mereu prezente, ferment de fertilitate spirituală.

1673 - 1973

Dimitrie Cantemir

Motto:

*Dimitrie Cantemir,
de la a cărui naștere se împlinesc
anul acesta 300 de ani
— care va fi sărbătorită
așa cum se cuvine
de întregul popor
— a demonstrat,
pentru prima dată,
pe bază de date istorice,
de cultură,
de limbă și de obiceiuri,
că muntenii, moldovenii și transilvănenii
din cele trei principate
formează
un singur popor —
poporul român.*

NICOLAE CEAUȘESCU

DIMITRIE CANTEMIR — o personalitate pe măsura poporului român

Interviu cu **MIRON NICOLESCU**
Președintele Academiei Republicii
Socialiste România

Într-un an cu un bogat calendar al aniversărilor istoriei poporului nostru, aniversări pe care revista Magazin istoric și-a făcut o datorie primă de a le înfățișa pornind de la unitatea dialectică dintre prezent-trecut-viitor, momentul tricentenarului Dimitrie Cantemir se prefigurează a fi un eveniment de strălucite evocări. A-l cinsti pe Dimitrie Cantemir înseamnă a evoca multitudinea de planuri pe care domnitorul Moldovei s-a ilustrat, relevind civilizației universale potența spiritualității românești. Reunind un comitet național pentru sărbătorirea tricentenarului nașterii omului de stat, istoricului, filologului, geografului, cartografului, sociologului, muzicologului care a fost Dimitrie Cantemir—eveniment recomandat atenției mondiale de Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură — opinia publică din țara noastră a îndeplinit mai mult decât un omagiu. S-a creat astfel posibilitatea de a răspunde printr-o vastă prezentare a operei și personalității lui Dimitrie Cantemir profundului interes nu numai al poporului român pentru una din figurile de deosebit renume ale istoriei naționale, ci și multor dorințe de peste hotare de a cunoaște meritele științifice ale celui al cărui nume stă scris pe frontispiciul bibliotecii Sainte Geneviève din Paris. Magazin istoric — care va înfățișa în numerele viitoare o suită de momente ale vieții și operei Cantemireștilor, cu precădere ale domnitorului și cărturarului patriot Dimitrie Cantemir — s-a adresat președintelui Comitetului Național pentru acest tricentenar, acad. Miron Nicolescu, solicitându-i să înfățișeze cititorilor noștri o primă panoramă asupra manifestărilor prilejuite de perenitatea gândirii cantemiriene:

— Ce determină, aşadar, interesul şi chiar legătura noastră astăzi cu o personalitate ca Dimitrie Cantemir?

— Este, în primul rând, valoarea demonstrată a ideilor sale patriotice afirmate, să nu uităm, nu acum un deceniu sau un secol, ci acum trei sute de ani. Respectiv, într-o epocă cu mult mai multe necunoscute (în sensul de necercetate) în trecutul nostru istoric decât este, de pildă, cea a gînditorilor revoluţionari de la 1848. Actualitatea preocupărilor sale complexe — şi mai ales a celor de istoric, lingvist şi geograf — ni-l aduce pe Cantemir în imediată contemporaneitate.

Afirmînd şi dovedind originea limbii şi a poporului român Dimitrie Cantemir ne situa pe harta Europei — prin atestare ştiinţifică — acolo unde, prin existenţă şi istorie, ne era locul neclintit de cînd ne ştim ca descendenţi ai daco-romanilor.

În al doilea rînd, cred că, deşi lipsită de context renescentist, cultura românească se leagă de amurgul renaşterii tirzii europene prin Dimitrie Cantemir, prin acel tip de savant umanist, dublat de un înflăcărat patriot şi de un înţelept om de stat.

— Să reluăm primul dumneavoastră argument. Cum aţi defini astăzi poziţia lui Dimitrie Cantemir în problema originii şi a continuităţii poporului român?

— Din acest punct de vedere, Cantemir e un precursor al istoriografiei româneşti contemporane; el ne legitimează ştiinţific ascendenţa încă de acum trei veacuri. Să nu uităm că el scrie *Hronicul vechimel a romano-moldovlahilor* (în latină 1717, în română 1719-1722) într-o vreme cînd începuse deja — deocamdată pe plan intern — confruntarea dintre adepţii şi adversarii romanităţii: Grigore Ureche şi mai ales Miron Costin o apăraseră, Simion Dascălul o contestase; în acelaşi secol, peste numai şase decenii, teoria reacţionară şi antiromânească a emigraţionismului căpăta consacrarea istoricului Sulzer (1781); după el în sec. XIX, Roesler şi apoi întreaga „şcoală” de învăţaţi care căutau în istorie argumente pentru anumite tendinţe politice au contestat cu înverşunare continuitatea poporului român, aducînd înainte, ca dovadă supremă, acel mileniu al tăcerii — argumentul a *silentio* — al secolelor III-XIII. Abia în secolul nostru, cercetările arheologice, analiza şi critica textelor antice au putut rupe această tăcere, dînd lovituri

hotărîtoare falsei teorii a emigraţionismului. Cantemir, care, însă, nu dispunea decât de puţinele izvoare cunoscute la vremea aceea, a intuit, cu logica sa şi cu tot aparatul de cunoştinţe auxiliare, cu bogata cunoaştere a istoriei naţionale şi universale, că nu poate fi vorba de o întrerupere a continuităţii de viaţă pe pămîntul românesc: „numele şi niamul [...] de atunci pînă acum necurmat” au rămas.

Tăcerea izvoarelor, Cantemir o foloseşte ca un argument pozitiv, care pledează în favoarea continuităţii poporului român şi face o comparaţie magistrală, cu descoperirea Americii: „nu am cunoscut noi, nici am ştiut ceva pentru America, nici am scris ceva pentru dînsa”, ceea ce nu înseamnă că marea continent nu exista, „căci ea adevărat era, precum iaste, măcar că nu se ştia că iaste”.

În *Hronic* se mai găsesc şi alte argumente valabile, care au căpătat azi, după 250 ani de acumulari în diversele domenii ale cercetării istorice, o altă profunzime, o altă greutate. Astfel, Cantemir presupune — cu un simţ istoric genial — că între băştinaşi şi popoarele migratoare a existat o colaborare pe diferite planuri, ceea ce azi e un fapt aproape unanim admis. De asemenea, în demonstraţia sa, Cantemir se sprijină şi pe existenţa unei străvechi clase nobiliare româneşti în Transilvania, care-şi stăpînea pămînturile *ab antiquo*, din moşi-strămoşi.

În fine, tot în *Hronic* găsim afirmată ideea romanităţii poporului român, descendent „din cetăţeni romani, din ostaşi veterani şi din mari familii”.

Aici aş vrea să adaug un punct de vedere, să zic matematic, asupra *Hronicului*. Numindu-l *romano-moldovlah*, el pune ca un semn de egalitate şi unitate între moldoveni şi valahi, originea lor romană. Ceea ce ni-l impune pe Cantemir ca pe un pisc al inteligenţei şi creativităţii este afirmarea netă, conştientă şi convingătoare, a originii şi continuităţii poporului român.

Aceste idei, împreună cu altele, şi adăugate valorii universale a operei lui Cantemir, îl fac pe savantul voievod aproape un contemporan al nostru.

— Să nu încheiem aici. Cum vedeţi această universalitate a operei lui Cantemir?

— Poate că nu îndrăznim prea mult, afirmînd că, în dezvoltarea culturii şi civilizaţiei europene, Cantemir a fost o stea de prima mărime. Activitatea sa

Întreagă îl arată a fi un precursor al enciclopedismului, dar el s-a impus lumii intelectuale a vremii sale mai ales ca istoric. Astfel, **Creșterea și descreșterea Curții otomane** (cunoscută mai ales sub numele de **Istoria Imperiului otoman**) a fost tradusă în limbile franceză, germană și engleză, și s-au pregătit traduceri — rămase netipărite — în rusă și italiană. Această primă istorie a Imperiului otoman, scrisă de un adânc cunoscător și

cu știința literelor, și aceea a armelor”.

Recunoașterea europeană a acestor calități și merite a dat-o Academia din Berlin, care, la 1714, și-a făcut un punct de onoare din alegerea lui Cantemir ca membru al ei.

Fără a-și pierde caracterul de universalitate, opera lui Cantemir e **profund românească**; de altfel, nu vom afirma o noutate spunând că în patrimoniul universal nu intră decât ceea ce e profund și reprezen-

Ediția germană a Istoriei Imperiului otoman de D. Cantemir, tipărită la Hamburg în 1745, cu portretul și stema autorului

observator la fața locului al vieții turcești, a fost o adevărată autoritate în materie, de necontestat și de neocolit **timp de un secol**, pînă la apariția lucrării lui Hammer. (Îngăduiți-mi paranteza de a spune că la distanță de două secole, turcii au avut parte ca doi istorici români de valoare universală, Cantemir și Iorga, să se preocupe intens de istoria lor, ceea ce, evident a adus elemente de înfrudire culturilor celor două popoare.)

Să revenim; învățații timpului au cunoscut numele și opera lui Cantemir și au avut cuvinte elogioase la adresa ei; **Acta eruditorum** din Leipzig a publicat o dare de seamă despre lucrarea lui Cantemir **Sistema religiei mahomedane**, „alcătuită cu cea mai mare grijă și demnă de încredere”. Chiar și marele Voltaire, atît de zgîrcit în aprecierea altora, strecura în **Istoria lui Carol XII**, o laudă la adresa celui care „reunea talentele vechilor greci

tativ național. Opera lui Cantemir nu poate fi just înțeleasă și corect evaluată decât prin raportarea ei, în primul rînd, la cultura și civilizația românească, și, în al doilea rînd, la cultura și civilizația sud-estului european. Numai așa se poate aprecia la adevărată valoare saltul pe care-l reprezintă opera lui Cantemir, numai așa se poate cîntări originalul și valorosul său aport la dezvoltarea culturii și civilizației europene. Opera sa trebuie înțeleasă în spiritul înaltului patriotism de care era animat el însuși; „**dulce este dragostea moșiei**!” — adică a țării — spune el undeva, și această dragoste l-a îndemnat să scrie și să-și facă cunoscută moșia, țara, în toată Europa.

— Spune-ați adineori că Dimitrie Cantemir face figură de precursor al enciclopedismului; e o idee îndrăzneală și, aș zice eu, cit se poate de justă, relevantă de curînd și de profesorul C.C. Giurescu.

— În adevăr. Încercînd să stabilim locul lui Dimitrie Cantemir în mişcarea intelectuală europeană, trebuie să ţinem seama de un lucru: sîntem în primul sfert al veacului XVIII. Peste încă un sfert de veac, Franţa luminilor va dăruia omenirii — datorită lui Diderot şi d'Alembert — **Enciclopedia**; acest „dicţionar raţionat” şi-a împrumutat numele unui mare şi strălucit curent intelectual, **enciclopedismul**, din păcate azi aproape total dispărut, în virtutea dezvoltării din cauza strictei specializări pe fărîme minuscule ale domeniilor ştiinţifice.

Or, dacă privim opera lui Dimitrie Cantemir, sîntem frapaţi, din primul moment, de marea varietate a domeniilor, a temelor şi subiectelor pe care le-a abordat. Trebuie să spunem, însă, că nu toate scrierile sale au fost tipărite — unele au rămas în manuscris pînă azi, iar altele nici nu au fost încă descoperite. Cu toate acestea, în faţa creaţiei cantemiriene rămîi copleşit. Noi îl cunoaştem mai ales ca istoric: **Hronicul vechimei a romanomoldoviahilor, Viaţa lui Constantin Cantemir, Evenimentele Cantacuzinilor şi Brâncovenilor** şi mai ales **Creşterea şi descreşterea Curţii otomane** l-au impus ca istoric şi cronicar al timpului său.

Dar Cantemir a fost şi un **filozof**; în scrierile sale, mai cu seamă în **Imaginea de nezugrăvit a ştiinţei sacre**, el se opreşte asupra principalelor probleme ale filozofiei vremii sale: teoria cunoaşterii, teoria atomilor, problema timpului, originea materiei etc.; găsim şi elemente de **filozofie a istoriei (Cercetarea monarhiilor...)** precum şi de gîndire religioasă (**Divanul înţeleptului cu lumea**); nu lipsesc preocupările de **etică şi logică**.

Cantemir a fost şi **muzician** — lăutarii turci i-au cîntat pînă tirziu cîntecele — şi inventatorul unei notaţii şi al unui aparat muzical.

Mai e Cantemir şi **geograf**, autorul descrierii geografice a Moldovei şi al studiilor geografico-istorice despre regiunile cauziene, autorul primei hărţi a Moldovei.

Cantemir poate fi, deci, socotit nu numai un precursor al enciclopedismului, ci un **enciclopedist** el însuşi; **Descrierea Moldovei** stă mărturie. Această lucrare, care-şi păstrează pînă azi, aproape intactă, încărcătura de informaţie este, poate, opera cea mai reprezentativă şi cea mai preţioasă a lui Cantemir, este — cum s-a spus de curînd — „o adevărată enciclopedie a Moldovei”.

— Şi acum, pentru final, măcar semnalate principalele manifestări coordonate de Comitetul Naţional care v-a ales preşedinte.

— Sînt multe şi binevenite. Şi mai ales o mărturie impresionantă a dragostei cu care cercetătorii noştri se apleacă asupra operei cantemireşti pentru a o dezvălui celor care sînt legatarii ei unici şi irevocabili: oamenii muncii din România. Să încep prin a aminti că Academia R.S.R. şi Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice vor organiza o sesiune comună, iar menţionarea temelor comunicărilor va edifica pe cititori asupra temeiniciei cu care au fost elaborate: 1) Personalitatea lui Dimitrie Cantemir; 2) Activitatea istoriografică a lui Dimitrie Cantemir; 3) Raţionalism şi umanism la Dimitrie Cantemir; 4) Locul lui Dimitrie Cantemir în cultura românească; 5) Ideea romanităţii românilor la Dimitrie Cantemir; 6) Dimitrie Cantemir — cercetător al realităţilor sociale; 7) Dimitrie Cantemir — geograf şi etnograf; 8) Trecutul militar al poporului român în opera lui Dimitrie Cantemir; 9) Dimitrie Cantemir şi relaţiile Moldovei cu statele vecine la începutul veacului XVIII; 10) Dimitrie Cantemir şi muzica orientală; 11) Orizontul cultural-politic al lui Dimitrie Cantemir etc.

Vor fi organizate şi alte numeroase sesiuni ştiinţifice în institute şi universităţi, vor fi realizate filme artistice şi documentare avînd în prim plan epoca şi figura lui Cantemir, vor fi puse în scenă piese de teatru şi scenarii radiodifuzate, vor fi inaugurate expoziţii de cărţi şi filatelie, se va emite o serie de mărci poştale. Un titlu de cînte il constituie editarea operelor savantului, atît în limba română, cît şi în latină, germană, maghiară, franceză, engleză, rusă. Se află în curs de editare o prezentare succintă a fascinantei personalităţi a lui Dimitrie Cantemir, în cîteva limbi de mare circulaţie.

În fapt, sufletul, rîvna, pasiunea cu care intelectualitatea României Socialiste se dedică tricentenarului constituie, ele însele, cel mai edificator semn al autenticităţii valorii naţionale şi universale peste timp a creaţiei lui Dimitrie Cantemir.

Cristian POPIŞTEANU

1933-1973 PATRU DECENII DE LA CONSTITUIREA COMITETULUI NAȚIONAL ANTIFASCIST

**„Împotriva întunecimii fasciste,
pentru o idee generoasă...”**

Conf. univ. dr. GH. I. IONIȚĂ

S-au împlinit de curind 40 ani de la crearea Comitetului Național Antifascist. Înfățișată la scurt timp după ascensiunea nazismului la putere în Germania, în momentele în care fascismul încerca să cucerească poziții și în viața politică a țării noastre, noua organizație a contribuit, sub conducerea P.C.R., la mobilizarea clasei muncitoare, a maselor populare în lupta împotriva „clumei brune”, polarizând forțe social-politice dintre cele mai largi în lupta pentru salvarea drepturilor și libertăților democratice, pentru apărarea independenței și suveranității statului. Din rândurile Comitetului Național Antifascist au făcut parte prestigioși reprezentanți ai clasei muncitoare, personalități marcante ale vieții social-politice și cultural-științifice, intelectuali, studenți, meseriași etc.

Președinte al Comitetului Național Antifascist din România a fost ales prof. univ. Iorgu Iordan, iar vicepreședinte prof. univ. Petre Constantinescu-Iași. Pentru a aduce în activitatea Comitetului Național Antifascist, alături de înțelepciunea și experiența celor mai vîrstnici, entuziasmul și suflul proaspăt al tineretului muncitoresc, crescut de partid în focul luptelor revoluționare, Comitetul Central al partidului a trimis în conducerea Comitetului Național Antifascist pe tînărul comunist Nicolae Ceaușescu, înzestrat cu un înnăscut simț organizatoric și un rar dinamism. Din comitet mai făceau parte: Tudor Bugnariu, Scarlat Callimachi, Radu Cernătescu, Constanța Crăciun, Ilie Cristea, Sandu Eilad, Zoe Frunză, Victor Gherasim, Ion Iliescu, Barbu Lăzăreanu, I. Mironescu, Constantin Moțaș, Gheorghe Popa, Grigore Preoteasa, Matei Socor, Ilie Stănescu, Iacob Sternberg, Cicerone Theodorescu, Maria Țiulescu, Constantin Lucrețiu Vilceanu și alții. În scurtă vreme, au fost create primele comitete regionale și locale în București, Iași, Cluj, Brașov, Timișoara etc. etc. Comitetul a fost constituit din comitete antifasciste ale tineretului și femeilor.

Noua organizație a desfășurat numeroase acțiuni atât în țară cît și în străinătate. De pildă, delegații săi au participat la Congresul antifascist de la Paris din 4-6 iunie 1933; reprezentanți ai Comitetului Național Antifascist, al comitetelor antifasciste ale tineretului și femeilor au luat parte la o serie de acțiuni organizate pe plan internațional de solidarizare cu lupta maselor muncitoare din Germania și Italia, precum și cu militanții ai mișcării antifasciste internaționale, urmăritorii de represiu-

nile fasciste. Amintim ca un strălucit exemplu de manifestare a acestei solidarități, atitudinea față de procesul lui Gheorghe Dimitrov.

Printre acțiunile mai importante desfășurate în țară se înscrie conferința din 9-10 septembrie 1934, care a întrunit 34 delegați din București, Iași, Cluj, Chișinău, Constanța, Pitești, Botoșani etc. Cu această ocazie a fost alcătuit un proiect de propuneri pentru un „front unic împotriva fascismului” adresat Partidului Social Democrat, Partidului Socialist Independent și altor organizații muncitorești și asociații ale muncitorilor și intelectualiilor. Aderarea Ligii Muncii și a socialiștilor unitari la frontul de luptă antifascist și antirăzboinic propus de Comitetul Național Antifascist a constituit un succes remarcabil în vederea realizării unui larg front popular antifascist în România, în direcția căruia se vor canaliza eforturile ulterioare ale P.C.R.

Pentru propagarea ideilor susținute și atragerea maselor la transpunerea lor în viață, Comitetul Național Antifascist a editat sau a folosit coloanele a numeroase organe de presă: Buletinul de acțiune împotriva fascismului, Clopotul, Alte zări, Cuvânt nou, Veac nou etc.

Referindu-se la lupta împotriva pericolului fascismului în acea perioadă, tovarășul Nicolae Ceaușescu apreciază: „Pentru apărarea democrației și a intereselor naționale ale poporului au militat în acești ani un șir întreg de organizații democratice și antifasciste de masă create de partidul comunist: Comitetul Național Antifascist, Asociația Tineretului Antifascist, Liga Muncii, Comitetul Antifascist al Femeilor, Frontul Studențesc Democrat și multe altele”.

Impotriva mișcării antifasciste, clasele dominante au luat măsuri severe, urmărind înăbușirea ei. Revista Magazin istoric, care a evocat numeroase momente din lupta antifascistă a poporului nostru*, își propune să prezinte de această dată episoade din reacția energică a opiniei publice față de acțiunile samavolnice ale autorităților îndreptate împotriva luptătorilor antifasciști și — în primul rînd — a celor mai înaintați dintre ei — comuniștii.

„Vina” lor — iubeau prea mult poporul

La 25 noiembrie 1934, cabinetul liberal condus de Gh. Tătărăscu înăsprea caracterul legiurilor antipopulare: printr-un decret lege erau dizolvate peste 30 asociații democratice, antifasciste din România. Era o dovadă convingătoare că guvernul tătărăscian tindea la suprimarea mișcării comuniste din țara noastră. Iată cum descria revista săptămînală **Cuvînt nou**, din Brașov, la 8 decembrie 1934, măsurile autorităților luate în ziua de 25 noiembrie: „Chiar în noaptea dizolvării tuturor asociațiilor antifasciste, Siguranța, împreună cu numeroși jandarmi, au făcut percheziții la sediile organizațiilor, confiscînd arhive, cărți și tot ce au găsit”. În aceeași noapte, continua relatarea, „după toate informațiunile, s-au operat sute de arestări”.

Neavînd argumente juridice pe care să-și întemeieze acuzațiile, de cele mai multe ori consiliile de război — în graba cu care alcătuiau dosarele de judecată și fabricau sentințele — au atribuit luptătorilor antifasciști implicați în proces vina de „complot împotriva siguranței statului”. În realitate, ei erau judecați pentru curajul de a se fi ridicat cu fermitate împotriva pericolului reprezentat de fascism, pentru independența și integritatea teritorială a patriei.

După cum remarcă organul de presă al C.C. al U.T.C. **Brazda** la 2 iunie 1935,

„înscenările proceselor curg cu zecile, condamni în mod tiranic pe cei mai buni conducători, devotați luptei revoluționare”.

La București și Cluj, la Brașov și Galați la Constanța și Oradea, la Timișoara și Miercurea Ciuc, la Tg. Mureș și Craiova, în numeroase alte centre, zecile de procese înscenate antifasciștilor au însemnat tot atitea manifestări de hotărîre necurmată din partea „acuzărilor”, cit și a maselor largi, solidarizate cu ei, de a apăra libertățile democratice, de a riposta împotriva pericolului fascist în creștere, de a-și aduce contribuția la apărarea independenței și suveranității țării. Aceasta cu atît mai mult cu cît acuzații, după cum arăta militanțul comunist Ilie Pintilie în articolul **Vrem amnestie pentru deținuții antifasciști**, publicat în revista politică — edilitară — socială **Arena** din 16 mai 1935, „nu au avut și nu au altă vină decît că au luptat pentru înlăturarea pericolului fascist, aducător de foamete și război, și pentru dreptate, pîine și libertate”. „Numărul, proporția și împrăștierea proceselor antifasciste în toate colțurile țării — releva publicistul Mihail Roller în articolul **Procese antifasciste. Craiova... Iași... Brașov**, apărut în aceeași publicație — dovedesc cît de impopular este fascismul în păturile populare românești, cît de vie și neînfrîcată dorința de a lupta împotriva tendințelor hitleristo-fasciste”.

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 3, 5, 12/1969; 9, 10, 11/1970; 1, 2, 3, 4, 11/1971; 1, 3, 9/1972; 2, 4/1973.

Procesul Constantinescu-Iași

Procesul

anti-

fascismului

român

In ziua de 28 Iunie (acoper. judi-
carea profesorului Constantinescu-
Iași), la Chișinău, La Chișinău, la co-

Opinia publică a protestat cu vehemență împotriva procesului intentat prof. univ. Petre Constantinescu-Iași, în care au fost implicați și alți militanți antifasciști

In p. 11: studenții Facultății de drept din București manifestează în fața Ministerului de Justiție împotriva măsurilor samavolnice față de mișcarea antifascistă (16. I. 1935)

„De aproape o jumătate de an se desfășoară în fața opiniei publice din țară și străinătate o serie de fapte care constituie tot atâtea atingeri aduse libertății de opinie, gândire și organizare — se arată în manifestul **În apărarea antifasciștilor** semnat, între alții, de dr. Petru Groza și dr. Eduard Mezincescu și publicat în **Lumina nouă** din 1 decembrie 1935. Ziarele ne aduc la cunoștință procese și urmări în toate colțurile țării împotriva tuturor acelor care, apărând libertățile democratice și dezvoltarea culturii, duc fără încetare lupta contra fascismului. Protestele venite din toate unghiurile țării și pornite din mijlocul tuturor păturilor sociale, fără deosebire de partid și convingeri politice, sînt o cheazășie că peste cuceririle din domeniul drepturilor și al libertăților cetățenești nu se poate trece așa ușor, oricare ar fi mijloacele de reprăsiune întreprinse.”

O impresie profundă a produs în întreaga țară și peste hotare urmărirea de către autorități a profesorului antifascist Petre Constantinescu-Iași, împotriva căruia au fost adoptate măsuri samavolnice, ce au culminat cu înscenarea procesului de la Chișinău, în care au fost implicați și alți militanți. Referindu-se la activitatea lui Petre Constantinescu-Iași, eminentul fruntaș al mișcării muncitorești M. Gh. Bujor scria: „Tovarășul P. Constantinescu-Iași este un antifascist convins. În această calitate, a lucrat cu rivnă la organizarea

[...] mișcării antifasciste din România, prin constituirea Comitetului Național Antifascist al cărui unul din motorii principali era”. (**Proletarul**, 25 decembrie 1934). Înfierînd arestarea, semnată de articolul lui făcea un cald apel la solidaritate cu cel închis: „O cere spiritul de dreptate, spiritul de ordine, spiritul de omenie, o cerem cu toții”.

Opinia publică progresistă din România a exprimat o caldă solidaritate și față de grupul de antifasciști în frunte cu profesorul clujean Tudor Bugnariu. Articolul **Procesul mișcării antifasciste din România la Cluj**, publicat în **Valul** (organ de presă economic-cultural-social ce apărea la Botoșani) din 21 octombrie 1935, arată că procesul „nu este numai al lui Tudor Bugnariu, ci este al întregii mișcări pentru apărarea drepturilor și libertăților celor mulți și el se va dezbate nu numai în fața Consiliului de Război, ci în fața întregii țări”.

În timpul dezbaterilor, acuzatul a arătat că mișcarea antifascistă era o acțiune „largă de masă, a intelectualilor, a clasei mijlocii nederutate, a muncitorilor și țăranilor, pentru apărarea și lărgirea libertăților, pentru prevenirea fascismului și pentru înălturarea războiului [...] Mișcarea în fruntea căreia am stat în Ardeal corespunde intereselor veritabile ale poporului român. Antifascismul este o mișcare pentru apărarea, recucerirea și lărgirea libertăților, este o mișcare pentru prevenirea atacului fascist [...] Fascism înseamnă distrugerea totală a culturii, el este, de asemenea, dușmanul intelectualului”.

Impresionante au fost manifestațiile de solidaritate cu antifasciștii implicați în procesul de la Craiova. În articolul **El iubesc prea mult poporul acestei țări**, publicat în **Cuvîntul liber** la 7 martie 1936, scriitoarea Sidonia Drăgășanu exprima o opinie larg răspîndită: „Cei 19 antifasciști n-au altă vină decît că iubesc prea mult poporul acestei țări, liniștea și integritatea ei”.

Opinia publică a urmărit cu simpatie poziția dîră, combativă pe care a avut-o tînărul comunist Nicolae Ceaușescu în fața completului de judecată instituit de Consiliul de Război din Brașov, în vara anului 1936. Poetul Eugen Jebeleanu nota în acest sens în articolul **Impresii la un proces**: „Ceaușescu e un copil. Dar un copil cu o inteligență de o maturitate surprinzătoare. E scund, slab, cu ochii mici și vioi, două boabe de piper. Vorbește limpede, puțin prea repede, parcă vîind să spună deodată tot ce știe. Are 19 ani, dar a văzut și a pătît ca pentru 90” (**Cuvîntul liber**, 6 iunie 1936).

Tînărul Nicolae Ceaușescu participase încă de la vârsta de 15 ani la acțiunile revoluționare întreprinse de P.C.R. Dato-

rită acestei activități, în noiembrie 1933, a fost arestat și anchetat de către Tribunalul Ilfov, fiind acuzat de „incitare la grevă” și de răspindire de materiale împotriva „ordinei statului”. Citeva luni mai târziu, în vara anului 1934, a fost arestat din nou la Craiova, în timpul procesului intentat militanților ceferiști și petroliști. În cursul celei de-a doua jumătăți a anului 1934 și în 1935 a fost urmărit și închis de poliție. Devenit apoi prim-secretar al Comitetului regional U.T.C. Prahova, tânărul Ceaușescu a desfășurat o susținută activitate organizatorică. El a fost din nou arestat, în comuna Ulmi, unde ținea o sedință de instrucție cu activiștii locali. Portretizînd pe omul și comunistul Ceaușescu, Mihail Roller semna în **Arena**, din 11 iunie 1936, un articol în care îl înfățișa ca pe un „tînăr în vîrstă de numai 19 ani, și totuși cunoscut în cercurile muncitorești din București — e antifascist”. Autorul explica comportarea exemplară, plină de demnitate și intransigență a celui aflat în fața completului de judecată înstituit de Consiliul de Război din Brașov: „Fiu de țaran, ieșit din popor, acest tinerel intrat în viață la o vîrstă fragedă, începe să știe că trebuie să vrea. Și revendică mereu ale lui vreri. Ieri la București, la Craiova, apoi la Ploiești și Valea Prahovei, în căutare și efectuare de lucru își spune tovarășilor de muncă a lui și a lor durere, a lui și ale lor dorinți. Și

de aceea a simțit efectele hipnozei cu vîna de bou. De aceea a fost adus în fața Consiliului de Război din Brașov”.

O largă mișcare de solidaritate

De fiecare dată, în fața instanțelor de judecată, acuzații, ca și zecile și sutele de martori ai apărării, condamnavă samavolnicia aparatului de represiune burghez. În articolul **Muncitorii — martori în procesul antifasciștilor**, cotidianul bucureștean **Adevărul**, din 15 martie 1936, relatează: „Șefi de ateliere, mecanici, lucrători simpli, someri, oameni care cunosc greul și povara au venit și au vorbit fără atitudini oratorice, cursiv, exprimînd adevărul așa cum este”. Acestor acțiuni li se alăturau sutele de proteste colective venite din toate colțurile țării care condamnavă înscenările judiciare împotriva mișcării antifasciste. „Noi, muncitorii din Iași — glăsuia o astfel de moțiune — protestăm împotriva condamnării conducătorilor antifasciști și ne solidarizăm cu acțiunea pe care o duc pentru apărarea libertăților noastre, a piinii, a drepturilor și a independenței noastre naționale” (**Atlas** — săptămînal independent, din 1 mai 1936).

Alături de protestele proletariatului, împotriva măsurilor represive s-au ridicat toate păturiile muncitoare ale socie-

Coloana demonstrațiilor, la 31 mai 1936, purtând pancarte cu lozinci în sprijinul antifasciștilor închiși sau aflați în procese

tații. „Indignarea cuprinde mase din ce în ce mai largi și pătri din ce în ce mai diferite ale poporului muncitor — sublinia în acest sens **Scîntela** ilegală din 1 iulie 1936. O mișcare largă de simpatie se ridică în favoarea antifasciștilor, în favoarea deținuților politici”. Protestul era cu atât mai vehement cu cît procesele aveau loc „în momentul cînd minutorii revolverelor și purtătorii de uniforme fasciste sînt lăsați liberi să defileze și să scoată ziare cu incitații la asasinat” (**Omul liber**-Pitești, din 1 noiembrie 1935). În aceeași ordine de idei, revista **Gîndul vremii**, din 15 noiembrie 1937, publica un articol sub semnătura profesorului Vasile Maciu, care arăta că, concomitent cu procesele antifasciștilor, pe zidurile Capitalei stăteau lipite săptămîni întregi, „afișe verzi semnate de Centrul studentesc București [organizație studentască fascistă, alcătuită din elemente declarate, huliganice — n.a.] și făgăduind violențe (de ce nu de-a dreptul asasinat?) împotriva d-lui N. Titulescu, care a servit țara cu mult mai mult decît ar fi putut-o face, în mii de ani, neisprăviții din toate centrele studentești de azi și toate cămășile verzi, albastre ori brune la un loc”.

Într-un asemenea cadru, demascarea fascismului chiar în instanță devenea de fapt, un act de acuzare a celor care înscenau asemenea procese. O demonstrează din plin depoziția făcută — în procesul de

la Cluj al profesorului Tudor Bugnariu — de către dr. Petru Groza, președintele Frontului Plugarilor, depoziție despre care corespondentul cotidianului bucu-reștean **Dimineața** nota: „O depoziție de proporțiile unei pledoarii. Cuvîntătorul vorbește tare, îndrăzneț. Nu lipsește nimic din ce are fascismul mai urît, mai putred, care să nu fie divulgat. Refrenul care intervine ca un blestem rămîne greu în urechile tuturor: fascism înseamnă teroare, fascism înseamnă război și revizionism”.

Strălucită, pledoaria avocatului democrat Ion Gheorghe Maurer în același proces era comentată astfel de ziarul **Zorile**, din 29 noiembrie 1935: „Ia cuvîntul d. av. Ion Gheorghe Maurer, care analizează în drept toate acuzațiile aduse prof. T. Bugnariu. Cu citate din cei mai distinși juriști români și străini, apărătorul spulberă rînd pe rînd acuzațiunile, dovedind că activitatea prof. T. Bugnariu s-a desfășurat în cadrul legilor în vigoare. D. av. Ion Gheorghe Maurer termină pledoaria, declarînd că nimeni nu poate fi urmărit și condamnat pentru ideile sale și cu atât mai mult cu cît aceste idei și acțiuni au fost puse în serviciul umanității. Cere achitarea”.

Procesele deosebit de numeroase în deceniul patru, au fost departe de a-i intimida pe antifasciști și a-i face să renunțe la luptă. După cum sublinia **Adevărul** din 1 aprilie 1936, „condam-

narea unei idei prin sentințe judecătorești nu înseamnă automat și stîrpirea ei".

Odată cu creșterea în intensitate a acțiunilor de mină forte ale autorităților pentru P.C.R. s-a ridicat cu acuitate problema găsirii căilor de sprijinire a antifasciștilor în fața tribunalelor, de ajutorare a lor pe timpul detențiunii, de susținere morală și materială. În sprijinul acestor importante acțiuni comuniste și-au pus toată experiența ce o acumulaseră de-a lungul anilor, inclusiv în perioada solidarizării maselor muncitoare din România cu procesele conducătorilor luptelor proletare din 1933.

La 15 aprilie 1935, **Scîntela** scria: „Distrugerea deținuților politici antifasciști nu are numai ca scop scoaterea din luptă a celor mai buni luptători împotriva fascismului. Ea urmărește și intimidarea tuturor muncitorilor, țăranilor și micilor negustori și meseriași, pentru ca să nu mai îndrăznească să crînească atunci cînd, prin teroare, capitaliștii și moșierii le vor smulge și ultima bucată de la gură". În continuare, ziarul îndemna masele largi populare să facă zid hotărît în apărarea și sprijinirea celor aduși în fața justiției burgheze pentru convingerile lor progresiste, înaintate. Acțiunea de apărare a antifasciștilor condamnați s-a dezvoltat în întreaga țară sub lozincă: „Vrem regim politic pentru toți luptătorii antifasciști închiși". Organizații democratice speciale create sau susținute de partidul comunist s-au ocupat de organizarea acțiunilor de ajutorare a celor închiși și a familiilor lor rămase fără sprijin. Printre acestea: Ajutorul Roșu, Comitetele Pentru Apărarea Antifasciștilor, Gruparea Avocaților Democrați, Liga Contra Brutalităților, Patronajele Populare ș.a. O muncă deosebit de susținută au desfășurat pe acest tărîm Comitetele Pentru Apărarea Antifasciștilor care au activat pe întreg cuprinsul țării. În **Buletinul C.C. al P.C.R.** din iunie 1935, publicistul Alexandru Sahia remarcă: „S-au format nenumărate comitete de apărare, de la Chișinău pînă la Orșova și de la Sighetul Marmăției pînă la Corabia".

Se mai cuvine relevat și faptul că, în acei ani, toate manifestările publice ale organizațiilor progresiste își propuneau, pe lîngă celelalte obiective, și apărarea antifasciștilor oprimați de autorități. În primele zile ale lunii noiembrie 1935, de pildă, în cadrul unei întruniri desfășurată în sala Lolica, sutele de participanți votau în unanimitate moțiunea propusă de avocatul democrat Athanase Joja „pentru stingerea proceselor antifasciste". La 31 mai 1936, cînd pe bulevardele Capitalei peste 100 000 cetățeni demonștrau sub lozincile comunistilor, citeva dintre ele reveneau la tot pasul pe deasupra coloanelor: „Cerem stingerea

tuturor proceselor antifasciste!", „Cerem regim politic în închisori!", „Cerem amnistierea deținuților antifasciști!".

Credința fermă în izbîndă

Acțiunile de solidaritate au găsit o tribună energică de manifestare în coloanele presei democratice. „Penele sprintene ale unor intelectuali fără prejudecăți au alunecat iute pe hîrtie pentru a așterne gînduri pline de omenie în favoarea deținuților politici condamnați pentru activitatea lor antifascistă. Redacțiile gazetelor au primit zeci și sute de coliacoperite de scrieri stîngace de muncitor, deprins mai bine să minuiască ciocanul și mistria decît tocul și care nu conțineau decît adevărate entuziaze" la mișcarea de apărare a antifasciștilor. „Semnături [...] ale căror caractere trădau atîtea și atîtea pături diferite pe care le unea un singur gînd: să fie amnistiați cei ce pentru dreptate zac în pușcării, cei ce au luptat pentru libertățile democratice ale maselor, împotriva întunecimii fasciste, pentru o idee generoasă" (**Acum** — organ de presă economic-social-cultural din Slobozia-Mîndra, august 1935).

Pornind de la aceste realități semnificative, **Scîntela** din 30 iunie 1935 ajunge la concluzia: „cu toții, muncitori, țărani, mici meseriași și comercianți, studenți și învățători, funcționari și intelectuali de toate categoriile, fie că sînt comuniști, social-democrați, ghelerterişti, național-țăranîști sau neorganizați, au pornit lupta în front unic pentru amnistierea tuturor deținuților antifasciști".

Cu toate succesele înregistrate în consolidarea unei opinii antifasciste de masă, instanțele de judecată și-au continuat represiunea. Sentințele pronunțate au totalizat zeci, sute de ani de închisoare împotriva militanților antifasciști, în majoritatea lor comuniști.

Dar oricît de grele au fost pedepsele, oricît de aspru regimul de detențiune, antifasciștii au rămas neclintii cu fruntea sus, plini de demnitate: măsurile represive nu i-au împiedicat să renunțe la luptă. „În urma celor care cad victime se ridică alții, mai numeroși și mai hotărîți, cu puteri izcîte. Suferința celor care cad și dreptatea cauzei pentru care luptă le este călăuză. Credința fermă în izbîndă le dă puterea sacrificiului". Astfel sintetiza perenitatea și vigoarea luptei antifasciste în acei ani criticul literar George Ivașcu în prestigioasa revistă ieșană **Manifest**, la 30 noiembrie 1935.

Amplificînd mișcarea de apărare a antifasciștilor din România, comunistii, militanții progresiști ai vremii au sprijinit cu vigoare lupta similară desfășurată în

(Continuare în p. 17)

CÎND A APĂRUT PROGRAMUL CE VOR SOCIALIȘTII ROMÂNI?

În lucrări editate în țară sau peste hotare se află aprecieri diferite privind data apariției programului elaborat de Constantin Dobrogeanu-Gherea, intitulat Ce vor socialiștii români? Sînt indicate trei date: 1885, 1886 sau 1885-1886.

Cercetînd publicațiile vremii (Revista socială, Contemporanul, Drepturile omului, Lupta etc.) se desprind o serie de elemente care permit stabilirea precisă a datei publicării importantului document: 1886.

Programul a apărut în Revista socială numerele 8, 9, 10 și 11 din februarie, martie, aprilie și mai 1886, paginile 333-458. Ziarul Lupta din 18 mai 1886 menționează: „A apărut mult așteptata Revistă socială, nr. 8, 9, 10 și 11 la un loc în care e și programul socialist științific. Aflăm că de acum înainte, Revista socială va ieși regulat”. Același ziar, în numărul său din 30 iulie 1886 semnală apariția revistei Contemporanul, nr. 12, august 1886, care, la rubrica Bibliografie nota: „... Ce vor socialiștii români? Expunerea socialismului științific și Programul socialist. (Extras din Revista socială, nr. 8, 9, 10, și 11) 1 vol. în 8°, 129 pag. Tip. H. Goldner, 1886, Iași”. Deci în iulie 1886, materialul a apărut și în broșură.

Cercetînd cu atenție colecțiile publicațiilor Contemporanul, Drepturile omului și Lupta din anul 1885 n-am întîlnit nici o mențiune privind apariția Revistei sociale, deși ele popularizau în genere literatura socialistă. Ca atare, mai 1886 este data la care a apărut Ce vor socialiștii români?

De unde atunci părerile diferite? Răspunsul este destul de simplu. Pe coperta interioară a Revistei sociale, nr. 8, 9, 10 și 11 din 1886, se află menționată o altă dată: nr. 8 și 9 din septembrie 1885. Dar nu este acesta un caz singular. Și alte numere din aceeași publicație prezintă aceleași contradicții de datări (Spre exemplu: nr. 12, august, și nr. 12, septembrie 1886; nr. 4, mai și nr. 4, aprilie 1887; nr. 5, iunie și nr. 5, august 1887 etc.). Diferența de datare provine, credem, din greutățile întîmpinate de socialiști în editarea publicațiilor lor și îndeosebi din lipsa mijloacelor materiale. Așa se face că tipărirea dura foarte mult, revista pîrînd pe coperta exterioară o altă dată decît cea din interior și care indica momentul exact cînd a fost tipărită și a putut fi difuzată.

În unele colecții din Biblioteca Institutului de Studii Istorice și Social-Politice și din Biblioteca Academiei R.S.R. lipsesc copertile exterioare pîrînd datele exacte ale tipăririi iar cercetătorii neavizafi au preluat și indicat numai datele din interior, care, cum este și cazul numerelor în care a fost publicat documentul amintit, nu corespund datelor de apariție ale publicației.

Ion IACOȘ

„ÎMPOTRIVA ÎNTUNECIMII FASCISTE...”

(Urmare din p. 16)

alte țări: „Să ne arătăm în același timp solidaritatea noastră cu luptătorii antifasciști din alte țări” — sublinia în acest sens organul secțiunii București a P.C.R. **Steagul roșu**, din 1-15 ianuarie 1936. Și dovezile concrete de solidaritate internaționalistă în lupta antifascistă n-au conținut în întreg intervalul de timp care ne stă în atenție. Era răspunsul cel mai potrivit la amplele manifestări de simpatie față de antifasciștii români, desfășurate în alte țări ale lumii. În legătură cu aceasta, citim într-un memoriu al Comitetului de apărare al antifasciștilor

din Ardeal: „Zilnic presa publica protestele mitingurilor internaționale, adunările scriitorilor și savanților cu renume mondial din străinătate”.

• •

Istoria — se știe prea bine — a judecat întotdeauna fiecare generație după contribuția adusă la progresul societății. Timpul curge nefîcetat și generația antifascistă a deceniului patru se așază în mod firesc în fața judecății drepte pe care o realizează istoria. Toți cei care au luptat în acei ani grei vor binemerita mereu în fața istoriei.

PREFECTURE DE POLICE

UN MILLION DE RÉCOMPENSE

AVIS A LA POPULATION

Les derniers temps, plusieurs attentats ont été commis contre les voyageurs et le matériel des chemins de fer.

Ces attentats mettent en danger des vies humaines et notamment celles de milliers de travailleurs qui empruntent chaque jour ce moyen de transport. Ils interrompent les communications et compromettent particulièrement le ralliement déjà bien difficile dans la situation actuelle.

En conséquence, la population tout entière, dans l'intérêt général, est invitée à s'associer à la répression et même à la prévention de ces attentats.

Une récompense d'un million de francs est offerte à toute personne qui permettra d'arrêter les auteurs des attentats commis. La discrétion la plus absolue est assurée.

Il y a lieu de fournir tous les renseignements utiles à la Préfecture de Police (Direction de la Police Judiciaire — 36, Quai des Orfèvres).
Téléphone : Turgot 92-00, poste 537.

DIVIZIA "DAS REICH" N-A AJUNS LA TIMP...

CRISTIAN UNTEANU

A te opune însemna Tribunalul de Război și moarte sigură: o știau toți locuitorii Franței ocupate și sărăcite. Diviziile germane dețineau punctele strategice, supravegheau depozitele principale de alimente, controlau toate ieșirile și intrările în orașele care prezentau o importanță oarecare din punct de vedere economic și militar. Datorită politicii guvernului condus de Pétain, Franța anului 1940 predase fără luptă tot ceea ce-și putea dori armata germană: alimente, arme, linii de front gata fortificate, oameni pentru serviciile de aprovizionare. În plus, țara se golea încet de sursele sale vitale, din cauza cheltuielilor uriașe cerute de întreținerea trupelor ocupante și a jefuirii de către acestea a stocurilor de materii prime și resurse alimentare. Aproape întreaga producție a economiei franceze era îndreptată spre Germania. În 1943, 20 la sută din importurile totale ale Germaniei proveneau din Franța și 90 la sută din exporturile franceze erau destinate Germaniei.

În aceste condiții s-a format acea puternică rețea de oameni, care voiau să-și salveze țara de dezastru: muncitori din toate ramurile industriei, țărani, intelectuali s-au unit în Rezistența franceză, ale cărei fapte și ai cărei nume aveau să ocupe un capitol glorios în istoria luptei antifasciste europene. Proclamațiile care îndemneau poporul francez la continuarea luptei se succedau: la 18 iunie 1940, de la Londra, generalul Charles de Gaulle lansa chemarea, devenită celebră, prin care militarii francezi aflați în Anglia sau cei care puteau veni pe teritoriul englez ori se aflau pe teritoriile de peste mări erau chemați să contribuie la lupta de eliberare. În luna Iulie a aceluiași an, Maurice Thorez și Jacques Duclos difuzau apelul: „Cerind ca Franța să aparțină francezilor, masele de oameni ai muncii exprimă voința de independență a unui întreg popor și ferma sa dorință de a scăpa pentru totdeauna de cei care l-au condus la catastrofă [...]”. În popor stau marile speranțe de eliberare socială și națională. Doar în jurul clasei muncitoare, înflăcărată și curajoasă, plină de încredere și curaj, fiindcă viitorul îi aparține, numai în jurul clasei muncitoare conduse de Partidul Comunist [...] se poate constitui Frontul Libertății, al Independenței și al Renașterii Franței”.

Și astfel, curând după începutul Rezistenței, toate punctele strategice importante, păzite de armata germană de ocupație, au intrat în atenția luptătorilor antifasciști.

Pentru a putea acționa pe teritoriul francez, trupele germane aveau nevoie în primul rând de un control absolut asupra sistemului feroviar. Franța poseda în acel moment una din cele mai dezvoltate rețele feroviare din Europa. Patrioții francezi și-au dat seama de imensa importanță pe care o prezenta calea ferată pentru ocupanții germani, spre a putea transporta repede și sigur provizii, trupe, bogății. Iată de ce, una din primele rețele organizate ale

Rezistenței a cuprins personalul ce deservea liniile ferate.

În amintirea acțiunilor eroice ale acestor oameni, scriitorul și istoricul francez Maurice Choury — el însuși luptător antifascist și organizator al Rezistenței în Corsica — a scris cartea: *Les cheminots dans la bataille du rail* („Feroviarilor în luptă pentru calea ferată”), apărută în 1970 în *Librairie Académique Perrin* (din care au fost extrase și datele de față). O lucrare — după cum menționează autorul în prefață — „dedicată memoriei celor 809 muncitorilor feroviarilor împușcați, decapitați sau spânzurați de către dușman în timpul războiului din 1939-1945; în memoria celor 1157 feroviarilor morți în lagăre [...]”, a tuturor acelor oameni care au fost închiși, torturați, deportați și care mai poartă încă urmele suferințelor lor; a tuturor feroviarilor; bărbați sau femei, care au făcut parte din Rezistență și au luptat pentru Elbe-rare”.

Afacerea lopeților și un vagon în plus

Lupta feroviarilor a fost o luptă dîră și curajoasă; inventivitatea muncitorilor a dus la o mare diversitate a acțiunilor îndreptate împotriva convoaielor care aduceau trupe din Germania sau care transportau prizonieri spre lagărele de concentrare. Comandamentul armatei germane sesiza cu îngrijorare înmulțirea cazurilor de sabotaj. Astfel, la 18 octombrie 1940, într-o declarație oficială a colonelului Goeritz, comandantul Direcției generale a transporturilor Wehrmachtului, se sublinia: „În cadrul operațiilor executate pentru autoritățile germane a crescut considerabil numărul avariilor în cursul manevrelor; au fost oprite convoaie în tunele, fără alt motiv decît pentru a sustrage alimente destinate Wehrmachtului; feroviarilor francezi sînt complicitii refugiaților și îi ajută să fugă acasă, în zona interzisă [...]”.

Cîte fapte de abnegație și eroism n-au săvîrșit feroviarilor francezi în acțiunile lor împotriva dușmanului!

Zece convoaie militare trebuiau să treacă, în iulie 1941, prin gara Gray, cu destinația finală frontul de răsărit. Cu zece minute înaintea plecării primului tren spre Belfort, șeful gării dă ordin acărului să schimbe macazul în așa fel, încît să producă deraierea unui tren de marfă și blocarea tuturor căilor principale de acces în gară. Acarul se execută. Se produce o întrerupere a circulației, urmată de urletele și amenințările șefului garni-

zoanei germane. „E din cauza căldurii”, se justifică acarul. Supraveghetorii și șeful de district confirmă: cauza accidentului este în mod cert căldura excesivă, care a avut ca efect devierea macazului...

Ceea ce s-a numit mai tîrziu „afacerea lopeților” a debutat, povestește un feroviar, prin sosirea unui tovarăș dintr-o localitate învecinată: „Băieți, am o idee: dacă am da foc la mînerile lopeților de la locomotivă?” „De ce nu?”, i-am răspuns. Zis și făcut. A doua zi, la patru dimineața, asist la spectacol. Îl văd pe primul mecanic, sosit la lucru, cum se urcă în locomotivă și pe fochistul care-i spune: „E aici o lopată, dar n-are coadă”. Celălalt îi răspunde: „N-ai decît să te duci să iei lopata de la locomotiva de lingă noi!” Fochistul se duce și aud: „Fîr-ar să fie, și aici e o lopată fără coadă”. Atunci încep să colinde pe la toate locomotivele. Nu mai sînt niciieri lopeți, adică sînt, dar fără coadă”.

Rezultatul acțiunii: întîrzierea tuturor locomotivelor cu douăzeci și opt de ore.

În regiunea pariziană se pune la punct un dispozitiv practic de incendiere. Mașinăria e pe cît de simplă, pe atît de ingenioasă: într-un recipient de mici dimensiuni e introdus un săculeț care conține acid sulfuric și o pastilă de clorat de potasiu. Pentru a declanșa explozia, nu e nevoie de un sistem complicat: o simplă înțepătură de ac în vasul cu acid sulfuric provoacă un puternic incendiu. Cu ajutorul acestui dispozitiv la Villeneuve-Saint-Georges este incendiat cheul german, provocîndu-se mari pagube.

Cifrele în care se traduce activitatea de sabotaj a Batalionului nr. 1 al Forțelor de Rezistență feroviare din localitatea Ain sînt impresionante: la 2 februarie 1942, grupul atacă un tren cu soldați plecați în permisie, iar o lună mai tîrziu distruge 14 vagoane încărcate cu cărbune. În regiunea Nord, comunicatul frontului de Rezistență semnalează 27 deraieri importante, soldate cu moartea a 300 hitleriști și rănirea altor 700; 85 locomotive sînt distruse sau grav avariate prin deraieri sau în depouri; aceeași soartă o au și 544 vagoane încărcate cu diferite mărfuri; în sfîrșit, 43 camioane sînt distruse pe șosele.

În Bretagne, forțele de Rezistență înscrisu în carnetul de operațiuni numeroase deraieri, încheiate cu distrugerea unui mare număr de vagoane și locomotive, cu moartea și rănirea a sute de militari hitleriști.

Între operațiile de mare anvergură organizate în această regiune se numără și cea din 4 octombrie 1943: 100 partizani provoacă o întrerupere a traficului feroviar timp de 50 ore.

* Cifra totală a pierderilor suferite de feroviarilor încadrați în Rezistență este de 9 000 morți și 16 000 răniți.

De pe zidurile caselor, de pe cîmpuri, din minile oamenilor, mesajul din 18 iunie 1940, al generalului de Gaulle a pătruns în inimile francezilor

În pp. 18-19: Îngrijorarea autorităților în fața acțiunilor solidare ale feroviarilor antifasciști este evidentă: celor ce vor contribui la arestarea „vinovaților” li se promite o recompensă de un milion de franci (în medație). Înfruntînd riscul, feroviarii își continuă însă acțiunile de sabotaj

Acțiunile de amploare ale Rezistenței se succed, în ciuda măsurilor de precauție și a represiunilor sălbatice întreprinse de hitleriști, care își văd primejduite posibilitățile de legătură cu fronturile din vest. În apropierea gării de la Porte-les-Valence, un detașament de 30 oameni îndeplinește o misiune deosebit de dificilă și delicată. Hitleriștii luaseră măsuri speciale de prevedere, privind orarele trenurilor în așa fel, încît un convoi german să fie intercalat, la distanță de un sfert de oră, între două trenuri de pasageri francezi. Patrioții folosesc răgazul de un sfert de oră, dinamitează linia și, în eventualitatea că hitleriștii ar riposta, unsprezece oameni se postează în ambuscadă, înarmați cu automate. Explozia produsă la trecerea convoiului german aruncă locomotiva și primele patru vagoane dincolo de taluz, iar partizanii deschid focul asupra soldaților înnebuniți de spaimă. În final, mai mult de 200 fasciști sînt uciși, față de un singur mort și un rănit în rîndurile patrioților...

„Un vagon în plus este un pas spre victorie, înseamnă o sută de mii de gloanțe pentru mitralieră, oțel pentru o sută de obuze, o sută douăzeci de ore de zbor pentru un avion de vînătoare”, scria **Pariser Zeitung**. Calculul este simplu de făcut pentru un vagon în minus ...

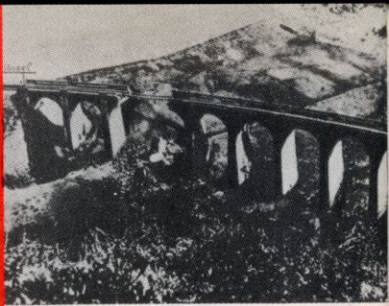
„Mergeți liniștit, voi spune că n-am văzut pe nimeni“

În cursul acțiunilor Rezistenței, membrii mișcării luptă deseori cot la cot cu oameni din afara organizației, legați între ei de idealurile comune ale eliberării Franței.

Locotenent-colonelul Maurice Liez este trimis să reorganizeze rețeaua de partizani feroviar, al cărei șef fusese ucis în cursul unei misiuni. În gara Tergnier, Liez are impresia, repede confirmată, că este urmărit de un agent al Gestapoului. Prezentînd o legitimație falsă, Liez întreabă pe controlor de unde pleacă trenul spre Chauny. „Linia 3”, i se răspunde.

Liez se instalează într-un compartiment gol. Cu cîteva secunde înaintea plecării trenului, îl vede pe controlorul cu care vorbise, trecînd de la un vagon la altul și căutînd în mod vizibil pe cineva. Zărindu-l pe Liez, se oprește și spune: „Nu știu nici cine sînteți, nici ce faceți, dar cred că sînteți un patriot, fiindcă imediat după dumneavoastră a venit un tip și m-a întrebat dacă vă cunosc și dacă știu unde mergeți. I-am spus că mergeți la Chauny. De aceea am venit, ca să vă spun să coboriți cu o stație înainte de Chauny”.

Liez coboară cu doi kilometri înainte de gara indicată, însă bănuind că Gestapoul nu va fi tirziu să controleze stațiile din jur, se hotărăște să riște și merge la șeful gării, o femeie. Fără să ezite, o roagă să spună, în cazul cînd va fi întrebată, că nu a coborît nimeni în stație. Un dialog scurt și concludent: „Sînteți căutat de poliție?” „Nu, sînt patriot din Rezistență și acum sînt urmărit de Gestapo”. „Mergeți liniștit, voi spune că n-am văzut pe nimeni”. „Am aflat mai tirziu, povestește

Linii ferate, viaducte, locomotive, garnituri întregi distruse — doar câteva imagini din ampla activitate de sabotaj, desfășurată între 1940-1944 de patrioții din mișcarea de Rezistență franceză și plătiți uneori cu viața

Liez, că șeful gării a primit un telefon de la Gestapo și a răspuns că nu trecusem pe acolo ...

Solidaritatea poporului francez în lupta împotriva ocupanților se manifestă din plin și în cadrul mișcării organizată în noiembrie 1943 la Dijon, de către Sindicatul muncitorilor de la căile ferate. Un grup de opt feroviari, care transportau arme din locul unde fuseseră parașutate de către avioanele britanice pînă la diversele depozite ale Rezistenței, sînt prinși și condamnați la moarte de către Tribunalul militar hitlerist. Informații de această decizie, Marcel Asmus, împuternicitul departamental al Partidului Comunist, și Roger Poulet, secretarul comitetului clandestin al feroviarilor, decid să organizeze o grevă pentru a obține grațierea celor condamnați. Feroviarii răspund prompt chemării: 1 500 muncitori opresc lucrul în ateliere. În același timp, comitetele de femei lansează petiții care, circulînd prin oraș, se acoperă cu mii de semnături. Toate depozitele și depourile feroviare din vecinătate intră, la rîndul lor, în grevă. Pe peroanele gărilor, sute

de călători aprobă cu căldură hotărîrea greviștilor de a trimite o delegație la Vichy, pentru a se adresa lui Laval, șeful guvernului colaboraționist. Acesta, de teamă ca întreg traficul feroviar să nu fie întrerupt, promite să vorbească personal cu Hitler.

În acest timp, la Dijon greva se extinde. Mii de persoane se alătură acțiunii. În cele din urmă, de la Paris sosește vestea despre grațierea condamnaților. Este prima dată cînd hitleriștii acceptă să nu condamne pe cei prinși asupra faptului. Acțiunea fermă și unită a populației silește ocupantul să ia o asemenea hotărîre.

„Planul verde” în acțiune

Din Divizia SS de elită „Das Reich” fac parte numai voluntari angajați pe un termen minim de patru ani. Selecția este foarte severă și instrucția extrem de dură.

În aprilie 1941, divizia participă la campania pentru cucerirea Iugoslaviei. În luna iulie a aceluiași an este transferată pe frontul antisovietic, unde rămîne

pină în aprilie 1944 cînd, în urma seri-
oaselor pierderi suferite, este trimisă în
Franța pentru refacere.

În ziua de 7 iunie 1944, unități ale
Diviziei „Das Reich“ se îndreaptă din sud
spre Normandia; în cursul zilei, în orașul
Tulle, sînt atacate de grupuri de franc-
tîrîri și de partizani. În urma unui vio-
lent schimb de focuri, care durează
aproape o dimineață întreagă, o parte
din soldații germani, blocați într-o clă-
dire, acceptă să se predea arborînd stea-
gul alb. Luptătorii francezi ies și ei din
case, dar în momentul în care germanii
se apropie, se văd atacați cu grenade.
Deschizînd din nou focul asupra trupei
germane, partizanii ucid 40 soldați hit-
leriști.

În seara zilei următoare, unitățile moto-
rizate ale Diviziei „Das Reich“ încercu-
iesc orașul Tulle, urmînd să execute,
drept represalii, 120 oameni. La toate
balcoanele, scările sau schelele din oraș
sînt improvizate spînzurători. A doua
zi, un ofițer al Diviziei „Das Reich“
este răpit de partizanii din organizația
orașelului Saint-Léonard-de-Noblat. Tot
atunci, în urma aplicării de către munci-
torii feroviari a „Planului verde“, care
prevede paralizarea rețelei feroviare
franceze, calea ferată între Limoges și
Angoulême este scoasă din funcțiune:
se desfac liniile în apropiere de viaductul
construit deasupra rîului Vienne, iar
în rîu sînt împinse o locomotivă cu cîteva
vagoane. În felul acesta, orice interven-
ție imediată devine imposibilă. Un grup
de soldați hitleriști, imobilizați într-o
gară, este atacat de un grup de partizani
francezi.

Statul major al Diviziei „Das Reich“,
care se află la Limoges, ordonă atunci o
cruntă acțiune represivă: distrugerea
completă a localității Oradour-sur-Glane.
Localitatea este înconjurată, bărbații sînt
trînși în piețe, femeile și copiii închiși
în clădirea bisericii. Grupuri după gru-

puri sînt duși și împușcați, iar bisericii
i se dă foc. Totalul victimelor depășește
cifra de 700. Localitatea este rasă de pe
fața pămîntului.

Dar feroviarii continuă să acționeze
și, în urma nenumăratelor sabotaje și
atacuri, divizia reușește să parcurgă în
12 zile ... 720 kilometri, pierzînd în acest
timp peste 4 000 oameni și sosind prea
tîrziu pe frontul din Normandia.

În momentul debarcării din iunie (1944),
Statul major anglo-american estima că
feroviarii vor întîrzia transporturile ger-
mane cu 48 ore. În realitate, patrioții
francezi acționează în așa fel, încît unele
divizii ajung pe frontul din Normandia
cu o întîrziere de 18 zile! Alte divizii ră-
mîn pe loc, oprite definitiv de unitățile
Rezistenței.

La sfîrșitul ostilităților, bilanțul dis-
trugerilor pe rețeaua feroviară franceză
este impresionant: din cele 17 058 loco-
motive existente înainte de război, în
septembrie 1944 nu rămîn decît 10 500
(din care numai 3 000 în stare de funcțio-
nare); sînt distruse 77 depouri de loco-
motive, 25 gări de triaj, 120 gări de călă-
tori, 74 gări de mărfuri, 3 040 km de cale
ferată principală și 1 830 km de cale
secundară, zeci de poduri etc.

Este semnificativ și faptul că pentru
toate convoaiele din Franța, comanda-
mentul Wehrmachtului este constrîns
să ordone interdicție de circulație în
timpul nopții și să instituie conducerea
locomotivei cu atenție maximă la o **viteză
orară medie de 8 km pe oră.**

„În Rezistența franceză — spune Mau-
rice Choury — feroviarul au reprezentat,
timp de aproape cinci ani, cu o constantă
admirabilă, elementul de șoc, prezent
întotdeauna acolo unde era mai greu,
încurajînd și ridicînd moralul populației
prin manifestări vizibile de patriotism,
subminînd moralul trupelor de ocupație
și făcînd să apese asupra lor amenințarea
permanentă a nesigurantei“.

O colecție MAGAZIN ISTORIC — o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie națională și universală

Pentru a o avea la îndemînă — nu uitați să reînnoiți abonamentul
dv. pînă la data de 17 a fiecărei luni. După cum știți ABONAMEN-
TELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi,
din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin
„ROMPRESFILATELIA“ — Serviciul Import-Export presă — București —
Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001.

„APA TRECE, PIETRELE

„România m-a interesat
întotdeauna foarte mult
și mi-a stimulat dorința
de a o cunoaște [...]”
Întotdeauna am fost interesat
de popoarele
vorbind limbi romanice
și de acel neașteptat fenomen istoric
că aripa
extrem-răsăriteană
a lumii romanice
s-a menținut,
s-a multiplicat
și și-a lăsat amprenta
într-o asemenea măsură
asupra civilizației europene“.

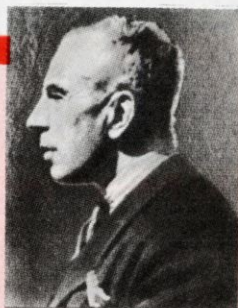
A. J. Toynbee

Prințul dac al Transilvaniei

Opera fundamentală și monumentală în același timp a lui Arnold J. Toynbee, *A Study of History* („Un studiu asupra istoriei”), Londra, 1955-1959*, se referă, în contextul istoriei omenirii, la un cerc larg de evenimente din istoria poporului nostru, de la traci și geți, până la desăvârșirea unității statale după primul război mondial. Personalități reprezentative ale istoriei noastre, de la Burebista și până la Constantin Brîncoveanu, figurează în text, se fac numeroase referiri și trimiteri la marele istoric român Nicolae Iorga. Istoria poporului nostru este organic integrată în problemele istoriei universale, care constituie obiectul cărții și dacă unele dintre tezele lui Toynbee apar discutabile, nu e mai puțin adevărat că prezența românilor și strămoșilor lor în marele flux european rezultă cu claritate, uneori prin expuneri mai ample, alteori prin simple notații sintetice dar bogate în semnificație, cum este cea care urmează:

„La extremitatea răsăriteană a frontului roman din Europa, vedem pe un Decebal care are însușirile unui Theodoric, dar care

* 11 volume. Volumul XII a apărut în 1961.

Arnold J. Toynbee, marele istoric britanic, nu mai trebuie prezentat cititorilor revistei Magazin istoric. Personalitatea sa, cu totul remarcabilă, dar nu mai puțin contradictorie, a fost creionată pe viu, într-un interviu dat publicației noastre de reputatul cercetător britanic**.

Scrișul lui Toynbee a mai apărut în coloanele Magazinului istoric, prin publicarea a două scripitoare fragmente dintr-o lucrare a sa despre Grecia antică (*Some Problems of Greek History*), pe care redacția le-a intitulat *Insomniile lui Alexandru cel Mare și Cutremurul de la Sparta****. Textele respective nu constituiau numai o probă de erudiție, firească pentru marele savant, ci și de capacitate de a se adresa unui auditoriu larg, de nespecialiști, într-un limbaj accesibil și atractiv, specific unei creații de cultură istorică. În sfârșit, salutul și semnătura lui Toynbee nu au lipsit atunci când Magazinul istoric a cunoscut bucuria împlinirii a cinci ani de existență****.

Într-un volum colectiv despre Balcani, pe care Toynbee îl semnează alături de alți autori — Neville Forbes, D. Mitrany și D. G. Hogarth (*The Bal-*

** Vezi Magazin istoric, nr. 3/1971.

*** Vezi Magazin istoric, nr. 1/1972 și nr. 3/1972.

**** Vezi Magazin istoric, nr. 4/1972.

kans), Oxford, 1915—se citează în legătură cu românii proverbul „Apa trece, pietrele rămîn”, arătîndu-se că ei „trăiesc astăzi acolo unde cu cincisprezece veacuri în urmă au trăit strămoșii lor. Stăpînirea ținuturilor Dunării Inferioare a trecut de la un neam la altul, dar nu a periclitat niciodată națiunea română ca entitate”. Au trecut — se arată — pe aici, valurile migrației popoarelor, dar au pierit așa cum au venit. În schimb elementul etnogenezei daco-romane a înfruntat toate furtunile care s-au năpustit peste el, în așteptarea unor zile mai fericite, cînd a putut să-și afirme ființa națională, în momente de răscruce, cum au fost Unirea și Războiul Independenței în veacul XIX. Dar — se remarcă în volumul amintit — în ciuda acestei afirmări, la cumpăna veacurilor XIX și XX „justiția constituia un mit pentru țărani”, iar de drepturi politice erau practic lipsiți: „Marea majoritate a poporului român, cea mai sănătoasă parte a sa, era ținută în mod fraudulos departe de viața politică și socială a țării”.

După cum se știe, această frustrare a fost curmată abia în urma angajării poporului pe calea socialistă de dezvoltare.

Analist inspirat și profund al dateilor istorice, deși tributar unei concepții filozofice precumpănitor fideistoidaliste, A.J. Toynbee s-a oprit nu o dată asupra frământatului trecut al României, sesizînd aspectele sale în dinamica și esența lor, încadrîndu-le în marele flux al istoriei universale. Acest lucru rezultă limpede din paginile ce urmează, prin care am urmărit prezentarea principalelor aspecte ale gândirii lui A.J. Toynbee despre români.

I. M. ȘTEFAN

este lovit de moarte de trăznitul unui adevărat Jupiter — Traian” (vol. VI).

Este o apreciere ce apare și în contextul relatărilor despre fapte ale conducătorilor altor popoare mici, care au cutezat să se împotrivească, într-o luptă dirză pentru neatințare, asaltului unor puternice imperii.

Să începem însă, așa cum este firesc, cu zorile istoriei. Între neamul agatîrșilor la nord și acela al odrișilor la sud, în Valea Mariței, Toynbee consemnează existența geților „care cutreierau cîmpurile din bazinul Dunării de Jos, între Munții Carpați și Munții Haemus [Balcani]” (vol. III). În continuare, istoricul englez vorbește despre daci, evocîndu-l pe „Burebista, prințul dac al Transilvaniei” și luptele sale cu neamul boiilor (ibidem).

Referindu-se la posibilitatea unei origini comune pentru unele triburi indoeuropene, chiar îndepărtate, el consideră în primul rînd că n-ar fi de necrezut ca goții din Scandinavia și omonimii lor geții, tisageții sau masageții, să provină dintr-un același trunchi tribal, vorbind o limbă indoeuropeană.

„Dacă geții europeni din bazinul Dunării de Jos reprezentau o parte din același neam nomad ca și tisageții dintre Volga și Emba, ca și masageții de pe Iaxartesul Inferior, atunci este firesc să presupunem aceeași înrudire între davi sau daci, care erau vecinii istorici ai geților europeni în Transilvania și dahii, care erau vecinii tisageților și masageților în Transcaspia. Dat fiind că dacii au fost, în orice caz, priiviți, ca un neam tracic, din momentul cînd au apărut din plin în reflectorul istoriei ca urmare a ciocnirii lor cu Roma, ar părea, la prima vedere, că numele tribale geți sau daci erau comune altor ramurii vorbind iraniana, cît și ramurii vorbind traca a familiei lingvistice indoeuropene” (vol. II).

O simplă ipoteză, fără îndoială, pe care Arnold Toynbee o avansează, pentru a fi supusă studiului și verificării.

Desigur, în opera de istorie universală a lui Toynbee nu putea să lipsească momentul apariției principatelor feudale Țara Românească și Moldova, despre care notează:

„În ceea ce privește principatele Valahiei și Moldovei, ele au fost întemeiate de descălecători de naționalitate română, creștini ortodocși; aceștia coborîseră din podișurile Transilvaniei” (vol. II)*.

* Firește, „descălecătorii” — adică întemeietorii statelor feudale — au găsit, în teritoriile respective, o masivă populație băstinașă constituită, fără de care o întemeiere de stat nici n-ar fi de închipuit! Vezi *Magazin istoric*, nr. 8/1970, 11/1971, 1/1972 și 2/1973.

Un grad înalt de autonomie

Un pasaj deosebit de interesant în opera lui Toynbee, este cel în care subliniază gradul ridicat de autonomie pe care Moldova și Țara Românească au știut să și le asigure secole la rând, chiar și în condițiile dominației otomane, păstrându-și, spre deosebire de multe alte neamuri supuse jugului turcesc, instituții proprii, pînă și în epoca fanariotă. Cităm:

„Românii valahi și moldoveni au știut să obțină de la turci condiții cu mult mai favorabile decît coreligionarii lor de la sud de Dunăre. Ei au obținut de la sultan asigurarea expresă că, sub suzeranitatea lui, vor fi întotdeauna cîrmuși de principii de aceeași credință ca și ei. De asemenea, că nici un lăcaș musulman de închinăciune și nici un fief turcesc, de asemenea nici coloniști nu vor fi stabiliți vreodată pe teritoriul lor*.

Această practică a fost abandonată abia după marea cotitură a anului 1683, cînd principatele au căpătat o nouă însemnătate strategică și politică, ca zone de graniță ale Imperiului otoman, pe de o parte cu monarhia dunăreană a Habsburgilor, iar pe de altă parte cu Imperiul rus.

Cînd Petru cel Mare a pătruns în Moldova în 1711, prințul domnitor, Dimitrie Cantemir, a trecut de partea sa. Acest semnal de alarmă a făcut ca stăpînirea otomană să controleze mai strict principatele, fără a-și încălca însă litera îndatoririlor asumate; turcii au numit drept cîrmușitori ai principatelor domni creștini ortodocși, care nu erau însă de naționalitate română, fiind totodată legați, prin obîrșia lor sau prin vreo afecțiune, de popor. În conformitate cu aceasta, din 1711 și pînă în 1821, veniturile celor două principate au devenit un bacșiș al fanarioșilor — un aranjament care salvagarda interesele otomane și umplea buzunarele fanarioșilor, pe cheltuiala populației locale românești” (vol. II).

Domniile fanariote au avut însă — ceea ce nu evidențiază Toynbee — și urmări favorabile asupra istoriei noastre în sensul încercării de a moderniza statul feudal, iar o parte dintre domnii fanarioti fiind oameni de o vastă cultură, au stimulat dezvoltarea și răspîndirea culturii într-o serie de pături sociale privilegiate. Toynbee surprinde, însă, un alt aspect, și anume că fanarioti erau „guvernatori ai principatelor autonome (subl. ns.) ale Țării Românești și Moldovei” (ibidem).

* Și în vol. VIII, Toynbee subliniază că tratatele cu Poarta stipulau în mod expres că Principatele Române, supuse suzeranității otomane, vor fi scutite de colonizare și conduse de domni locali, de religie creștină.

A STUDY OF HISTORY

BY

ARNOLD J. TOYNBEE

HON. D. LITT. OXON. AND BIRMINGHAM

HON. LL.D. PRINCETON, P.B.A.

Director of Studies in the Royal Institute of International Affairs

Research Professor of International History in the University of London

(also on the Sir Daniel Sturgeson Foundation)

“Work . . . while it is day”

TOYNBEE

“Thought shall be the light”
Heart the kernel
Mind shall be the rose,
As our people prosper,
This last of the battles of Valerius

VOLUME I

Issued under the auspices of the Royal Institute of International Affairs

OXFORD UNIVERSITY PRESS
LONDON NEW YORK TORONTO

Pagina de titlu a primului din cele douăsprezece volume ale monumentalei lucrări a lui A. Toynbee

Nobilul român Dimitrie Cantemir

În acest an, în care e omagiat Dimitrie Cantemir, este cu deosebire interesant să menționăm cîteva dintre cuvintele pe care i le consacră Toynbee. Constatînd moda „otomanizării” în obiceiuri și îmbrăcăminte a creștinilor din Constantinopol sau din zonele dependente de Poartă, el începe prin a observa la Cantemir o trăsătură deosebită:

„Pe de altă parte, Dimitrie Cantemir, nobilul român care fusese investit domn al Moldovei de către Poartă în noiembrie 1710 și care trecuse de partea lui Petru cel Mare cînd șarul intrase în Moldova în 1711, este înfățișat pe un portret contemporan purtînd o uriașă perucă, veston, jiletcă și spadă; în acest portret antecedentele otomane ale lui Cantemir sînt trădate de un turban impunător și de pumnalul de la cîngătoare care completa spada de la sold dar relicvele de otomanism nu mai figurează pe portretul de pe frontispiciul unei traduceri engleze, tipărită în 1734-1735 a istoriei sale consacrate Imperiului otoman [...]

Aceste schimbări în îmbrăcăminte erau, desigur, simptome exterioare ale unor schimbări în structura intelectuală. Dimitrie Cantemir, de exemplu, citea și scria în mod curent în latină, italiană și franceză, pe lângă limba sa maternă, româna, cunoștea greaca veche și modernă, slavona veche care constituia moștenirea sa culturală de creștin ortodox, de asemenea turca, persana și araba, ce-i fuseseră necesare ca funcționar de stat otoman; Istoria Imperiului otoman scrisă de el mai întâi în latină, apoi publicată în franceză și engleză, a fost poate cea dintâi lucrare de acest fel scrisă într-un stil occidental.

De altfel și contemporanul său, anterior lui Cantemir, Alexandru Mavrocordat, numit în 1673 pentru a fi cel de-al doilea titular al funcției, recent create, de dragoman al Porții, omul care în cele din urmă salvase Imperiul otoman de războiul dezastruos din anii 1682-1699 negociind Tratatul de pace de la Carlowitz, știa și el latină, italiană și franceză — precum și greacă, slavonă, turcă, persană și arabă (vol. VIII). Mai departe, istoricul arată cultura de erudit a domnitorului Alexandru Mavrocordat.

Problemele culturale ale Moldovei și Țării Românești îl preocupă de asemenea pe Toynbee care consemnează, de pildă, introducerea limbii române în scrierile bisericești. El arată că inițial „bisericiile ortodoxe rusă, română, bulgară și sîrbă aveau o limbă liturgică comună — slavona veche. În principatele române, vechea slavonă a continuat să fie unica limbă liturgică a bisericilor ortodoxe pînă în anul 1679, cînd Dosoftei, mitropolitul Moldovei, a publicat la Iași o traducere a liturghiei în românește. În mod similar și Biblia a fost tradusă în românește în 1688” (vol. VIII). Și, în continuare istoricul îl citează pe Iorga, care arată că româna a și rămas limba liturgică. În alt loc, el subliniază, ca un element pozitiv, înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin pentru limba română (vol. V).

Neatîrnarea și unitatea națională

Lupta popoarelor sud-est europene pentru neatîrnare în veacul XIX este în atenția istoricului englez în mai multe dintre volumele operei sale. În volumul II, el descrie, de pildă, alarma de care fusesse cuprins Metternich aflînd de insurecția grecilor, din anul 1821, împotriva Imperiului otoman. Amenințarea împotriva sultanului, îi apărea și ca o amenințare împotriva împăratului Austriei, în virtutea principiului național. În 1829-1831, a fost constituit statul suveran și independent grec, cu sprijinul Franței, Angliei și

Rusiei și acest lucru a avut un larg ecou. „A devenit inevitabil ca fiecare dintre popoarele din sud-estul Europei să insiste pentru a obține independența națională și unitatea națională, mai devreme sau mai târziu” (vol. II). Unirea Țării Românești cu Moldova — o treaptă importantă spre neatîrnare — este și ea consemnată (vol. II).

Amintind că împăratul otoman, care se autointitula „sultan al celor două continente și stăpîn al celor două mări”, ajunsese tot mai mult să fie socotit „omul bolnav” al Europei, susținut ca să nu piară de marile puteri „necredincioase” atîta timp cît existența sa le mai era necesară, Toynbee subliniază că „modelul principatelor dunărene Țara Românească și Moldova” a fost folosit de viitoarele „state succesoare” ale imperiului, pentru a pune condiții în ce privește stadiile de tranziție ale autonomiei pe care o dobîndeau, deocamdată sub suzeranitatea pașahului (vol. VII).

Războiul din 1877-1878 și Conferința de la Berlin au consfințit „spulberarea ultimelor vestigii ale puterii otomane de la frontierele monarhiei habsburgice” și „garanțarea independenței Serbiei și României, a autonomiei Bulgariei și a Rumeliei răsăritene” (vol. VII). „Constituirea statelor naționale ale Greciei, Serbiei, României, Bulgariei și Albaniei” (vol. IX) este apreciată de Toynbee ca un eveniment de seamă pe scena Europei.

De asemenea, istoricul englez remarcă, într-un alt volum: „Monarhia [habsburgică] și-a irosit ultimul secol al existenței ei în încercări — toate sortite eșecului — de a împiedica revizuirea inevitabilă a hărții Europei în spiritul drepturilor naționale” (vol. II). Habsburgii — continuă el — deși au încercat uneori să facă concesii aspirațiilor naționale, să se acomodeze spiritului vremii, nu au reușit niciodată să rezolve problema națională în Balcani. Și această incapacitate „a dus pînă la urmă la prăbușirea monarhiei”.

„Din anul 1918, frontiera de sud-est a monarhiei dunărene a Habsburgilor — o frontieră care timp de o sută și optzeci de ani a fost unul dintre jaloanele hărții politice a Europei — a fost spulberată de constituirea a două noi state naționale — Iugoslavia și România Mare — care sînt simbolice pentru triumful unei noi stări de lucruri. Fiecare dintre aceste state sînt moștenitoare atât ale fostei monarhii habsburgice cît și ale fostului Imperiu otoman” (vol. II).

Cele două imperii amintite au fost „distrușe concomitent de o forță ostilă identică” (ibidem) — istoricul referindu-se în mod evident la lupta popoarelor pentru independență și unitate.

CUVINTE CELEBRE CE N-AU FOST ROSTITE

W. VON JANKO

În legătură cu moartea lui Aristotel se povestește că acesta s-ar fi aruncat în apele Strimtorii Euripos, al cărei flux și reflux îi erau de neînțeles, strigând: „Prinde-mă deoarece eu nu te pot prinde”. Cuvinte încărcate de dramatism, dezvăluind în același timp sensul tragic al existenței unui om de știință care renunță la viață nefiind în măsură să soluționeze impasul în care la un moment dat, se află. Realitatea e însă mai prozaică: marele filozof grec a murit de o boală de stomac.

Tradiția — scrisă și ne scrisă — a diferitelor epoci consemnează un număr impresionant de împrejurări în care persoane diferite au rostit cuvinte, care de atunci au intrat „în istorie”, circulând din antologie în antologie, din epocă în epocă, dând un surplus de culoare unor realități de mult mistuite de timp.

În paginile ce urmează reproducem câteva fragmente din cartea lui Wilhelm von Janko *Fabel und Geschichte („Fabulă și istorie”)**, tipărită la Viena în 1880, în care autorul încearcă să demonstreze că arhicunoscute vorbe de spirit, atribuite unor oameni de seamă, n-au fost rostite de ei. Poate că argumentele autorului nu sînt totdeauna convingătoare, după cum împrejurările în care sînt situate unele personaje pot să nu fie conforme celei mai cunoscute versiuni. Căci se întîmplă să găsim nepotriviri în acest sens chiar și în sursele cele mai autorizate de documentație.

Conștiințe sau nu de fapte, rostul acestor anecdotice sentințe, maxime, dictoane etc. nu este de a completa cunoașterea unei personalități sau întîmplări istorice, ci de a o fixa doar în memoria colectivității, printr-o lapidară și adeseori strălucitoare expresie.

Relativ puțin cunosc istoria vieții și faptelor lui Caesar, de pildă. Însă mult mai mulți sînt cei care știu și folosesc, în ocazii felurite, cuvintele acestuia în urma victoriei de la Zela (Asia Mică): *Veni, vidi, vici* („Am venit, am văzut, am învins”). Și cite alte exemple nu se pot da! Chiar dacă se poate dovedi că Caesar (spre a folosi același exemplu) n-a rostit nici una din expresiile care-i sînt atribuite, la fel se poate demonstra că le-ar fi putut rosti. Oricum, însă, aceste vorbe nu sînt născociri. Cineva le-a spus, iar, mai tirziu, altcineva (poate fi numit falsificator?) s-a îngrijit de ele, modest și anonim, dăruindu-le astfel posterității.

Ion LĂCUSTĂ

Arhimede și oglinzile

De numele renumitului învățat al antichității este legată o adevărată comoară de citate. Astfel, una dintre legende spune că, în timp ce romanii luau cu asalt Siracuză, învățatul studia niște figuri geometrice desenate pe nisip. Deodată, năvăli un soldat roman, dornic de pradă. Preocupat să-și mențină intacte desenele, Arhimede exclamă: *Noli tangere circulos meos* („Nu-mi atinge cercurile”). Drept răspuns, soldatul îl trînti la pămînt și-l străpunsu cu sulita pe

Arhimede, reprezentare de pe o efegie antică

venerabilul învățat, în vîrstă de 75 ani.

Istoria consemnează însă numai faptul că în anul

212 î.e.n., cu prilejul cuceririi Siracuzei, Arhimede și-a găsit moartea. Cele povestite în legătură cu împrejurările în care a murit par a nu fi altceva decît o adăugire arbitrară, care nu se întîlnește la nici un scriitor demn de crezare. În plus, mai trebuie menționat faptul că și cunoscuta versiune, potrivit căreia Arhimede ar fi contribuit la apărarea Siracuzei prin incendierea vaselor romane cu ajutorul unor oglinzi concave, pare a fi și ea departe de adevăr. Ce e drept, istoricii Dio și Diodor vorbesc în treacă despre oglinzile lui Arhimede, dar atît de confuz și de imprecis, încît nu ne putem bizui pe această mărturie. Găsim, în schimb, la unii

* Titlul și subtitlurile fragmentelor publicate aparțin redacției.

istorici date amănunțite despre un dispozitiv inventat de Arhimede, cu ajutorul căruia el prăvălea cantități mari de piatră asupra agresorilor, pricinuindu-le grele pierderi. Despre această „mașină” scriu Polybios, Livius și Plutarh. Acești autori nu fac însă nici un fel de referiri la oglinzile concave.

Pe mărturii nesigure se bazează și o altă exclamație, atribuită marelui învâ-

uneltirilor lui Pompei, dușmanul său declarat — de a concedia legiunile care îi erau credincioase, Caesar porni în fruntea lor asupra Romei. Sosind la Rubicon, râul de frontieră între Italia și Galia Cisalpină (ținutul pe care îl guverna) el căzu pe gânduri. „Mai am timp să mă întorc. Încă un pas și va izbucni un război civil”. Cam în acest fel monologa, nehotărît, eroul roman. Dar, revenindu-și

mai mare, constatarea că viitorul dictator prevăzuse mai de mult inevitabilitatea războiului civil pe care, oricum, avea intenția să-l ducă pînă la capăt, cu toate mijloacele ce-i stăteau la dispoziție. Orice șovăială, într-un moment decisiv, n-ar fi provocat decît descurajare și poate chiar dezertări printre soldații ce-i erau devotați. Caesar era însă un comandant prea experimentat, ca să nu pre-

Caesar scriindu-și memoriile: ilustrație din volumul C. Iulius Caesar, *Commentarii de Bello Gallico* — Viena, 1738

Henric IV

țat: **Dați-mi un punct de sprijin și pun pămîntul în mișcare.**

Alea jacta est!

Dintre multele formulări memorabile atribuite marelui om de stat roman, Caesar, ne vom opri la cîteva.

Ca răspuns la ordinul ce-i fusese transmis — în urma

brusc, el exclamă: **Alea jacta est!** („Zarurile au fost aruncate!”), trecînd cu legiunile sale Rubiconul, în anul 49 î.e.n.

Dacă analizăm mai de aproape această relatare, întrezărim neverosimilitatea ei. Nu numai firea energică a lui Caesar întărește justificatele noastre îndoieli, dar, într-o măsură mult

vădă urmările defavorabile ale unei astfel de ezitări. De altmînteri, nici istoria acestui război, ce ne-a rămas de la el, și nici lucrările unor istorici vechi nu semnalează episodul amintit.*

* Expresia „Să cadă zarul” (după cum sună mai corect în limba greacă) devenise proverbială cu mult înainte de Caesar. Vezi Plutarh: *Caesar*, cap. 22.

Controversată din punct de vedere istoric este și confirmarea exclamației lui Caesar în clipa cînd s-ar fi prăbușit, străpuns de pumnalele conspiratorilor, la 15 martie 44 î.e.n. Se spune că, zărindu-l pe favoritul său, Marcus Brutus,

istorici ai antichității resping cît se poate de categoric aceste ultime cuvinte ale lui Caesar. Chiar și Suetonius povestește, în cartea sa **Iulius Caesar**, cap. 82, că, după ce fusese lovit de primul pumnal, acesta a oftat adînc, căzînd

lică, spre a pune în sfîrșit capăt războiului civil. De Rosny rămase însă protestant. Într-o zi, Henric îl întrebă de ce nu asistă și el la liturghie. Atunci ducele răspunse: **Sire, sire, la couronne vaut bien une messe** („Sire, sire, coroana merită o liturghie”), dînd a înțelege că el nu avea interes să-și schimbe religia.

Nici cuvintele, de asemenea foarte populare, ale aceluiași rege, care ar fi spus: „Vreau ca duminică fiecare țaran să aibă o găină în oală” nu sînt confirmate de vreun scriitor sau de vreun document oarecare.

Galileo Galilei și Inchiziția

În 1632, Galileo Galilei tipărește cunoscuta sa operă intitulată: **Dialogo di Galileo Galilei sopra i due massimi sistemi del mondo, Tolemaico a Copernicano** („Dialog despre cele două sisteme principale ale lumii, ptolemeic și copernician”).

Unul dintre personaje este adeptul sistemului lui Copernic, altul al lui Ptolemeu. Argumentele pro și contra sînt înfățișate cu multă perspicacitate și foarte spiritual. De teama Inchiziției, Galilei evită să se declare fățiș susținător al primului sistem. Însă signor Simplicio, adeptul celui de-al doilea, își apără punctul de vedere într-o manieră atît de jalnică, încît nu există nici o îndoielă cu privire la adevărata opinie a autorului.

Deși opera fusese inițial incuviințată de papă, îndată după apariție a fost predată Inchiziției, iar Galilei citat în fața tribunalului inchiizitorial. Bolnav, trebuie să se deplaseze la Roma, în 1633, unde este reținut un timp, apoi condus la Mănăstirea dominicanilor Alla Minerva. Aici i se aduce la cunoștință sentința, prin care e decla-

Galileo Galilei — gravură dintr-o ediție a operelor sale, tipărită la Bologna în 1686

inaintînd spre el cu o armă ucigătoare în mînă, Caesar i-ar fi strigat îndurerat: **Tu quoque, fili mi Brutus?** („Și tu, Brutus, fiul meu?”) și că abia în clipa aceea, renunțînd la orice apărare și acoperindu-și capul cu toga, ar fi căzut fără suflare, în urma loviturilor date de ucigașii săi.

Dacă această povestire ar fi adevărată, ea n-ar face decît să confirme legenda, conform căreia Caesar era tatăl lui Brutus. Ea rămîne însă în chip nelindoișor o simplă ficțiune, deoarece Caesar era numai cu 15 ani mai vîrstnic decît presupusul său fiu. Pînă și mulți

fără să mai pronunțe nici un cuvînt*.

Regele sau ducele ?

Paris vaut bien une messe („Parisul merită o liturghie”) — se spune că ar fi rostit regele Franței Henric IV (1589-1610), cu prilejul trecerii sale la catolicism**.

După unii autori francezi, aceste cuvinte aparțin mai curînd ducelui de Rosny, care l-a sfătuit pe rege să adopte religia cato-

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1970.

** Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1973.

Ludovic XIV îndreptându-se spre Parlament; ilustrație din lucrarea lui Al. Dumas: *Louis XIV et son siècle*, Paris 1851

rat vinovat de a fi exprimat și sprijinit convingeri eretice cu privire la rotația pământului*. Dacă însă va abjura, i se promise scutirea de pedeapsă. Galilei este obligat să asculte în genunchi sentința, să abjure tot și să semneze.

Ridicându-se de la pământ — se spune — Galilei ar fi exclamat: **E pur si muove!** („Și totuși se mișcă“).

Această exclamație, ca și o relatare după care Galilei ar fi fost torturat, ba chiar orbit, sînt de domeniul fanteziei. Contemporanii săi, bine informați asupra celor petrecute, nu-i atribuie cuvintele amintite. Ca să nu mai vorbim că judecătorii săi n-ar fi lăsat să treacă nepedepsită o ripostă atît de cutezătoare față de abjurarea abia pronunțată. Dacă ar fi rostit-o, n-ar fi putut părăsi două zile mai tirziu, clădirea Sfîntului Oficiu al Inchiziției.

Ludovic XIV și statul!

Expresia **L'Etat c'est moi!** („Statul sînt eu!“) corespunde admirabil firii Regelui Soare, Ludovic XIV. Și totuși, pînă azi, nu s-au adunat suficiente dovezi privind exactitatea acestor cuvinte.

Se povestește că, într-o zi de aprilie a anului 1655, regele, care nu împlinise 17 ani, și-a făcut apariția în clădirea Parlamentului, îmbrăcat într-un costum de vînătoare, încălțat cu cizme cu pîteni și ținînd în mînă o cravașă. Membrii Parlamentului tocmai refuzaseră să execute anumite ordine regale. Ludovic XIV s-a adresat atunci președintelui, care se declara apărător al intereselor statului: **L'Etat c'est moi, Monsieur!**

Documente demne de luat în seamă dovedesc însă că scena nu s-a desfășurat cituși de puțin în împrejurări atît de spectaculoase. Un ziar de epocă, scris de mînă, menționează cele petrecute: „După ce M.S. s-a

ridicat grăbit de pe locul său, fără ca cineva din cadrul adunării să fi pronunțat măcar un singur cuvînt, s-a înapoiat la Luvru și de acolo s-a îndreptat spre pădurea Vincennes, de unde sosise dimineața, și unde era așteptat de domnul cardinal“ (Mazarin).

Firește, acesta îl aștepta pe rege pentru a afla cum decursese întîlnirea și cum tînărul prinț își recitase lecția pe care, fără îndoială, cardinalul însuși i-o întocmise. Este oare cu putință ca în această lecție, ticlucită de Mazarin și din care elevul nu avea dreptul să omită un singur cuvînt, să se fi strecurat o expresie ca „Statul sînt eu“? Ar fi fost la fel de îngrijorător pentru puterea nemărginită a ministrului, pe cît era de amenințător pentru prestigiul Parlamentului. Cu alte cuvinte imposibil, deoarece pe vremea aceea statul nu era Ludovic XIV, ci vicleanul cardinal cu numele Mazarin.

Traducere din limba germană de:

Maximilian GLASBERG

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1970.

■ Fenicia la ea acasă

Săpături efectuate într-un modest sat de pescari din Liban au scos la iveală primul templu descoperit vreodată pe teritoriul propriu-zis al Feniciei de odinioară. Vestigiile culturii sale, descoperite până acum, se aflau în coloniile întemeiate de fenicieni mai mult sau mai puțin departe de metropolă: Cartagina și Bizerta în Africa de Nord, portul Cadix în Spania, precum și diferite localități de pe Insulele Mallorca, Malta, Sicilia și Sardinia.

După cum se știe, cei cărora li se atribuie invenția alfabetului utilizat și astăzi în Europa au fost, în același timp, navigatori îndrăzneți (corăbiile lor par să fi ajuns din Anglia, la vest, până în India la est). Metropola a încetat să mai existe ca atare o dată cu cucerirea ei de către Alexandru cel Mare, în anul 332 î.e.n., iar cea mai puternică colonie a sa, Cartagina, a fost distrusă de romani, la capătul războaielor punico (143 î.e.n.).

Excavațiile întreprinse anul acesta în așezarea Sarafand au adus la lumină ruinele străvechii cetăți Sarepta sau Zarefath, despre care pomenesc și Vechiul Testament și care se găsește între Tyr și Sidon, pe coasta Mediteranei. Cele mai importante vestigii aparțin unui templu, a cărui clădire dreptunghiulară are ziduri de piatră și pardoseala dintr-un amestec similar cu cimentul. Printre fragmentele de statuete reprezentând diverse divinități se numără cea a lui Astarte, zeița dragostei și a fertilității. Nu lipsesc nici chipurile unor zei egipteni, ca Horus și Thoth.

Dar mai importante chiar decât ruinele templului sînt mărturiile intensei activități productive a fenicienilor, într-o perioadă pe care arheologii o apreciază ca situîndu-se între secolele XII și VII î.e.n. S-a găsit astfel un morman de cochilii de melci, din care ei preparau celebra culoare roșie, cunoscută pe vremuri sub numele de „purpura de Tyr” și utilizată la vopsirea veșmintelor purtate de regi.

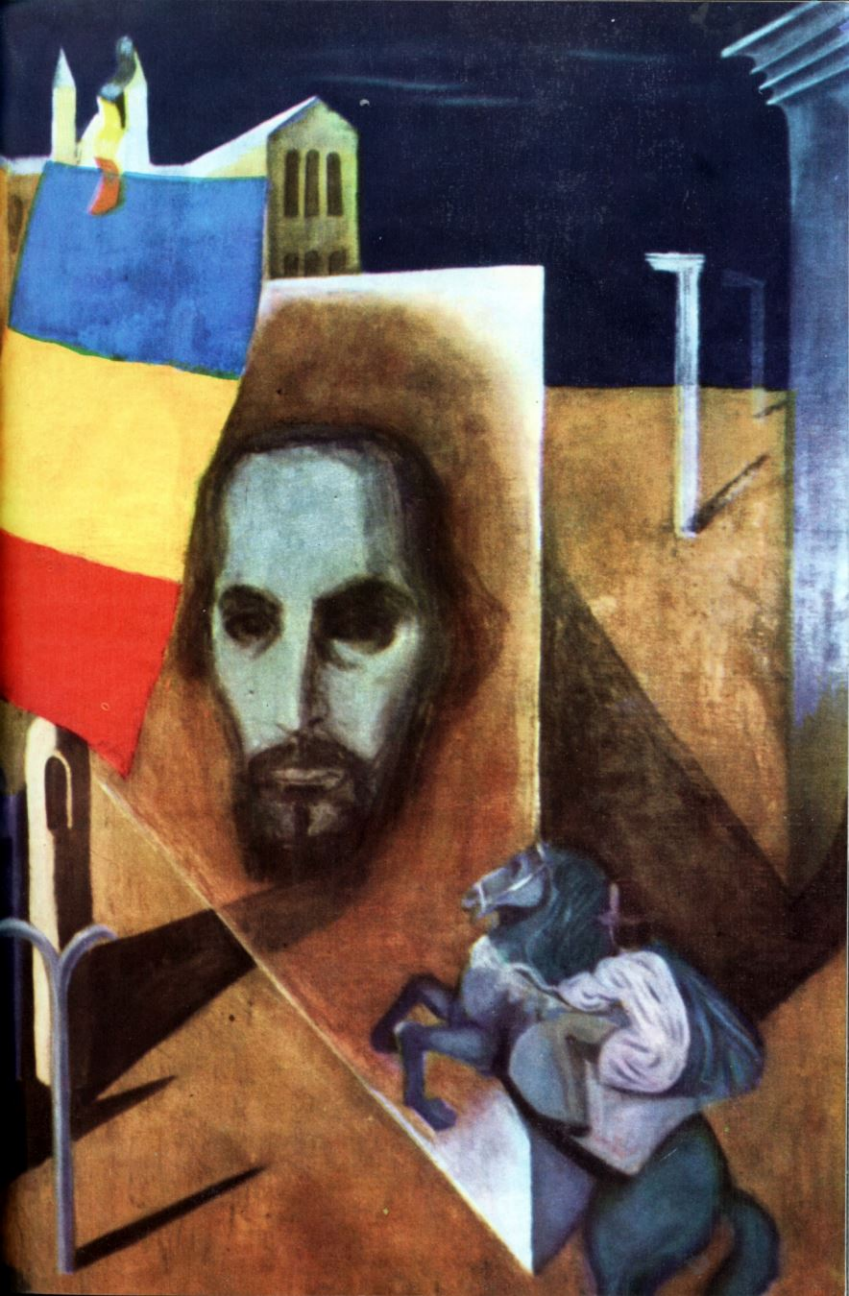
Deosebit de interesantă este descoperirea unui cuptor de olar. Datorită repetațelor arduri și a intensei călduri degajate în timpul lor, lutul din care a fost făurit cuptorul s-a transformat într-un bloc de cărămidă roșie, ceea ce i-a permis să se păstreze intact, vreme de aproape trei milenii.

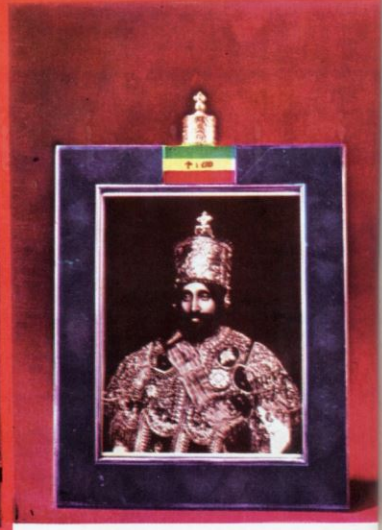
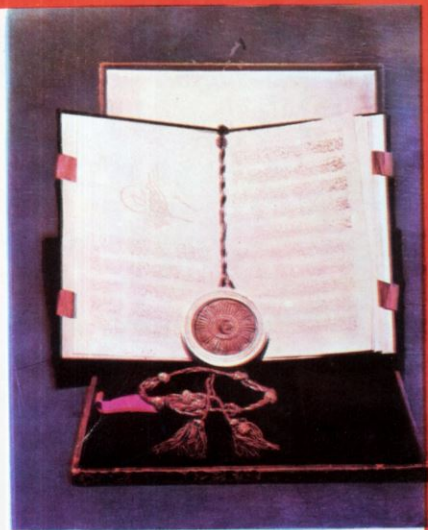
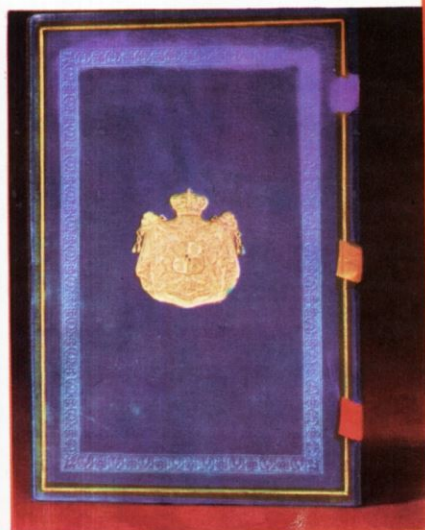
PLANȘELE NOASTRE

- ① Ce a vrut să spună omul primitiv în frescele lui de o bogăție uluitoare? O întrebare pe care arheologii și-o pun în legătură cu aceste insolite reprezentări artistice (*Albumul de gresie al Saharei*, p. 62)
- ② Acel neuitat an 1848, în viziunea pictoriței Viorica Velescu-Ilie. Lucrare expusă în Muzeul din Alba-Iulia (*Revoluția de la 1848, în conștiința generațiilor actuale*, p. 2)
- ④ Documente diplomatice păstrate în muzee, case memoriale, colecții din S.U.A.:
 Convenția consulară între România și Statele Unite, semnată la București la 5/17 iunie 1881 și intrată în vigoare la 9 iulie 1883 (stînga sus).
 Tratat cu privire la acordarea cetățeniei între Imperiul otoman și Statele Unite, semnat la Constantinopol la 22 aprilie 1874. Instrumentele de ratificare nu au fost schimbate și tratatul nu a intrat în vigoare (stînga jos).
 Tratat între Statele Unite și Marea Britanie referitor la apele de frontieră dintre Statele Unite și Canada, semnat la Washington la 11 ianuarie 1909. Tratatul a intrat în vigoare la 13 mai 1910 (dreapta sus).
 Dar făcut de regele Etiopiei, Tafari Makonen, în 1929, președintelui Statelor Unite, Herbert Hoover (dreapta jos) (*Șase complexe memoriale*, p. 37)

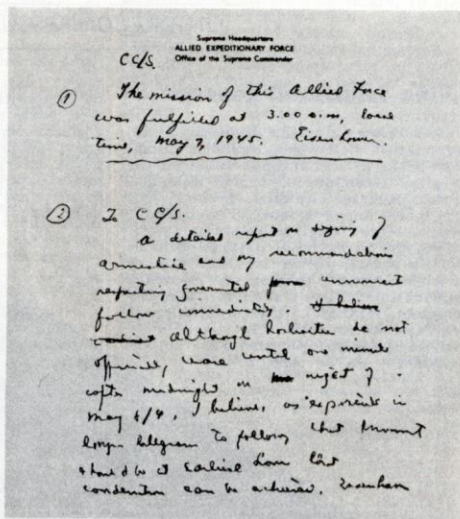

■ Șase complexe memoriale

O călătorie de studii și informare prin muzeele de istorie nord-americane a permis semnatarului acestor rânduri contactul nemijlocit cu diferite instituții științifice, de artă și cultură, printre care și așa-numitele Presidential Libraries („Biblioteci prezidențiale”).

Create în anul 1955 printr-un act special, aprobat de Congresul american, ca surse de păstrare și conservare a documentelor și a altor materiale istorice ale președinților S.U.A., aceste biblioteci fac parte din serviciul de documentare, informare și administrare din cadrul Arhivelor Naționale. Ele sînt astăzi în număr de șase: „Herbert Hoover”, din West Branch (Iowa); „Franklin D. Roosevelt”, din Hyde Park (New York); „Harry S. Truman”, din Independence (Missouri); „Dwight D. Eisenhower”, din Abilene (Kansas); „John Fitzgerald Kennedy”, de la Cambridge (Massachusetts) și „Lyndon Baines Johnson”, din Austin (Texas).

Importante centre de cercetare și activitate științifico-educativă, atât pentru zonele geografice în care sînt situate cît și pentru întreaga țară ca și pentru cercetătorii străini cele șase biblioteci prezidențiale conțin documente și colecții personale ale președinților amintiți, dar și corespondență, jurnale intime, alte materiale istorice ale unor persoane apropiate lor sau ale acelor care au jucat un anumit rol în viața politică americană.

Filă din raportul întocmit de generalul Eisenhower despre sfîrșitul celui de-al doilea război mondial în Europa, expusă în muzeul complexului „Dwight Eisenhower”

Acolo sînt păstrate, de asemenea, bogate colecții de cărți și materiale tipărite, documente iconografice, picturi, filme, diapozitive, hărți etc. Pentru conservarea lor au fost construite camere speciale, cu pereți protejați de incendii și cu temperatura și umiditatea controlate automat. Depozitele n-au ferestre, pentru a împiedica lumina soarelui de a distruge sau decolora documentele. În timpul nopții, sistemul de gardă cu alarmă automată nu permite accesul neautorizat.

În toate bibliotecile prezidențiale lucrează specialiști în tehnica conservării, clasificării și inventarierii documentelor, precum și cercetători în istoria americană. Fiecare bibliotecă are servicii speciale de informare și documentare pentru public și, bineînțeles, pentru specialiști; pe lângă instituțiile propriu-zise există muzee permanente, case memoriale, în care sînt expuse valoroase colecții de artă, obiecte personale, daruri primite din partea unor personalități.

Stelian POPESCU

Caruselul guvernamental 1930-1932

FURTUNA BÎNTUIA ÎN ADÎNCURI...

ION DRAGOMIRESCU

„Vine falimentul general...”

1930. Privit din tabăra guvernamentală, barometrul vieții social-politice românești arăta în acel început de an un cer în plină înseninare. Optimist, Dem. Dobrescu, primarul Capitalei, declara: „Nu vom pune impozite noi și vom scădea pe cele vechi.” Virgil Madgearu, ministrul de Finanțe în guvernul național-țărănist aflat la putere, afirma cu nonșalanță că în ultima vreme, minimul de existență asigurat salariaților s-a dublat. Mai circumspect, ministrul de Interne, Alexandru Vaida-Voievod, nu ezita, totuși, să spună că „guvernul nostru stă tot așa de bine ca și în

trecut”, deși recunoștea cam cu gura altuia că „impozitele s-au ridicat” și că „viața este poate mai grea”.

Marea finanță afișa și ea optimism. Un comunicat al Băncii Marmorosch-Blank preciza că a aprobat bilanțul anului expirat și a hotărât distribuirea unui dividend la fel de mare ca și în 1929

15 octombrie 1929. Fruntașii P.N.T., într-un urcuș efemer spre putere... Siguranța lor este doar aparentă, căci noul cabinet național-țărănist n-are să dureze, nici de data aceasta, decît... opt luni

Pe Calea Victoriei, lucrările de renovare a palatului regal se desfășurau în continuare, costînd cite două milioane lei lunar. Cercurile oficiale desmîneau știrea că regina Maria ar fi intenționat să-și întrerupă călătoria de plăcere în Egipt.

Așadar, guvernare fermă, refacere și stabilizare economico-financiară: iată pre-viziunile cercurilor guvernamentale la începutul anului 1930. Să fi fost oare situația chiar atît de roză, precum afirm-au mai marii zilei?

... Către sfîrșitul anului 1929, în ziua de 24 octombrie, avusese loc crahul bursei din New York, simptomul cel mai violent al marii crize economice de supra-producție care a zguduit întreaga lume capitalistă pînă în anul 1933*.

Desfășurată pe fondul crizei generale a capitalismului, criza economică a avut grave repercusiuni, îndeosebi în țările mai slab dezvoltate, cum era și cazul României, dependentă de marile state capitaliste. „Criza economică care bîntuiește

țara de la un capăt la altul — scria economistul burghez N. C. Angelescu — [...] prezintă, totuși, fără puțință de îndoială, caractere specifice românești. Criza mondială n-a făcut decît să declanșeze criza românească ...”

Efectele ei au fost resimțite cu deosebire de către masele muncitoare, în special de către proletariatul industrial. În 1932, șomajul afecta aproximativ 300 000 salariați, în imensa lor majoritate muncitori. Clasele dominante, cu sprijinul statului burghez, au încercat să iasă din criză fără a-și micșora profiturile, aruncînd pe umerii maselor întreaga povară a neajunsurilor. Una din consecințele marasmului economic a fost și exacerbarea disensiunilor existente între partidele politice, ca și a celor din interiorul acestora. Criza politică s-a complicat și mai mult datorită revenirii în țară a lui Carol II, promotor al unui regim de dictatură personală**. Luptelor dintre partide, generate de dorința de a ajunge la putere spre a storce profituri cît mai mari pentru grupurile pe care le reprezentau, li s-au adăugat manevrele regelui, interesat în subminarea regimului parlamentar. De aci, o pronunțată instabilitate guvernamentală: între noiembrie 1928 - noiembrie 1933 s-au perindat la putere opt guverne. Numai în doi ani: iunie 1930 - iunie 1932, s-au schimbat

* Vezi Magazin Istorie
nr. 1/1971.

** Vezi Magazin Istorie, nr. 12/1971.

● Un

„barometru“ în-

selător ● Maniu, o vizită

la miezul nopții ● Un guvern de o săp-

tămină ● Duca și-a găsit „burduful“ de plutire...

● O demisie din motive de... sănătate ● În politica: com-

binații și iar combinații ● Camera — păzită de trupe ●

Un apel regal, care se transformă în ordin ● Arge -

toianu: „Cu cit ne-ați cumpărat?“ ● Guver-

nul tehnicienilor — o „căsnicie“ impo-

sibilă ● Meci de box în...

Parlament

patru cabinete, ca să nu mai amintim de numeroasele remanieri. Acest veritabil „carusel guvernamental” era rezultatul incapacității claselor dominante, care, în condițiile și cu metodele proprii regimului burghezo-moșieresc, nu puteau rezolva gravele probleme economice și sociale provocate de criză.

„Nimic nu va fi zdruncinat!”

Sub titlul **Stabilizare și ordine financiară**, ziarul **Dimineața** din 1 ianuarie 1930 consemna: „În anul ce sfințește, stabilizarea* a avut doar misiunea să sporească lățirea răului [...], producția lincezește chiar mai mult decât înainte, șomajul s-a agravat...” Chiar în ziarele în care guvernul semnalau „stabilizarea”, se puteau citi știri cu asemenea titluri: „**Noi concedieri la C.F.R.; Concedierile de la Uzinele Ferdinand din Caransebeș; Greva de la Fabrica de postav din Buhuși. 3 000 lucrători în grevă**”.

Șomajul făcea ravagii. În prima zi a anului 1930, șomerii din Timișoara au organizat o puternică demonstrație: „La ora 5 d.a. un număr de aproape 1 000 șomeri au mers în Piața Libertății unde au demonstrat zgomotos în fața Primăriei [...] Ei purtau pancarte pe care scria: **Vrem pîine, vrem de lucru, vrem să ni se redeschidă căminul!**” Cu o zi înainte, un mare număr de muncitori ieșeni, cărora li se alăturaseră șomerii, demonstraseră pentru eliberarea comuniștilor deținuți la închisoarea Galata.

Întimplător, se acordau și ajutoare de șomaj, dar sumele frizau ridicolul. La Oradea, de pildă, în acele zile, unui

* Ziarul se referea la așa-zisul „împrumut de stabilizare”, în valoare de o sută milioane dolari, contractat de guvernul național-tărănesc la 2 februarie 1929, cu un grup de bănci internaționale.

număr de 4 000 oameni (șomerii cu familiile lor) li se împărțise suma de 600 000 lei. Adică, 150 lei de persoană, cu șase lei mai mult decât costa un metru de pînză sau cu 50 lei mai puțin decât se vindea... un bilet la un bal de sezon.

Vorbind despre situația satelor, ministrul de Interne Vaida-Voievod arăta că „țăraniii sînt mai cuminți decît orașenii [...] Tărănimea noastră este în stare și de sacrificii...” Cît de „cuminți” și „în stare” de sacrificii erau țăraniii ne-o arată numeroase documente ale vremii. Iată, de pildă, cum este descrisă starea de spirit a țărănilor de la o întrunire convocată, la 1 martie 1930, de Liga împotriva cametei: „Zilele trecute — arăta un vorbitor — la Birlad, 100 000 săteni veneau spre oraș și s-a pus armată de pază...” Alți participanți se revoltau că, la sate, unele bănci luau dobînză pînă la 60%. În încheierea adunării se conchidea: „Ruina astăzi este completă în țară; proprietățile se vind pe nimic, șomajul se întinde, falimentul general vine”. Mult trimbițată revizuire de către P.N.T. a reformei agrare fusese dată uitării. O recunoștea chiar reprezentantul Ministerului Agriculturii în plină Cameră: „reforma agrară [...] nu este terminată; la comitetul agrar sînt încă mii de dosare...”

Lipsuri din ce în ce mai mari apăsau și asupra intelectualilor. O informație din presa vremii arăta că la Ministerul Instrucțiunii erau „peste 5 000 cereri ale licențiatorilor care solicită locuri în învățămîntul secundar”. În ultimul an, impunerile pe veniturile medicilor crescuseră de patru ori.

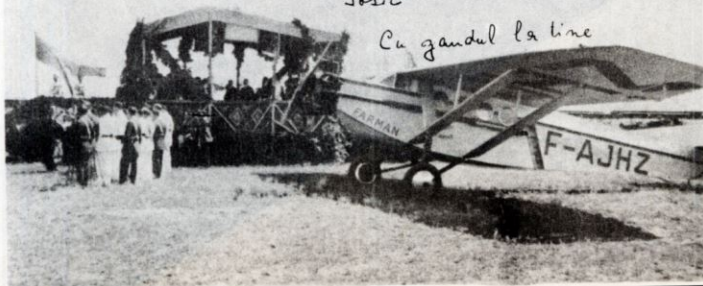
Încercînd să liniștească opinia publică, Banca Națională publica în ziua de 8 martie 1930, un comunicat sfătuiind pe cetățeni „să aibă încredere că nimic nu va fi zdruncinat”. Numai cîteva zile mai tîrziu însă, o știre anunța că „adminis-

Avionul FARMAN nr. 190 al Societății „Air Service” din Paris, cu care a venit în țară Carol II pe ruta München-Vadul Crișului, a fost expus pe Aerodromul Pipera cu prilejul Zilei aviației (20 iulie 1930). Fotografia a ajuns în posesia lui Carol II, care, pe versu, a scris rîndurile publicate în facsimil (adresat — posibilă: Elena Lupescu). Fotografia ne-a fost pusă la dispoziție de către Sabina Popescu, de la Arhivele Statului din București

Avionul cu care am

sosit

Cu gîndul la tine

● *Producându-se pe fondul crizei generale a capitalismului, criza economică din 1929-1933 cuprinde toate ramurile de activitate și toate țările capitaliste, accentuând și mai mult instabilitatea lumii burgheze, făcând să crească valul luptei revoluționare a oamenilor muncii. În România criza de supraproducție a fost agravată de o serie de factori de ordin intern și extern, printre care acela că în economia noastră predomină o agricultură înapoiată, cu puternice rămășițe feudale.*

● *Criza economică a fost însoțită de o criză politică a regimului burghezo-moșieresc, concretizată în schimbarea și remanierea continuă a guvernelor.*

NICOLAE CEAUȘESCU

Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România.

trațiile financiare primiseră ordin telegrafic din partea Ministerului de Finanțe, care cerea sistarea tuturor plăților și în special a salariilor funcționarilor publici". Dezmințind pretinsa stabilitate a guvernului, între 7 martie și 5 aprilie 1930, doi miniștri și doi subsecretari de Stat își înaintaseră demisia. În aceeași primăvară, P.N.Ț. a suferit o nouă sciziune: plecarea lui Stere și a grupului său din partid*.

Viața politică părea să se complice și mai mult prin zvonurile din ce în ce mai insistente în legătură cu revenirea în țară a lui Carol. „De câteva zile — scria ziarul **Dimineața** — Capitala fierbe din nou. Zbrânție cafenelele de zvonuri că sintem în fața unei crize constituționale și anume se afirmă că istoria prințului Carol se repetă". Plin de promptitudine, **Dreptatea**, oficiul P.N.Ț., lua atitudine împotriva oricui ar fi pretins că Maniu „șeful guvernului, care a jurat pe Constituție, ar putea admite o revizuire a unor acte constituționale definitive...”

Două guverne în patru luni

În seara zilei de 6 iunie 1930, Carol a sosit în București. Cît de consecvent s-a arătat Maniu față de jurămîntul prestat s-a văzut chiar în acea noapte. Plin de curtoazie față de cel venit pe calea aerului, șeful cabinetului l-a invitat la Președinția Consiliului de Miniștri „ca oaspete al guvernului”. Discuția între cei doi a avut loc însă la reședința prințului Nicolae de la Cotroceni.** Cu această ocazie, Maniu a admis, cu unele condiții, instalarea pe tron a lui Carol. În schimb, acesta a promis să domnească „în mod constituțional”. După vizita făcută în miez de noapte de Maniu la Cotroceni,

au început să curgă oaspeți, invitați sau din proprie inițiativă: Gheorghe Brătianu, generalul Prezan, mareșalul Averescu, Nae Ionescu, Octavian Goga și alții. Toți și-au exprimat bucuria față de întoarcerea lui Carol. A doua zi, sârbătorind evenimentul, bătrînul reacționar A. C. Cuza „ținea discursuri în stradă” iar ciracii lui Codreanu aclamau pe cel care avea să devină regele Carol II***.

Înfrînt în ședința Consiliului de Miniștri ținută în dimineața zilei de 7 iunie (Maniu propusese ca situația lui Carol să fie reglementată prin numirea acestuia, mai întîi în calitate de prim regent), premierul a demisionat. A urmat constituirea unui nou guvern național-țărănist, condus de fostul „takist” G. G. Mironescu, (cabinet care n-a durat nici o săptămînă!) însărcinat cu îndeplinirea formalităților constituționale de proclamare a lui Carol ca rege.

Întoarcerea acestuia în țară a determinat în rîndul partidelor politice luări de poziție și orientări noi în care dorința de a parveni la putere a jucat rolul primordial. Cei mai mulți dintre politicienii care la 4 ianuarie 1926 se pronunțaseră ferm împotriva lui Carol,**** au suferit o subită schimbare la față, devenind peste noapte, prea supuși săi „servitori”. La început, național-liberalii au respins orice eventuală colaborare cu Carol. La 7 iunie, în ședința comitetului de conducere al P.N.L., I. G. Duca a declarat: „Să-mi sece mîna dacă voi întinde-o acestui aventurier”. Totuși, chiar din primele zile, unii lideri: Gh. Brătianu, C. Argetoianu, R. Franasovici au trecut alături de Carol. De fapt, liberalii n-au organizat nici o acțiune de masă împotriva restaurației. În ziua de 8 iunie, Parlamentul l-a proclamat pe Carol rege al României. Votul a

* Vezi *Magazin Istorie*, nr. 5/1972.

** Vezi *Magazin Istorie*, nr. 12/1971.

*** Vezi *Magazin Istorie*, nr. 5/1973.

**** Vezi *Magazin Istorie*, nr. 1/1967.

fost cvasiunanim: un singur deputat s-a pronunțat împotriva iar cei 13 deputați liberali s-au ... abținut.

La scurt timp, cei mai mulți dintre conducătorii liberali, speriați de propria lor îndrăzneală, au căutat concilierea cu regele. Elementele de legătură au fost R. Franasovici și C. Argetoianu. Întrebându-l pe Duca dacă poate trata cu suveranul normalizarea raporturilor dintre coroană și P.N.L., Duca i-a răspuns lui Argetoianu: „E chiar foarte bine că te duci”. Cu acest punct de vedere a fost de acord și Vintilă Brătianu, șeful P.N.L. Notind atitudinea lui Duca față de rege, Iorga scria la 14 iunie 1930: „Duca a găsit burduful pe care să plutească: «expectativa binevoitoare și patriotică». Cît despre Gh. Brătianu, devenit susținător al regelui, a rupt definitiv cu vechiul partid, întemeind un nou Partid Național Liberal („georgist”).

În culisele politice ale țării a apărut așa numita „camarilă regală”, formată din oameni strâns legați de persoana regelui. Printre aceștia erau: Puiu Dumitrescu — secretar particular al regelui, bancherii Aristide Blank și Oskar Kaufmann, industriașul Nicolae Malaxa, politicienii C. Argetoianu, M. Manoilescu, Nae Ionescu etc.

La 11 iunie, guvernul Mironescu și-a prezentat demisia. Urmărind să slăbească rolul principalelor partide politice, Carol și-a manifestat dorința de a avea un guvern de coaliție, „un Ministeriu de concentrare, fără un șef de partid”. Încercarea făcută cu generalul Prezan n-a reușit; Vintilă Brătianu i-a refuzat colaborarea iar Iuliu Maniu a cerut cele mai multe și mai importante ministere, pretențiile nepunându-i fi acceptate de Prezan. Văzându-și tentativa eșuată, Carol a fost nevoit să recurgă tot la Maniu. Considerentele erau serioase: P.N.Ț. avea imensă majoritate în Parlament iar regele nu se putea încumeta să facă noi alegeri la abia o săptămână de la venirea în țară. Noul cabinet național-tărănist avea aproape aceeași componență cu cel precedent, dar era prezidat din nou de Maniu. Regele a reușit, totuși, să-și impună în guvern omul său, pe M. Manoilescu, ca ministru al Lucrărilor Publice și Comunicațiilor.

Noii guvernanți s-au aflat în fața acelororași probleme: refluxul resimțit de întreaga economie, dezorganizarea finanțelor, creșterea șomajului, pauperizarea maselor țărănești. Acel împrumut de stabilizare obținut în 1929 fusese utilizat, în cea mai mare măsură (aproximativ 60%) pentru plata datoriilor externe și

interne ale statului. În iunie 1930 guvernul a contractat un nou împrumut în valoare de 8 milioane dolari la compania americană **Telephone and Telegraph Corporation** cu prețul concesiunii exploatarei în exclusivitate a serviciului de telefoane din România. În aceste condiții, investițiile efectuate ulterior de trust au fost deosebit de rentabile aducându-i venituri de aproape trei ori mai mari decît capitalul utilizat. Tot în această scurtă perioadă, 15 iunie - 1 iulie 1930, Parlamentul a aprobat concesiunea construcției șoselei București—Brașov societății engleze **Stewart & Partners**, afacere în care au fost direct interesați fruntașii național-tărăniști V. Madgearu și M. Popovici, care au primit comisioane substanțiale. La 18 iunie, Parlamentul a votat alocarea din bugetul statului a sumei de 72 milioane lei, pentru lista civilă și dotațiile anuale ale Casei regale, din care 40 milioane îi reveneau lui Carol iar restul familiei sale.

Greul crizei economice cădea mai departe pe umerii poporului. În pofida concesiunilor din ce în ce mai masive, ministrul de Finanțe afirma că „șomajul industrial este un fenomen aproape necunoscut în România”. Un alt fruntaș al P.N.Ț., D.R. Ioanășescu declara cu cinism: „șomerii din București sînt vagabonzi și leneși, iar nu șomeri adevărați”. Scăderea catastrofală a prețurilor produselor agricole, impozitele excesive pe care țăranul era obligat să le plătească, împrumuturile cu dobînzî cămătărești creau o situație îngrijorătoare la sate. Pînă și unii economiști burghezi ai vremii recunoșteau că deficitul real la un hectar de pămînt cultivat era de 2 273 lei. Aceasta nu-l împiedica însă pe cel mai mare latifundiar al țării, Carol II, să dea astfel de explicații pauperizării sătenilor: „țăranul a cheltuit proteste, nici măcar pentru ridicarea nivelului cultural al casei sale”.

În imposibilitate de a rezolva problemele economice și sociale existente și intrînd într-un conflict din ce în ce mai accentuat cu suveranul, ca rezultat al tendințelor autoritare manifestate de ambii preoipenți, Maniu a demisionat în ziua de 8 octombrie, la mai puțin de patru luni de la constituirea cabinetului.

Orgolios, liderul țărănist a încercat să escamoteze adevăratele cauze: „Maniu ține să se știe că se retrage din motive de sănătate”, nota, nu fără malițiozitate, Iorga.

(Va urma)

Partidele politice și veleitățile lui Carol II

DOCUMENTE DIN ARHIVE GERMANE

Lupta dintre partidele politice burgheze pentru acaparea puterii, în anul 1930-1932, timp în care statutul regelui a devenit evident, a fost înregistrată și comentată nu numai de către oamenii politici români, ci și de către diplomații străini prezenți în țara noastră.

Pentru cititorii *Magazinului istoric* reproducem mai jos extrase din rapoartele trimise la Berlin de diplomații germani acreditați la București. Ministerul german al Afacerilor Externe era astfel informat cu privire la unele evenimente politice din România, petrecute între iunie 1930 - martie 1932. Relatările se referă, în special, la raporturile lui Carol II cu partidele politice și la veleitățile regelui de a-și instaura dictatura personală.

* * *

Legăția germană
București
x 500

București, 10 iunie 1930

„De la actul legislativ din ianuarie 1926 care anula prințul moștenitor de atunci al României, Carol, dreptul de succesiune la tron, problema înapoierii sale și a repunerii în situația anterioară n-a ajuns la o rezolvare deplină. Pe fundalul luptelor dintre partide apărea tot mereu problema lui Carol [...]. Când acest lucru s-a întâmplat [restaurarea], a fost aproape pentru toți o surpriză, probabil și pentru guvern [...] faptul însuși, al reîntoarcerii a fost opera unui număr foarte restrâns de complici. Printre civili poate fi numit în această privință Manoiilescu, fostul secretar de Stat din guvernul Averescu [...] Printre militari, în afară de prințul Nicolae și atașatul militar român la Paris, poate fi privit ca responsabil principal fostul ministru de Război [...] Cihoski. Maniu, și de asemenea Madgearu, din considerente financiare au privit lucrurile ceva mai deosebit. În supraevaluarea propriei lor puteri, după cum se pare, ei s-au gândit să readucă pe Carol în România într-un moment ce le-ar fi convenit, în primul rând ca regent pentru fiul său. Abia când evenimentele s-au precipitat au socotit că era înțelept să se identifice acestui scop (proclamarea lui Carol ca rege — n.r.) și să-l reclame pentru ei. Așa poate fi înțeles faptul că prințul Carol, până la urmă, a fost proclamat rege de un guvern Mironescu, format ad-hoc, în timp ce Maniu și Madgearu figurau în această chestiune numai ca simpli deputați. [...]

Domnul Vintilă Brătianu, împreună cu câțiva prieteni apropiați, a rămas în vechea citadelă liberală și de acolo aruncă fulgere împotriva noului rege și împotriva guvernului care l-a readus. Tot mai mult începe să se arate o criză în lagărul liberal. Fiul lui Ionel Brătianu [...], Gheorghe Brătianu, a fost exclus din partid pentru că are o atitudine pozitivă față de noul rege [...]. După toate presupunerile, însă, marea necunoscută se află chiar în persoana regelui Carol...

Mutius"

(Arhivele Statului, București, Colecția microfilme S.U.A., rola 16, T 120-3961/C 115706-710; Auswärtiges Amt. K 359)

* * *

Raport politic

București, 17 iunie 1930

„Cel de-al doilea cabinet Maniu, anunțat telegrafic după ce Maniu se retrăsese, după cum se știe, cu vechiul său cabinet, cu ocazia sosirii neașteptate a lui Carol, s-a constituit pe câi ocolite și nu fără anumite greutăți. După ce cabinetul Mironescu — format ad-hoc numai pentru proclamarea regelui — se retrăsese odată cu îndeplinirea sarcinii sale, regele intenționează să alcătuiască un guvern de concentrare, în care să fie reprezentate pe cât posibil toate partidele țării. Realizarea acestei idei [...] se lovea de faptul că regele voia să păstreze Parlamentul care îl proclamase ca suveran, evitând noi alegeri [...] De aceea, n-a rămas altă ieșire decât să se încredințeze din nou lui Maniu alcătuirea guvernului dar, de data aceasta, renunțând la intenția de a avea un cabinet de concentrare. Maniu a rezolvat această sarcină pusă lui la 13 crt. chiar în aceeași zi,

negreșit nu fără mari dificultăți cu însuși partidul lui. Pentru că, cu această ocazie, a reapărut mai acut vechea opoziție bazată pe componența Partidului Național-Tărănesc, anume între naționali și țărăniști [...]. Schimbarea cea mai remarcabilă (în noul cabinet — n.r.) este desigur cea din Ministerul de Finanțe și cel de Comerț, cel dintîi trecînd din nou asupra d-lui Popovici [...] — nu fără regretul d-lui Madgearu — în timp ce acesta a trebuit să se mulțumească cu Ministerul Comerțului, în momentul de față mai puțin important. Apoi trebuie luată în considerație, pe lângă scoaterea lui Răducanu din funcția de ministru al Muncii, și a lui Mirto din funcția de ministru al Comerțului, încredințarea Ministerului de Comunicații d-lui Manoilescu, căci acesta, ținînd seama de prietenia lui personală cu regele Carol [...] este, desigur, chemat să joace de acum înainte un rol special în Partidul Național-Tărănist și în guvern...

Mutius*

(Arh. St., Buc., Colecția microfilme S.U.A., rola 15, T 120-3960-C 115224-115257; Auswärtiges Amt. Abteilung II, Politisches Archiv, K 355-C 115225-115227)

* * *

Legatia germană din București

București, 7 octombrie 1930

Raport politic

„M-am referit deja în raportul meu de mai înainte la raporturile dintre regele Carol și actualul guvern [...] Acest conflict pare să ducă în aceste zile la schimbarea guvernului Maniu. Acesta și regele nu pot conlucra bine împreună. Se pare că suveranul vrea să aplaneze conflictul din interiorul guvernului, de exemplu, cel dintre Manoilescu și Madgearu, direct prin evitarea lui Maniu [...] Formal, se spune că demisia lui Maniu ar fi în legătură cu starea sănătății sale. Acest pretext însă nu este nicăieri luat în serios și actuala criză se înfățișează aarecum ca o luptă pentru putere între Maniu și rege. [...] Maniu crede că este puternic și vrea să dovedească aceasta regelui prin demisia sa. Suveranul, la rîndul său, apreciază favorabil șansele sale și încearcă în orice caz să iasă din cercul Partidului Național-Tărănesc [...] Dacă regele, de aici înainte, cum este de presupus, merge mai departe de drumul său, poate ușor să ajungă pînă acolo [...] încît) să guverneze, cel puțin temporar, cu mijloace extra-parlamentare”.

(Arh. St., Buc., D.A.C., Colecția microfilme S.U.A., rola 14, T 120-3959-C 114662-114664; Auswärtiges Amt. Abteilung II, Akten betreffend innere Politik-Parlaments- und Parteiwesen K 352)

* * *

București, 6 aprilie 1931

Raport politic

„Sesiunea de iarnă a Parlamentului român, încheiată la 1 aprilie a.c., a rezolvat în ultimele zile o serie întreagă de propuneri guvernamentale. Dintre ele, cea mai importantă a fost propunerea ministrului de Finanțe despre cea de-a doua tranșă a împrumutului*, care, după cum era de așteptat, a fost acceptată fără rezerve. Modul de lucru al Parlamentului din ultimele zile a provocat, adesea, în opinia publică o critică aspră, deoarece acesta a rezolvat în prea mare grabă și într-un mod aproape lipsit de spirit critic numeroase propuneri.

În ultima zi a sesiunii Parlamentului s-a ajuns la un incident penibil[...] cu ministrul Comerțului, Manoilescu, care adusesse o propunere privind vinzarea, respectiv cumpărarea unei fabrici de nitrigen [...]. Această propunere a fost mai întîi respinsă, la care Manoilescu a răspuns cu demisia [...] Deoarece regele n-a vrut să aprobe venirea la Ministerul de Comerț a unei alte persoane propusă de președintele Consiliului de Miniștri, Mironescu, demisia lui Manoilescu a avut ca rezultat că, după două zile de încercări de reconstituire fără succes, întreg cabinetul Mironescu și-a dat demisia, care a și fost acceptată de rege [...].

Alcătuirea noului guvern va fi mai întîi încercată de plenipotențiarul român de la Londra, dl. Titulescu, fost ministru de Externe în ultimul cabinet Ionel Brătianu și ministru de Finanțe în guvernul condus de Averescu, și care a fost chemat aici telegrafic cu sarcina de a alcătui guvernul.

(Continuare în p. 95)

* Este vorba de „împrumutul de stabilizare”, contractat de statul român în februarie 1929 cu un grup de bănci internaționale. La 10 martie 1931, a fost obținută a doua tranșă a acestui împrumut, în valoare de 53 milioane dolari.

AMAZOANE ALE VĂZDUHULUI

V. FIROIU

Membru al Asociației Internaționale
a istoricilor de aviație

În satul Aurel Vlaicu (fost Binfinji), trăiește o femeie, azi aproape septuagenară — Valeria Rădulescu. Cîți vor fi știind că dînsa este prima romîncă ce s-a înălțat în văzduh și poate întîia în lume. Împreună cu fratele său mai apropiat ca vîrstă, Ion și un coleg de la liceul din Orăștie, Aurel Vlaicu și-au construit cel dintîi planor. Planorul, botezat GÎNDACUL, fusese tras mai întîi de flăcîii satului cu funiile, pe izlăcul din lunca Mureșului, apoi de cai. Valeria urmîrea cu fireasca mirare a vîrstei pregătirile celor mari, dorind să zboare cu aparatul făurit de fratele ei. Rugămintele sale repetate l-au determinat pe Aurel să-i îndeplinească dorința. Astfel, a ajuns Valeria, legată de fețe în „scorbura” planorului VLAICU 1909, drum-meață pe căile văzduhului.

Cu fetița în cochilie, planorul s-a înălțat „cît sura”, lunecînd cale lungă, în lunca Mureșului unde „Orel”^{*} își făcea experimentele. Iar Valeria a fost la vîrsta de șase ani, eroina care a participat pe cerul patriei noastre la o premieră mondială.

În anul 1912, Elena Stoenescu Caragiani, din Tecuci, atrasă de ceea ce se „petrecea pe cerul lumii”, s-a înscris la școala de piloți a „Ligi Aeriene” a lui George Valentin Bibescu^{**}.

^{*} Așa era numit Aurel Vlaicu de ai săi.

^{**} 1880-1940, pionier aviatic și automobilist internațional, a avut brevetul internațional nr. 29. A fost, între 1931-1940, președintele Federației Aeronautice Internaționale.

care funcționa pe terenul aflat peste drum de actualul aeroport Băneasa. Prezența ei în rîndul aviatorilor a stîrnit vîlvă, iar printre cei ce socoteau aviația ca un domeniu rezervat exclusiv bărbatilor, indignare.

Dar nu s-a lăsat descurajată. A continuat să ia lecții de zbor cu Nicu Capșa^{***} și Mircea Zorileanu^{****} pe atunci notabile figuri ale aviației. Din păcate, pînă la urmă prejudecățile au învins. Cei investiți cu dreptul de a-i certifica aptitudinile și pregătirea au refuzat să-i acorde brevetul de pilot. Pe atunci, unei femei nu-i era permis să devină aviatore...

Perseverență, Elena Caragiani a plecat în Fran-

^{***} 1886-1920. A posedat brevetul de pilot nr. 4 în anul 1911. S-a pierdut viața într-un accident de avion, la Tecuci.

^{****} 1885-1920. A obținut brevetul de pilot, în Franța, în anul 1910. În București, pe strada Paris se află un monument ridicat în amintirea acestui aviator aureolat de faptele sale de arme în primul război mondial.

Valeria, sora lui Aurel Vlaicu, la vîrsta zborului cu planorul

Signatură de Elena Caragiani

Elena Caragiani

Elena Caragiani deținătoarea brevetului de pilot internațional decernat de F.A.I., în anul 1914, la Paris

fa, unde a depus examenul teoretic și cel de zbor. La 22 ianuarie 1914 a obținut brevetul internațional, atestat de Federația Aeronautică Internațională. Era atunci în preajma vîrstei de 27 ani.

Revenită în țară, cu toate demersurile pe care le-a făcut pentru a fi utilizată în aviație, n-a izbutit să-i realizeze visul. În 1916 a cerut să lupe pe front sub flamura aviației noastre, dar și această dorință i-a fost refuzată. A participat numai ca infirmieră terestră în cadrul unui spită al Crucii Roșii, alături de marea actriță Maria Ventura, cu care legase o strînsă prietenie. După război, a funcționat ca reporteră trimisă de un ziar francez în Mexic, după care, bolnavă de plămîni, a revenit în patrie, stingîndu-se din viață la numai 40 ani.

PATRU INSULE ȘI ALTE CÎTEVA MII

Secvențe de istorie niponă

N. KOSLINSKI

„Primind poruncă de la zeii mai bătrîni să făurească Japonia, Izanagi și Izanami — frate și soră — stînd pe puntea mișcătoare a cerurilor, au aruncat în mare o sulică cu nestemate. De pe sulică scoasă din apă s-au scurs 4223 picături, care au devenit tot atîtea insule. Din unirea celor doi frați s-au născut apoi locuitorii insulelor, iar din ochiul lui Izanagi, zeița soarelui Amaterasu, strămoș nemijlocit al dinastiei imperiale...”

Așa începe legenda japoneză a populării celor patru insule mari: Hokkaido, Honshu, Kyushu, Shikoku și a numeroaselor insulițe care alcătuiesc arhipelagul nipon. Un arhipelag al cărui teritoriu e de 370 000 km². O climă temperată, îndulcită de apele calde ale curentului Kuro Sivo. Coline ondulate, acoperite de verdeața unei vegetații luxuriante, vîrfuri de munți vulcanici pe jumătate scufundați dar și țărături deseori întunecate de puternice furtuni oceanice și zguduite de cutremure, care au năruit periodic munca și viața locuitorilor. O istorie răscolită de războaie interne, stîrnite de clanurile de daimio și de shoguni, dar și de lupte de masă pentru menținerea independenței.

După o lungă călătorie fără informații

Perioada legendară a țării durează puțin prin sec. V e.n. Pe lângă o populație rară, albă, venită din părțile Amurului în neolitic, s-au ivit aici triburi mongole, care au avut de înfruntat o altă infiltrație, indoneziană sau malaeză, venită din sud, în 660 î.e.n. Jimmu Tenno (**teho** = „Rege al cerului”), căpetenie tribală din Kyushu, a năvălit în Hondo (astăzi Honshu), ocupată de triburi mongole, și s-a stabilit în regiunea Yamato, lângă Golful Osaka, devenind întemeietorul primei dinastii de împărați. Dar „constituirea unui nou tip uman, care să se poată exprima în chip original și să creeze o nouă civilizație”^{*} a durat aproape o mie de ani. Este o lungă călătorie a poporului japonez dinspre izvoarele istoriei sale, călătorie lipsită de informații sigure, în care noii locuitori ai insulelor s-au războit, s-au amestecat și s-au adaptat condițiilor geografice naturale creîndu-și posibilități de trai prin agricultură și pescuit. Pe acești locuitori, anale chineze din sec. I î.e.n. ni-i descriu ca pe niște oameni foarte scunzi și slabi, caracterizate potrivit pentru o populație care, necunoscând decît tirziu animalele de povară și meșteșugurile, a fost nevoită să-și procure zilnic, cu propriile sale mâini, o hrană neîndestulătoare și puțin variată.

Primele veacuri ale erei noastre aduc date mai numeroase și mai amănunțite despre Țara Soarelui-Răsare. Japonia trece din legendă în istorie. Către sfîrșitul veacului VI e.n. s-a produs o schimbare însemnată în evoluția vieții japoneze. Lupta pentru existență fusese cîștigată și ideile morale puteau să-și facă loc, pe lângă grijile materiale. Budismul sub forma sa optimistă — mahayana — adus din China la 552 e.n. și răspîndit printre meșteșugari, a înlocuit treptat vechile credințe animiste și totemiste legate de cultul **shinto** al strămoșilor, aparînd ca o religie a supunerii și milei, a păcii, a nemuririi individuale. Autoritatea de stat, reprezentată prin prințul Shotoku Taishi, regent pe timpul împărătesei Suiko (592-621), a sprijinit din răspuțeri noua credință, care făcea din umilință și ascultare o virtute. Instaurarea budismului a fost asigurată o generație mai tirziu prin marea reformă Taika (645). Tot atunci împăratul Tenji („Fiul cerului”) a reorganizat administrația politică și economică a țării după modelul chinez, transformînd asociația de clanuri primitive într-o monarhie feudală.

Sclavagismul fusese puțin răspîndit în Japonia, majoritatea cultivatorilor depinzînd de conducătorii triburilor. Prin reforma Taika, pămîntul a trecut în proprietatea statului, iar locuitorii au devenit oameni liberi — **komin** — cărora li s-au atribuit loturi limitate de pămînt. Dar sîrăcirea țăranilor, prin creșterea continuă a rentei funciare și întărirea concomitentă a puterii locale a nobilimii a dus, treptat, la înlocuirea sistemului loturilor prin marea proprietate privată asupra pămînturilor. Moșiile constituite astfel începînd din veacul VIII au prilejuit totodată trecerea puterii locale în mina marilor proprietari **daimio**. La 1192, Yoritomo, nobil din familia Minamoto, a constituit la Kamakura o autoritate militară independentă (**bakufu**), căreia împăratul i s-a supus, conferind lui Yoritomo titlul de Tai Shogun (generalisim).

Shogunatul a devenit de atunci sistemul de guvernămînt al Japoniei feudale pen-

„Femeie ducînd un cal de căpăstru”. Stampă japoneză din sec. XVIII

^{*} Will Durant, *Istoria civilizației*, vol. III.

„Tesătoarele”, imagine datorată pictorului nipon Moronobu (1681)

tru aproape șapte secole. Principalele clanuri nobiliare — Minamoto, Hojo, Ashikaga — au purtat singeroase războaie interne pentru conducerea statului. Numărul războinicilor de profesie, întreținuți de birurile feudale, a crescut simțitor.

Idealul cavaleresc european medieval și-a găsit corespondentul în principiile **Bushidoului** („Calea cavalerului”), cod de onoare al **samurailor** — purtători de spadă — care disprețuiau cultura, artele și profitul, dar slujeau cu lealitate stăpînul sau cauza de care se legau.

Sistemul economic, organizarea statului, cultura și idealurile religioase, toate adaptate după civilizația chineză, au făcut din Japonia veacului XIII o țară în pas cu dezvoltarea generală a societății feudale din Asia.

Orez autohton și arme de foc străine

3 500 corăbii cu aproape 100 000 oșteni porniră, în anul 1274, din porunca hanului Kubilai, stăpînul mongol al Chinei, să cucerească insulele nipone. Se stirni însă un „furtunos vînt divin”, **kamikaze** — re-

latează analele japoneze — care scufundă cea mai mare parte a corăbiilor dușmane, iar soldații care scăpară cu viață fură luați în sclavie.

După două secole și jumătate, alți străini, de data aceasta pe cale pașnică, ajunseră în Japonia. Asvirluți de furtună pe țarmul Insulei Kyushu în 1542, portughezii lui Fernao Mendez Pinto duseră în Europa vestea despre bogățiile din Cipangu (denumire dată insulelor japoneze în epoca marilor descoperiri geografice). Spre arhipelagul nipon se îndreptară, șapte ani mai târziu, misionari creștini ai călugărului iezuit François Xavier, apoi corăbieri spanioli, englezi și olandezi, aceștia din urmă obținînd chiar o factorerie permanentă (reprezentanță comercială cu depozite de mărfuri) în rada Nagasaki, pe mica Insulă Deshima.

Europenii fură inițial bine primiți de feudalii japonezi. În răstimp de o generație comunitatea creștină ajunsese să numere 150 000 membri. Dar ceea ce atrase mai mult pe japonezi fură mărfurile aduse de corăbieri și îndeosebi armele de foc, pînă atunci puțin cunoscute în insule.

La data primelor contacte cu europenii, economia japoneză, în întregime agricolă, se baza în special pe cultura orezului. Orezul era etalonul valorilor și principalul mijloc de schimb. Servitorii și samurarii erau plătiți cu orez. Impozitele erau și ele achitate în orez. Tot cu orez, țărani cumpărau peștele cu care erau nevoiți să îngreșă pămîntul. Dar prin munca fără răgaz pretinsă de **daimio**, și prin impozite legiferate în edicte, „Aproape întreaga producție a țăranilor ajungea sub formă de biruri în mîinile feudalilor” — scrie istoricul japonez Goro Hani.

În aceeași epocă, sec. XVI, se situează și încercările de a realiza centralizarea autorității de stat. O primă tentativă a fost făcută în 1571, de un nobil mai mărunț, Oda Nobunaga. După moartea acestuia, încercarea de unificare fu reluată de Toyotami Hideiوشي — contemporan cu Mihai Viteazul; Toyotami Hideiوشي, deși ajuns shogun fără consimțămîntul împăratului, fu supranumit de contemporanii lui datorită realizărilor sale, **Taiho** („Mare rege”). Hideiوشي izbuti să supună clanurile marilor feudali din Honshu și Kyushu și să expulzeze din țară pe aventurierii care trăiau de pe urma războaielor civile. Victoriile militare îl făcuseră însă să se încreadă într-o idee politică mai vastă. El întreprinse, în 1592, o debarcare în Coreea, dar „o navă de fier” a coreenilor (avînd, probabil, un înveliș metalic) scufundă corăbiile japoneze. Alte două tentative dădură și ele greș. „Hideiوشي a vrut

să soarbă oceanul într-o scoică", spuse suveranul Coreei, referindu-se la disproporția dintre țelul urmărit de japonezi și mijloacele de care dispuneau.

Lui Hideiوشي, mort în 1598, îi urmă Yeyasu, „marele shogun”, care încheie șirul celor trei înfrâuitori ai statului centralizat și absolutist japonez. Cu o ultimă bătălie, în care 40 000 soldați rămăseră pe cimpul de luptă și prin cucerirea castelului de la Osaka, unde fiul lui Hideiوشي își făcu *seppuku* („harakiri”), Yeyasu puse capăt îndelungatului război feudal și întemeie ultima dinastie de shoguni, Tokugawa.

Socotind amestecul de budism și shintoism drept cea mai potrivită credință pentru o guvernare unitară și autoritară, Yeyasu porunci, în 1613, expulzarea predicatorilor creștini și distrugerea bisericilor lor. De altminteri, era îndreptățit să creadă că în urma misiunilor creștine aveau să se arate conchistadorii. Ideea călăuzitoare a politici sale de a opri pătrunderea creștinismului, dar nu și de a interzice comerțul cu străinii, fu însă deformată de unul din succesorii săi, shogunul Iemitsu care, în 1636, exterminând pe ultimii creștini, interzise tuturor japonezilor să mai părăsască țara și închise accesul străinilor în Japonia. Izolare voită, justificată în parte de insuccesul aventurii externe, de singeroasele războaie cu arme de foc, dar și de dorința de a păstra intacte relațiile economice interne, care asigurau curții shogunale și marilor *daimio* stabilitatea puterii și averilor. Epoca de izolare a Japoniei avea să dureze aproape 250 ani.

Argumentul străinilor: gurile de tun

În tot acest răstimp, forțele de producție, ținute departe de progresul mondial al civilizației, se dezvoltă foarte încet. Mișcările țărănești luă răsunet mai ales în veacul XVIII: marea răscoală a țăranimii din nordul Insulei Kyushu, o mișcare de amploare în diferite zone ale țării. Pe de altă parte, tot mai frecvente apariții militare ale europenilor în preajma insulelor nipone îngrijorară și ele virfurile clasei conducătoare. Menținerea echilibrului intern și a politici de izolare devenea din ce în ce mai dificilă.

În 1853, patru nave americane conduse de comodorul Matthew Perry intrară în Golful Yedo, urmărind să obțină deschiderea pentru comerț a unor porturi japoneze. Un an mai târziu shogunul acceptă să semneze un tratat, care deschidea comerțului american porturile Shimoda

și Hakodate. După alte șase luni, englezii, apoi rușii și olandezii obținură privilegii similare.

Amenințați de mișcările interne și de pretențiile tot mai mari ale străinilor, *daimio*, apărătorii sistemului feudal japonez, încercară să se mențină, consolidând puterea shogunală și opunându-se pătrunderii europenilor și americanilor. Astfel, în 1863, daimioul din Kyushu fortifică circulația Strimtoare Shimonoseki și deschise focul asupra citorva nave europene. O corvetă americană forță strimtoarea și nimici rezistența japoneză. La fel procedară și englezii, bombardând portul fortificat Kagoshima. În fața tunurilor dezlănțuite ale marilor puteri, shogunul fu silit să cedeze.

Dar partizanii reformelor în structura politică și economică internă a țării, pregătind „Marea schimbare” din 1868, porniră în cele din urmă ostilitățile împotriva ultimului shogun, Keiki. Învins pe cimpurile de luptă, Keiki depuse puterea și împăratul concentră întreaga autoritate politică în mâinile sale. Părăsind Kyoto, vechea capitală, împăratul Mutsu Hito se stabilă la Yedo — numit de atunci Tokio — inaugurând epoca Meiji (1868-1912).

Această „revoluție” făcută „de sus” nu a însemnat însă răsturnarea clasei conducătoare. Formele seculare de organizare economică și socială n-au fost desființate, ci adaptate stadiului contemporan al civilizației dinamice și înaintate a Europei. Dacă marea nobilime *daimio* își pierdu independența, ea formă, în schimb, virfurile partidelor de guvernământ. Dacă samurarii fură lipsiți de dreptul tradițional de a purta spada — simbolul lor de castă — ei deveniră ofițeri ai noii armate imperiale, organizată după model german și francez. Marile latifundii își schimbă stăpînul, trecind de la nobili la împărat.

În 25 ani de epocă Meiji, partizanii reformelor aduseră specialiști englezi pentru construcții de căi ferate, rețele telefonice și nave militare, juriști francezi pentru unificarea codurilor locale, medici germani pentru organizarea de spitale și a igienei publice, americani pentru crearea unui sistem de învățământ de toate gradele și, în special, pentru stabilirea unui sistem financiar modern. Noile structuri dezvoltară clasa nouă a burgheziei, ale cărei drepturi fură înscrise în prima Constituție (1889), urmată de deschiderea primului Parlament japonez.

Poporul nipon a trăit, în secolul nostru, anii de zbucium ai multor aventuri militare, dramatismul lor culminând cu participarea Japoniei, alături de Germania hitleristă și Italia mussoliniană, la marea conflagrație a secolului XX, cel de-al

doilea război mondial*, al cărui final a însemnat Țara Soarelui-Răsare cu stigmatul ciupericii bombei atomice. Realizările postbelice ale țării în modernizarea vieții urbane, în tehnică, în cercetarea științifică, avântul forțelor democratice progresiste, impun reconsiderarea fenomenului japonez de azi în complexul contradicțiilor istoriei contemporane.

* Un fenomen tipic pentru această perioadă l-au constituit piloții sineașii — așa numiții *kamikadze*. Într-un număr viitor vom publica jurnalul unuia dintre acești voluntari ai misiunilor fără întoarcere.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Histoire de la civilisation, vol. III, Will Durant (trad. Charles Mourey, Payot, Paris, 1937); *Istoria poporului japonez*, Goro Hani, Ed. Politică, București, 1964; *Atlasul istoric Kinder-Hillgermann*, ed. franceză, 1964; *Navigatori ruși în jurul lumii*, N. Nozicov, Ed. de Stat, București, 1950.

MINAMOTO ÎMPOTRIVA LUI TAIRA

Două capitole din Heike Monogatari
in Arhivele Statului, din București

MARIA SOVEJA

În Japonia, în a doua jumătate a secolului XII, înainte de instaurarea shogunatului, două celebre familii de nobili — Taira și Minamoto — înrudite cu împăratul, își disputau înțietatea. Influența neamului Taira era resimțită mai cu seamă în părțile apusene ale țării, în vreme ce Minamoto se bucura de sprijinul regiunilor răsăritene.

Lungă și înrâcnată a fost lupta dintre acești aristocrați niponi. Consemnată în Heike Monogatari („Povestirile lui Heike”), cronică în versuri, recitată de obicei cu acompaniament de biwa (un fel de lăută cu patru coarde), ea constituie subiectul unuia din creațiile literare cele mai remarcabile ale perioadei Kamakura (1192-1333).

Taira, nobili bine văzuți la curte,

Manuscrisele japoneze din Arhivele Statului (București) sînt ornamentate cu miniaturi: cruntă a fost înfruntarea dintre cele două dinastii de nobili niponi...

au câștigat bunăvoința împăratului, asigurându-și ranguri și onoruri. Unul dintre membrii familiei Kiomoro — a devenit chiar prim ministru.

Minamoto au fost, în schimb, neîntrepuți în arta mînuirii armelor. Iar în timpul războiului de la Hôgen (1156) s-au crezut atît de puternici, încît au încercat să ia locul dinastiei imperiale, Fujiwara. Dar, trei ani mai târziu, membrii cei mai importanți ai familiei au fost omorîți și exilați, iar partizanii lor, împrăștiati. Cel mai viteaz Minamoto, pe nume Yoritomo, a scăpat însă cu viață și a fost osîndit la surghiun.

Înainte de a muri, Kiomoro a spus alor săi: „Nu aduceți jertfe lui Buda, pe mormîntul meu, ci tăiați capul lui Yoritomo și spînzurați-l deasupra mormîntului.” Căci Kiomoro a fost un om prevădător.

În exil fiind, împreună cu fratele său, Yoshitsun, Yoritomo a strîns o armată de oameni ce-i erau fideli și a pornit să-i nimicească pe adversarii săi, Taira. Autorul cronicii povestește cum, ieșindu-i în cale o prăpastie, Yoshitsun a aruncat în ea doi cai — uhlul murg,

reprezentîndu-l pe Taira, și unul alb, simbolizîndu-l pe Minamoto — pentru a vedea dacă trecerea dincolo de prăpastie va fi norocoasă; caii scăpînd cu viață, Yoshitsun s-a năpustit cu samuraii săi, ca o vijelie, asupra dușmanilor, omorîndu-le conducătorul, pe temutul Tadamori. Speriați, Taira au părăsit capitala, Kyoto, luînd cu ei pe împărat — un copil — Anteoku. Ultima înclăștare a avut loc pe mare, la Danoura, încheindu-se cu victoria lui Yoritomo și moartea tuturor membrilor familiei Taira.

În Heike Monogatari toate aceste bătălii sînt zugrăvite viu și amănunțit. Strigătele războinicilor, șuieratul săgeților, îndemnul conducătorilor către oșteni, faptele și gesturile eroilor — totul e redat într-un stil care amintește de Iliada lui Homer.

Două din manuscrisele acestui poem, cuprinzînd capitolele I și VII — împodobite cu numeroase miniaturi reprezentînd scene războinice — au fost descoperite la Arhivele Statului din București. Este vorba de un exemplar al acestei scrieri editat la Tokio, în iulie 1849.

...și s-a terminat cu moartea învingătorilor

Samuraii — simbolul unui ev mediu japonez care a durat șapte secole

■ Un ciudat măr al discordiei

În 1715, navigatorul englez Clipperton a descoperit o insulă situată în Oceanul Pacific, la 650 mile marine vest de Costa Rica. După ce a examinat-o cu atenție, exploratorul a hotărât să se abată de la procedeul curent pe atunci și să nu anexeze noul teritoriu în numele Majestății Sale Britanice. După ce i-a citit raportul, guvernul de la Londra a confirmat decizia descoperitorului, căruia i-a făcut însă onoarea de a boteza insula cu numele său.

Neobișnuita comportare a lui Clipperton avea motive temeinice. Insula găsită de el este mai curând un ostrov arid și pustiu, avind o suprafață mai mică de 5 km pătrați. Cel mai înalt punct al solului propriu zis se situează la aproximativ 4,80 m deasupra nivelului mării, astfel încât talazurile îl mătură pe întreaga sa întindere, ori de câte ori se iscă o furtună. Și cum furtunile bîntuie pe acolo foarte frecvent, singura salvare pentru un eventual locuitor ar fi să se cașere pe unica stîncă ceva mai răsărită (20 m înălțime), care se află în colțul de sud-est al insulei.

Dar problema de a trăi pe acest colțisor izolat din imensitatea Pacificului nu s-a pus pentru nimeni, nici înainte de scurta vizită a lui Clipperton, nici mai bine de un secol și jumătate după el. Prin 1855, un om de afaceri francez a aflat însă întâmplător de existența insulei și, fără a pune vreodată piciorul pe ea, și-a făcut socoteala că acolo ar trebui să se fi format un impunător depozit de guano. Interesul lui față de acest excelent îngrășămint natural dăruit de păsări, ca și relațiile probabil foarte bune pe care le avea cu cercurile conducătoare ale vremii, au determinat guvernul francez să anexeze în mod oficial Insula Clipperton, în 1858.

Dar, din cine știe ce considerente, proiectul întreprinzătorului parizian nu s-a materializat niciodată și minusculul petec de pămînt și-a continuat obscura lui existență. Pînă spre sfîrșitul secolului, cînd un alt businessman, de data aceasta din Statele Unite, a ajuns la o concluzie similară cu cea a confratelui său francez. O călătorie pe insulă i-a confirmat presupunerea. Drept urmare, în vara anului 1897, un cargobot a debarcat pe Clipperton un grup de treizeci de mexicani, bărbați și femei, care s-au apucat imediat să adune îngrășămintul. Încărcat cu guano, cargobotul a făcut cale întoarsă, urmînd ca peste cîteva săptămîni să vină un alt vas, pentru a-i repatria pe muncitori.

Abilul businessman a calculat, însă, că beneficiile sale s-ar rotunji simțitor dacă ar economisi cheltuielile legate de această deplasare suplimentară. În consecință, mexicanii au fost dați pur și simplu uitării. Treizeci de ani mai tîrziu, o navă care trecea întâmplător prin apropierea insulei a cules trei supraviețuitori — două femei și un bărbat.

Această tragedie a rămas învăluită într-o discretă tăcere. În schimb, conflictul diplomatic iscat de inițiativa americană a găsit un larg ecou în coloanele presei. Aflînd de expediția organizată pentru strîngerea îngrășămintului, guvernul francez s-a adresat încă din 1897 Curții internaționale de la Haga, cerînd ca Washingtonul să-i plătească despăgubiri. La rîndul său, guvernul Statelor Unite a declarat că nu recunoaște actul de anexiune din 1858 și că Insula Clipperton îi aparține acum, de jure și de iacto.

Vreme de 34 ani, specialiștii în drept internațional ai celor două puteri au pledat cu înverșunare în contradictoriu. În cele din urmă, Franța și S.U.A. au recurs la un arbitraj care, în 1931, a dat cîștig de cauză celei dinții.

Doi ani mai tîrziu, însă, cu ocazia unei călătorii efectuate de nava-școală JEANNE D'ARC, s-a constatat că singura bogăție a Insulei Clipperton — depozitul de guano — fusese definitiv epuizată cu aproape patru decenii în urmă. Mărul discordiei se dovedea astfel un cocean uscat și necomestibil. Iar măruntul ostrov din Oceanul Pacific a rămas, pînă astăzi, la fel de solitar și pustiu ca totdeauna.

CLUJ 1928: LA TRIBUNALUL MILITAR PROCESUL SINDICATELOR UNITARE

„L-aș denunța ministrului Justiției pe procuror“

Dr. PETRU BUNTA

„Sentința a fost pronunțată!...
S-au dat ani grei...
Dar nevățamate au ieșit
din atacul concentrat
Sindicatelor Unitare,
înspre nimicirea cărora
s-au îndreptat
rafalele autorităților...
Acuzația a fost înfrântă
în urma atitudinii strălucite a
muncitorimii conștiente
care, ca un singur om,
a protestat în modul
cel mai energic
în toată țara
împotriva prigoanei,
cerind cu hotărâre
achitarea în proces
a Sindicatelor Unitare...“

Procesul judecat, timp de 37 zile, de Tribunalul Militar al Corpului 6 Armată din Cluj, în care fuseseră implicate 76 persoane (conducători ai Sindicatelor Unitare*, fruntași ai Blocului Muncitoresc-Tărănesc**, ai Ajutorului Muncitoresc Român***, militanți comuniști și uteciști, numeroși muncitori și intelectuali) s-a soldat cu condamnări care au însumat un total de 150 ani închisoare, 273 ani interdicție politică și amenzi de 715 500 lei.

Cu toate acestea, „Marele proces comunist“ — cum a denumit presa vremii inscenarea de la Cluj — a însemnat un nou eșec pentru autoritățile burgheze în încercarea lor de a stăvilii mișcarea comunistă din România.

Dar mai întâi să prezentăm faptele:

Greva a fost un pretext

Primele zile ale lunii mai 1927. Direcția Fabricii de mașini „Phoebus“ din Oradea a concediat câțiva lucrători de la secția motoare. Protestului muncitorilor împotriva acestei măsuri i s-a răspuns de către direcție cu o nouă reducere de personal. Ca urmare, în ziua de 12 mai,

* La Congresul sindical de la Cluj, din septembrie 1923, la care P.C.R. a participat cu scopul de a întări unitatea clasei muncitoare, conducătorii social-democrați de dreapta, cu ajutorul autorităților burghezo-moșteresti, au exclus din congres 135 delegați, reprezentând mai mult de jumătate din numărul membrilor de sindicat. În octombrie același an, reprezentanții sindicatelor excluse de la lucrările Congresului din Cluj s-au întrunit la București și au hotărât crearea unei noi centrale sindicale, sub denumirea de Consiliul General Sindical Unitar (C.G.S.U.). Sindicatelor Unitare, din conducerea cărora au făcut parte mulți comuniști, au activat sub direcția îndrumare a P.C.R.

** Blocul Muncitoresc-Tărănesc (B.M.T.) a fost creat în toamna anului 1925. De la înființare și până în aprilie 1926 a purtat denumirea de Blocul

muncitorii de la secția motoare au intrat în grevă. În timpul tratativelor, delegații greviștilor au solicitat direcției reînnoirea contractului colectiv de muncă ce expira la 1 iunie. Cererea a fost refuzată categoric, direcția urmărind, de fapt, să înlocuiască contractul colectiv cu un așa-numit „regulament de lucru“, în baza căruia patronul fixa după bunul

Democrației Muncitorești-Tărănești. „Blocul“ — seria organului său de presă înainte, din 5 iunie 1926 — este o formațiune trecătoare de luptă cu scopul concret și imediat de a realiza Frontul unic al maselor, de a le antrena în lupta antilolgarhică pe baza unui program minimal“. În campaniile electorale pentru alegerile comunale și cele parlamentare, P.C.R. a folosit B.M.T. ca mijloc de întărire a legăturilor sale cu masele, pentru înfăptuirea alianței de luptă muncitorești-tărănești.

*** Ajutorul Muncitoresc Român a fost înființat la 22 octombrie 1927, devenind organizație cu statut de persoană juridică prin înscrierea la oficiul notarial al Tribunalului din București. Din conducerea provizorie făceau parte: prof. Constantin Parhon — președinte; L. Ghelerter și Zaharia Tănase — vice-președinți; Victor Aradi — secretar și

Un grup de acuzați și apărători ai lor în procesul de la Cluj

său plac condițiile de muncă, durata zilei de lucru și celelalte obligații ale lucrătorilor. Muncitorii au reacționat energic. La 28 mai, greva a cuprins întreaga fabrică. S-a ales un comitet de grevă, iar pichetele speciale au luat sub control intrarea în întreprindere, pentru a se împiedica eventuala folosire a spărgătorilor de grevă. Greviștilor le-au sosit ajutoare materiale din numeroase localități ale țării (București, Cluj, Timișoara, Tirgu-Mureș, Brașov etc.). În adresa conducerii fabricii către Prefectura Poliției din Oradea se arăta: „Continuarea lucrului și angajarea noilor muncitori ni se face imposibil, deoarece foștii muncitori ai noștri și muncitorii metalurgiști străini înconjurează fabrica cu avanposturi și prohibe [opresc] muncitorilor intrarea în lucru...” La cererea direcției, autoritățile din Oradea au arestat comitetul de grevă și o parte din membrii

pichetelor, trimițându-i la închisoarea Tribunalului Militar din Cluj.

Dar muncitorii nu s-au lăsat intimidați: hotărâți să continue acțiunea pînă la satisfacerea revendicărilor lor, au ales un nou comitet de grevă și au cerut eliberarea celor arestați. Întregul oraș a urmărit cu atenție și simpatie evenimentele de la „Phoebus”. Astfel, în cea de-a patra săptămînă a grevei, la 25 iunie 1927, între orele 11-12, în fața Prefecturii județului Bihor, s-au adunat vreo 300 delegați din toate întreprinderile orădene, cerind cu energie eliberarea celor arestați. Un grup, în frunte cu dr. Eugen Rozvan, pe atunci consilier juridic al Sindicatelor Unitare din Oradea, s-a prezentat prefectului, cerindu-i să intervină spre a înceta arestările ilegale și prigoana împotriva organizațiilor muncitorești. În aceeași zi, la orele 12, spre a sprijini acțiunea delegației, în toate fabricile din oraș s-a declarat o grevă generală de 15 minute.

Autoritățile au organizat noi represalii, operînd alte arestări. În noaptea premergătoare și în ziua următoare grevei generale, au fost arestați conducătorii organizațiilor Sindicatelor Unitare și Blocului Muncitoresc-Tărănesc din Oradea, în frunte cu Eugen Rozvan. După două zile de detențiune în arestul poliției din Oradea, arestații au fost scoși

Nicolae Ionescu — casier; I. Cristescu și Gheorghe Cristescu cenzori. Conform statutului, scopurile Ajutorului Muncitoresc Român erau: a) ajutorarea muncitorilor intelectuali și manuali, precum și a membrilor lor de familie, loviți de calamitățile naturale sau economice (ajutorarea putea fi efectuată numai în natură: articole alimentare, îmbrăcăminte, cărți, unelte de muncă, seminte etc.); b) ajutorarea culturală și economică a copiilor de muncitori, prin înființarea de tabere de odihnă, cămine de zi, cantine publice etc.; c) ajutorarea șomerilor, sprijinirea lor în găsirea de lucru; d) inițierea unor cursuri și conferințe pentru a populariza principiul ajutorului reciproc.

noaptea din celule, puși în lanțuri și porniți pe jos, sub escorta jandarmilor, spre Consiliul de Război din Cluj. Pentru a nu fi observați de populație, în timpul transportării arestaților, luminile de pe străzi au fost stinse, iar convoiul scos afară din oraș prin locuri laterale. Dar vestea s-a răspândit cu repeziune în întregul oraș. Din mijlocul populației s-au ridicat nemulțumiri, s-au format delegații de cetățeni, care au protestat în fața autorităților.

Tribunalul Militar al Corpului 6 Armată din Cluj s-a întrunit de trei ori pentru a judeca căpeteniile greviștilor de la „Phoebus” și pe cei ai Sindicatelor Unitare și Blocului Muncitoresc-Tărănesc. De tot atâtea ori însă, procesul n-a putut fi judecat (în două rânduri pentru că nu s-au prezentat martorii citați, iar a treia oară din cauza unui decret de amnistie publicat tocmai în acea perioadă). Tribunalul nu a sistat, însă, acțiunea.

Arestările efectuate făceau parte dintr-un întreg șir de măsuri luate de autorități pentru a împiedica ascensiunea forțelor democratice în alegerile parlamentare din 1927.

În timpul campaniei electorale, candidații și agitații Blocului Muncitoresc-Tărănesc au fost, rînd pe rînd, arestați și transferați la închisoarea din Cluj. Numeroase arestări au fost efectuate în județele Bihor și Satu-Mare. Într-un mare număr de case muncitorești și țărănești au avut loc percheziții, ridicîndu-se cărțile de alegător. În afară de delegații B.M.Ț. au fost arestați 300 țărani bihoreni, simpatizanți ai Blocului. Tribunalul Militar i-a inclus și pe aceștia în același proces cu muncitorii de la Fabrica „Phoebus”. Prin aceste arestări se urmăreau, de fapt, două obiective: în primul rînd, intimidarea muncitorimii și, în al doilea rînd, înlăturarea unor adversari politici ce puteau deveni foarte periculoși pentru autorități în timpul alegerilor.

Operația: căminele muncitorești

Un loc de seamă în organizarea și desfășurarea activității mișcării muncitorești din România îl avea, în acea perioadă, rețeaua căminelor muncitorești. Iată de ce atenția organelor respective s-a îndreptat și asupra acestora. Primul pas a fost făcut tot la Oradea. Pretextînd că un tablou ce împodobește de ani de zile unul din pereții localului căminului mun-

citoresc de aici ar avea „tendință de instigare la răzvrătire”, poliția a închis și sigilat clădirea, construită și inaugurată de muncitori la 27 decembrie 1925, rechiționînd-o apoi pentru un cămin de ucenici. Atunci cînd sindicatele au protestat oficial împotriva procedurii ilegale al autorităților, poliția a făcut o percheziție la căminul muncitoresc, ridicînd registrele de procese verbale care oglindeau activitatea căminului, precum și cărțile și tipăriturile aflate acolo, pe care le-a calificat drept instigatoare. Au fost operate noi arestări în rîndurile comunistilor și uteciștilor, ale activiștilor Sindicatelor Unitare și B.M.Ț. Organele represive căutau astfel să paralizeze complet activitatea Sindicatelor Unitare și a B.M.Ț.-ului, aflate sub conducerea P.C.R.

„Cazul” Căminului muncitoresc din Oradea a fost și el transferat Tribunalului Militar din Cluj. În referatul șefului Biroului II Informații, din 25 septembrie 1927, în legătură cu închiderea Căminului muncitoresc din Oradea se arăta, între altele: „Organizația muncitorească din Oradea Mare — de la organizație de breaslă, cum a fost organizată, a trecut la organizația comunistă, ce prezintă un mare pericol pentru stat, întrucît numără 4 500-5 000 membri cu tendința de a mai spori...”

În legătură cu noile arestări, Consiliul General al Sindicatelor Unitare s-a adresat printr-un apel maselor muncitoare din România, în care se arăta că situația de la Oradea „nu este ceva nou [...] Vina ei [a muncitorimii orădene] este aceea că s-a grupat într-o organizație economică solidă și a îndrăznit întotdeauna să militeze în mod conștient pentru drepturile sale. Cu ocazia alegerilor ea nu și-a vîndut dreptul de alegător agenților electorali, ci și-a dat votul întotdeauna după propriile convingeri. Guvernul liberal nu a putut tolera acest lucru și a hotărît nimicirea organizațiilor din Oradea, a muncitorilor orădeni conștienți. Un consiliu de miniștri special întrunit s-a ocupat de problema modalităților asupririi muncitorilor din Oradea [...] În România a existat și există pretutindeni prigoană împotriva muncitorilor, dar nu este nicăieri atît de mare ca la Oradea: arestări în masă pentru înmormîntări, arestări în masă pentru botezul copiilor de proletari, arestări în masă din cauza unor greve, iar atunci cînd în acest fel a fost deja îndepărtată [arestată] pătura conducătoare a muncitorimii a urmat sechestrarea ilegală a căminului muncitoresc... Astfel, închisorile s-au umplut de muncitori orădeni...”

„Instigatori” la revoluție

Campania de lichidare a organizațiilor revoluționare ale muncitorimii a continuat prin represalii exercitate asupra celorlalte instituții muncitorești. Un alt „caz” a fost cel de la Cluj. La începutul lunii septembrie 1927, grupul de fotografi muncitori din oraș a organizat o expoziție de fotografii în localul căminului muncitoresc. Toate lucrările expuse trecuseră prin controlul cenzurii. La 10 septembrie, în ultima zi a expoziției, un grup de agenți ai Siguranței au efectuat o percheziție în localul respectiv. Într-un sertar s-a găsit o fotografie necenzurată, decupată din revista *L'illustration* și a fost declarată corp delict. Sub acest pretext au fost arestați Victor Aradi, organizatorul expoziției, Ștefan Dan, secretarul Uniunii Muncitorilor în Lemn și Kahana Jolan, dactilografa căminului muncitoresc. După patru zile de anchetări și două săptămâni de arest preventiv, împotriva lor a fost deschisă o acțiune judiciară și „cazul” lor inclus de asemenea în „Marele proces comunist”.

În noaptea de 11 spre 12 martie 1928, poliția din Oradea a descoperit într-un imobil din Calea Victoriei nr. 24 o tipografie clandestină „în acțiune”. Un grup de muncitori pregătea acolo materialele pentru ziarul ilegal *Lenin Követői* („Adepții lui Lenin”). În momentul descinderii, tocmai se multiplica articolul intitulat *Céklitűzés* („Obiective”) semnat de Ernest Neumann-Máthé, material care — după părerea autorităților — „în termeni drastici instigă la revoluție”. Printre cei arestați cu acest prilej s-au aflat Arcadie Lénárt, unul din conducătorii organizației P.C.R. din Oradea, tânărul comunist Alexandru Sencovici și alte persoane, aflate cît de cît în legătură cu personalul „tipografiei”. Și acest „caz” a fost transferat Tribunalului Militar al Corpului 6 Armată.

Au fost făcute și alte descinderi: la 29 mai 1928, la Bibliotecă „Cultura” din Cluj, de unde au fost ridicate publicații democratice primite din străinătate, apoi la locuința cunoscutului publicist de stînga Victor Aradi, care a fost din nou arestat; același tratament a fost aplicat și proprietarului Bibliotecii „Cultura”. Sub învinuirea de „complicitate” au fost reținuți, printre alții, și Coloman Müller, președintele Sindicatelor Unitare, și Simó Géza, secretar al Sindicatelor Unitare din Tirgu-Mureș.

După această furie a arestărilor, la 18 august, a fost terminat rechizitoriul care însuma 64 pagini. Procesul a fost fixat pentru ziua de 10 septembrie 1928.

„...Viața m-a condus la teoria comunismului...”

„Dacă m-aș afla în fața unui tribunal civil, rolul meu de apărător s-ar reduce la a denunța ministrului Justiției, pe procuror, care a îndrăznit să alcătuiască un asemenea rechizitoriu...” În acest fel aprecia Dem Dobrescu — președintele Ligii Drepturilor Omului și decanul Baroului avocaților din România — rechizitoriul întocmit de procuror. Aprecierea era pe deplin întemeiată. Rechizitoriul nu reprezenta altceva decît o falsificare grosolană și intenționată a faptelor, o acumulare de acuzații nefondate și jignitoare la adresa celor declarați vinovați. De exemplu, greva declanșată de muncitorii de la Fabrica „Phoebus” din Oradea în sprijinul apărării drepturilor lor elementare era calificată, nici mai mult nici mai puțin, decît un atac direct împotriva „securității statului”. D-rul Eugen Rozvan, considerat de autorități drept conducător al grevei, Coloman Müller, președintele Sindicatelor Unitare și alții erau denigrați pentru activitatea lor revoluționară. De fapt, inculpații erau aduși în fața instanței nu atît pentru fapte săvîrșite atunci, cît pentru întreaga lor activitate de militanți ai mișcării muncitorești.

Este semnificativă în această privință și partea din rechizitoriu consacrată publicistului Victor Aradi, pe care acuzarea îl califica drept „un propagandist deosebit de talentat”, redactor al publicației *A Jövő Társadalma* („Societatea viitorului”), gazetă obligată de autorități a-și înceta apariția „din cauza propagandei sale împotriva securității statului”. „Ca angajat al comitetului local al Sindicatelor Unitare — se preciza în rechizitoriu — a ținut conferințe însoțite de proiecții cu scopul de a trezi interes și simpatie față de Rusia Sovietică. Materialul necesar l-a procurat de la persoane și organizații din străinătate...”

În același fel era prezentat și ziaristul comunist Ernest Neumann-Máthé, arătîndu-se că „împreună cu alți conducători ai organizației comuniste a desfășurat o activitate rodnică în mișcarea comunistă”.

Ultimul aliniat al rechizitoriului, plecînd de la faptul că fruntașii „unitarilor” figurau ca inculpați în proces, cerea dizolvarea Sindicatelor Unitare.

După procesul dela Cluj

Cei cari au dat și câțiva din cei cari au luat

150 ani de in-
chisoare,
273 ani de in-
terdicție

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

și
715.500 lei
amandă

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

GENUȘI CIOBAN
Mășină de război

Pagină din ziarul Inainte, consacrată procesului de la Cluj

Era evident că reprezentanții mișcării comuniste și democratice din România fuseseră trimiși în fața Tribunalului Militar pentru ca, pe această cale, să se dea o lovitură organizațiilor ce reprezentau interese vitale ale maselor muncitoare.

În timpul dezbaterilor, muncitorii de la Fabrica „Phoebus” — acuzați pentru participare la grevă — s-au apărat arătând că acțiunile lor au fost legale, determinate de nesocotirea de către conducerea întreprinderii a drepturilor lor — recunoscute chiar de legile atunci în vigoare. Eugen Rozvan, în depoziția pe care a făcut-o, a demonstrat că greva a constituit un conflict de muncă absolut legal, fapt recunoscut chiar și de Inspectoratul muncii din Oradea.

Totodată, Eugen Rozvan, ca și ceilalți militanți implicați în proces, au respins cu indignare acuzațiile aduse împotriva organizațiilor democratice pe care le reprezentau. Referindu-se la Blocul Muncitoresc-Tărănesc, Eugen Rozvan arăta că „orice muncitor de fabrică, țărăn sărac sau mijlocas, intelectual, funcționar public sau comercial, mic industriaș și mic comerciant poate veni în ajutorul acestei formațiuni spre a lupta unit și în mod hotărât împotriva regimului oligarhic de astăzi, impunând cucerirea tuturor drepturilor și libertăților cetățenești. Această formațiune [...] e menită să stea în apărarea celor exploatați și terorizați”. Militantul revoluționar arăta că numeroși conducători și membri ai acestei organizații au fost persecutați, îndeosebi în județele Bihor și Satu-Mare, unde Blocul,

cu ocazia alegerilor, obținuse rezultate dintre cele mai frumoase.

Eugen Rozvan, împreună cu Coloman Müller, au respins energic și acuzațiile formulate împotriva Sindicatelor Unitare. „Aceste sindicate sînt organizații de luptă de clasă ale muncitorimii, activînd în mod legal pe baza personalității juridice, aflîndu-se sub controlul sever al Ministerului Muncii. Prigoana ilegală — spunea Rozvan — dezlănțuită contra lor se datorește intransigenței cu care apără interesele muncitorimii, neadmițînd compromisuri”.

Coloman Müller, vorbind despre rolul și activitatea Sindicatelor Unitare, a arătat că, deși ele aveau calitatea de persoană juridică și activau legal, autoritățile au întreprins împotriva lor o prigoană sistematică, tocmai datorită vitalității și muncii lor constructive în interesul celor ce muncesc.

Victor Aradi a scos în evidență activitatea rodnică a organizației Ajutorul Muncitoresc Român. În același timp, acuzații Arcadie Lénárt, Alexandru Sencovici, Ernest Neumann-Máthé, David Avramescu, Haia Lifszitz și Petre Imbri și-au susținut cu demnitate convingerile lor comuniste. „Nu teoria comunismului m-a făcut să devin comunist — a subliniat în cuvîntul său Alexandru Sencovici — ci viața m-a condus la teoria comunismului”. Rostind un adevărat rechizitoriu la adresa regimului burghez-moșieresc, comunistul Arcadie Lénárt a spus: „Bătăile și schingiuirile suferite zile de-a rîndul în temnițele de la Oradea nu au făcut decît să ne întărească convingerea că, orînduirea socială existentă trebuie schimbată”.

Torentul solidarității

Înscenarea de la Cluj a stîrnit un puternic ecou în opinia publică. Organizații ale clasei muncitoare au protestat energic împotriva represiunilor declanșate de autorități. Presa revoluționară a demascat conținutul de clasă, reacționar al procesului de la Cluj. Într-un articol cu titlul **Un proces monstruos**, publicat în organul de presă al B.M.T. — **Înainte**, din 28 septembrie 1928, se arăta: „Cei 76 de acuzați reprezintă năzuințele și lupta de dezrobire a poporului muncitor. Sindicatele Muncitorești Unitare, a căror suprimare se urmărește prin acest proces, reprezintă... cetatea de rezistență a muncitorimii, împotriva împilării și exploatării capitaliste [...] La Cluj, se judecă libertățile noastre, drepturile noastre cîștigate cu sînge. La Cluj se judecă dreptul nostru la viață, se plănuieste înrobirea deplină a poporului muncitor”.

La rîndul său, gazeta **Ferarul**, din 28 septembrie 1928 cerea: „În fiecare orăș trebuie să ținem adunări de protest, trebuie să cerem sistarea procesului, punerea în libertate a tovarășilor, amnistie generală pentru cei condamnați...”.

La 26 septembrie 1928, o delegație a Sindicatelor Unitare a înmînat șefului guvernului următorul protest: „Domnule prim-ministru, în numele Sindicatelor Muncitorești Unitate din București: metalurgiști, timplari, arte grafice, piele, îmbrăcăminte, funcționari, frizeri, brutari, chelneri și C.F.R., precum și în numele muncitorilor din fabrici și ateliere venim să vă supunem următoarele:

La Cluj se judecă 76 muncitori și intelectuali, în majoritatea lor membrii Sindicatelor Unitare, între cari mulți membri marcanți în conducerea sindicatelor noastre.

Muncitorimea din București socoate procesul celor 76 de la Cluj, ca proces al întregii clasei muncitoare din România.

Cei de pe banca acuzării au luptat pentru interesele muncitorimei, așa precum au datoriat să lupte toți muncitorii conștienți. Procesul a fost înscenat de Siguranța Generală pentru a servi interesele clasei capitaliste, tinzînd la desființarea Sindicatelor Unitare, singurele organizațiuni legale, economice, care luptă cu hotărîre pentru apărarea intereselor muncitorimei. Clasa muncitoare din România are dreptul și datoriat să se organizeze pentru a putea lupta spre apărarea intereselor ei. Piedicile ce i se pun în cale nu o pot opri de la năzuințele și luptele ei.

Cerem cu energie: să se stingă procesul celor 76 luptători ai clasei muncitoare... să se elibereze cei arestați; cerem libertate de organizare, de presă și de întrunire, cerem amnistie generală”.

Chiar și presa burgheză a condamnat procesul. Spre pildă, oficiosul din Capitală al Partidului Național Țărănesc scria, la 25 septembrie 1928: „De cîteva zile se judecă la Cluj unul din procesele ciudate, cu care ne-a obîșnuit în ultimii ani regimul stării de asediu. Consiliul de Război urmează să bage probabil la închisoare o seamă de oameni, pe cari rapoartele unor agenți de Siguranță — pe cari din păcate li știe toată lumea cum lucrează — îi acuză de agitații comuniste...” * În timpul procesului, numeroși locuitori din Cluj au asistat la debateri. „Interesul față de marele proces din Cluj crește pe zi ce trece — relatea un ziar al vremii. Publicul curios a inundat într-atît băncile acuzărilor, spațiul dintre avocați și reprezentanții acuzării,

* Era poziția național-țărăniștilor aflați atunci în opoziție și care, în momentul în care au ajuns la putere, au procedat la fel.

facit acuzații și martorii chemați pentru depoziții puteau să străbată doar cu greu mulțimea...”

În apărarea acuzaților s-au ridicat cunoscute personalități ale vieții politice și culturale din România. Număru martorilor apărării în acest proces s-a ridicat la aproape 500 persoane, printre ei aflându-se oameni politici, înalți magistrați, profesori universitari, publiciști, personalități ca: dr. Kiss Demeter — decanul Baroului avocaților din Oradea, dr. Egri Gergely — primarul orașului Oradea, dr. Șerban Mihai — directorul Academiei agrare, Aurel Pampu — asistent universitar, dr. Vasile Meșter — notar, dr. Erdélyi Ioan — fost ministru, dr. Zosim Chirtop — fost secretar de Stat, dr. Al. Vaida-Voevod — fost prim-ministru, dr. Ioan Papp — președintele Curții de apel, Tiron Albani și Ion Clopoțel — cunoscuți militanți ai Unirii din 1918, Kádár Imre, Tabéry Géza și Jambor Francisc — toți publiciști.

Fiind invitat ca martor al apărării și neputând participa la proces, cunoscutul publicist democrat C.G. Costa-Foru arăta, într-o telegramă trimisă lui Coloman Müller: „Justiția nu poate pedepsi nici stirpi ideile și credințele; poate însă consacra martiri”.

Flagrantă încălcare a înseși normelor stabilite de legile statului burghez a determinat venirea la Cluj și a unui mare număr de juriști, care s-au pronunțat în apărarea acuzaților. Constantin Vicol, Petre Zissu, Nicolae Stănescu, Vasile Kindriș, Adam Popa, Ilarion Popescu, Toma Dragu, C. Paraschivescu-Bălăceanu, Aurel Lazăr și Dem. Dobrescu sînt numai cîțiva dintre cei care s-au prezentat și au cerut respectarea legalității. O deosebită impresie a produs intervenția tînărului avocat comunist Lucrețiu Pătrășcanu, care în calitate de apărător — bătîndu-se pe o minuoasă argumentație — a spulberat, pur și simplu, acuzațiile formulate de instanța militară burgheză: „Acuzațiile aduse celor implicați în proces — a arătat Lucrețiu Pătrășcanu — nu sînt decît episoade din lupta de legitîmă apărare a clasei muncitoare în fața ofensivei patronale”.

Ampla campanie desfășurată de clasa muncitoare din România, de presa și organizațiile democratice împotriva procesului de la Cluj a stîrnit un mare ecou și în opinia publică progresistă din străi-

nătate. Pentru susținerea apărării s-au prezentat ca martori și personalități de mare autoritate din alte țări: dr. Hertzfeld — avocat berlinez, deputat în Reichstag, consulul german dr. Iosef Kauntz și alții; istoricul englez Robert W. Seton-Watson, neputînd lua parte la proces, a trimis o scrisoare primarului orașului Cluj, citită în timpul dezbaterilor de către apărătorul Vasile Kindriș. „Cu mare surpriză am luat la cunoștință că la Cluj a fost arestat dl. Victor Aradi, care trebuie acum să se apere înaintea Tribunalului Militar [...] Vă rog cu insistență — scria cunoscutul istoric englez — să binevoiți a interveni pentru ca să triumfe dreptatea...”

Organizația internațională Liga Drepturilor Omului, care avea în frunte pe Romain Rolland și pe Albert Einstein, a protestat împotriva arestărilor în masă și a metodelor folosite de organele repressive ale statului burghez român: „Dezbaterile procesului actual din Cluj — se arăta într-o telegramă expediată din Paris, pîrtînd semnăturile lui Henri Barbusse, ale d-nei Saint Prix, d-nei Severing și Marcel Wilard — se bazează pe acuzații fanteziste. Acest proces este încă un proces de opinie și un nou atac contra libertății de a gîndi. Comitetul pentru combaterea eventualei condamnări a acuzaților care nu s-au lăsat aserviți de dictatura actualului regim, în numele respectului drepturilor omului, pretinde liberarea celor acuzați”.

Sub presiunea protestelor din țară și străinătate, în urma acțiunii energice a acuzaților și a apărătorilor, precum și a dovedirii falsității acuzațiilor din rechizitoriu, Tribunalul Militar al Corpului 6 Armată a fost nevoit să bată în retragere.

Autoritățile nu și-au putut atinge principalul obiectiv urmărit prin această inscenare: interzicerea Sindicatelor Unitare. În schimb, furia lor s-a abătut asupra persoanelor implicate în proces. Dintre cei 76 acuzați în procesul de la Cluj, tribunalul a condamnat 37 persoane. Printre aceștia se aflau: David Avramescu (3 ani), Haia Lifșitz (8 ani), Alexandru Sencovici (7 ani), Lazăr Ödön (3 ani) etc.

Condamnări aspre, dar — așa cum au dovedit-o evenimentele din anii următori — departe de a „stîrpi” activitatea înflăcărată a comuniștilor. Cele 37 zile ^{7/6} procesului au fost un nou prilej pentru comuniști de a demasca teroarea regimului burghez, ipocrizia multo trimbișatei sale democrații.

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ Anunț

Mihail Kogălniceanu avea cea mai bogată bibliotecă din Iași. Fire generoasă, împrumuta adesea cărți amicilor săi. Mulți dintre ei uitau însă să i le restituie. Cind rafturile bibliotecii au început să prezinte goluri masive, Kogălniceanu a publicat următorul anunț în ziar: „Dl. Mihail Kogălniceanu, care nu poate suferi cărțile desperecheate, roagă prietenii săi ce au asemenea volume de la domnia-sa să binevoiască a veni la locuința d-sale pentru a ridica și restul volumelor rămase”.

Grigoraș IONAS,
Ploiești

■ Încolo... bine!

În timpul luptelor pentru cucerirea Griviței, pe care turcii o apărau cu înverșunare, un ostaș român rănit a fost adus la medic, undeva în spatele primelor linii. Dîndu-i primul ajutor, medicul l-a întrebat:

— I-ați bătut pe turci?
— Bătut! răspunse flăcăul.

— Dar în prima linie cum e?

— Cum să fie? Numai fum și singe! Încolo... bine!

Andrei CIUREA,
com. Zărnești, jud. Brașov

■ Vizită

Într-o zi, Sully (1560-1641), ministrul de Finanțe

al regelui Henric IV al Franței, a fost vizitat de cîțiva gentilomi. Aceștia l-au asigurat că n-au venit mințați de vreun interes, ci pur și simplu din plăcerea de a-l vedea.

— Așa?! răspunse ministrul. Poftiți...

După care se răsuci și pe o parte și pe cealaltă, pentru a fi văzut cît mai bine. Apoi trecu în biroul său și închise ușa.

Ștefan FOCȘĂNEANU,
satul Soci, com. Pîncești,
jud. Bacău

■ Culoare

Intrînd într-un restaurant, fizicianul André Ampère (1775-1836) ceru un somon.

— 50 de franci? Întrebă uimit, după ce consultă lista.

— Da, domnule, răspunse chelnerul, dar priviți ce culoare splendidă are!

— Ai dreptate, replică marele fizician. S-ar putea spune că a roșit din cauza prețului...

Elsa FRENKEL,
București

■ Ce anume citesc?

În cabinetul de lucru al fizicianului Antoine Becquerel (1788-1878) a dat buzna unul din servitorii săi.

— Domnule, în bibliotecă dv. au intrat hoții!

Ridicînd ochii de pe manuscrisul său, savantul a întrebat:

— Și ce anume citesc?
Bujor CONSTANTIN RĂ-
DULESCU,
orașul Gh. Gheorghiu-Dej,
jud. Bacău

■ Logică

Într-una din zile, Scipio Africanul (235-183 î.e.n.) s-a dus în vizită la poetul Ennius (239-169 î.e.n.). Acesta a trimis servitoarea să-i spună că nu este acasă. Deși și-a dat seama că nu-i adevărat, Scipio n-a zis nimic și a plecat.

După o vreme, l-a căutat Ennius pe Scipio. Auzindu-se strigată, gazda i-a răspuns ea însăși:

— Nu sint acasă!

— Cum poți spune așa ceva? a întrebat poetul. Oare nu-ți cunosc eu vocea?

Atunci Scipio i-a replicat:

— Cînd am fost zilele trecute la tine, eu am crezut-o pe servitoarea ta, care mi-a spus că nu ești acasă. Tu nu mă crezi chiar cînd îți spun eu însumi că nu sint acasă?

Prof. V. I. OPRÎȘAN,
Deva

■ Preferințe

În anul 1906, G. Sarrien a fost însărcinat cu formarea unui nou guvern francez. Cu această ocazie a invitat acasă, pentru consultări, cîțiva oameni politici, printre care și pe Clemenceau (1841-1929).

În timpul vizitei s-a servit un bufet rece. Văzînd că, dintre oaspeții, numai Clemenceau nu mîncă nimic, gazda l-a întrebat:

— Dumneata ce dorești, domnule Clemenceau?

— Internele! a răspuns acesta.

...A doua zi, „Tigrul” (cum fusese poreclit Clemenceau) a depus jurămîntul ca ministru de Interne.

M. GRAUR,
București

ALBUMUL DE GRESIE AL SAHAREI

H. DUMITRU

În 1933, locotenentul Brenans, dintr-un regiment de mehariști (cavaleriști pe cămile), execută o recunoaștere în platoul Tassili-n-Ajjer din Algeria, pe atunci colonie franceză. Întinzându-se pe sute de kilometri în plină Sahara, la nord-est de masivul muntos al Hoggarului, Tassili-n-Ajjer („Podișul riurilor”, în limba arabă) este străbătut în

În Africa începe domesticirea vitelor mari: un simbol între coarnele bouului indică, probabil, că boul a devenit obiect de cult

lung și în lat de un labirint de culoare cu povirișuri repezi, săpate adânc în gresie. Din cursurile de apă care au existat cândva, justificând numele acestei zone, nu a mai rămas nici urmă.

Locotenentul Brenans trecea prin locuri unde nu mai călcase pînă atunci picior de european. La un moment dat, ochii i s-au așintit neîncrezători asupra peretelui de gresie al unui strîmt coridor; în plină pustietate,

se ivise brusc o uimitoare măturie a prezenței umane. Pe stîlca golașă în care ploaia scobise adevărate grote, se succedau sute și sute de gravuri și picturi în culori, înfățișînd bărbați și femei de toate vîrstele, alături de hipopotami, rinoceri, elefanți, gazele, struși, girafe și alte animale, a căror prezență era greu de explicat în mijlocul deșertului. Continuîndu-și drumul, ofițerul a putut constata că neașteptatul album de piatră se întindea pe o distanță de zece kilometri.

La înapoiere, Brenans a relatat descoperirea sa unui tinăr naturalist, Henri Lhote, care se afla în Sahara de aproape cinci ani, pentru a studia regiunile în care lăcustele își depun ouăle. Peste patru luni, ducîndu-se el însuși în platoul Tassili, Lhote s-a convins că cele povestite de locotenent nu erau un înșelător „miraj al deșertului”, ci o realitate dintre cele mai concrete. Înapoiindu-se la Paris și consultînd cîțiva specialiști, tinărul cercetător s-a hotărît să abandoneze științele naturale pentru a se consacra unui alt obiect de studiu — preistoria Saharei. În prealabil, însă, s-a înscris la Sorbona, unde a urmat cursurile de istorie, etnografie, arheologie și geografie. La scurtă vreme după susținerea tezei de licență, a izbucnit cel de-al doilea război mondial care bineînțeles, a dat peste cap toate proiectele proaspătului absolvent.

Abia în 1956, Henri Lhote a reușit să organizeze prima expediție științifică în Tassili. Vreme de 16 luni, fotografiile și pictoriile care-l însoțeau au reprodus toate imaginile existente pe imensa „pagină” de gresie. Miilor de clișee li s-au adă-

ugat copiile pe hîrtie de calc, executate cu lupa pentru a se asigura o cît mai deplină fidelitate față de conture și culori.

În 1959, cînd Lhote a expus la Paris relevurile efectuate după frescele sahariene, savanții s-au împărțit în două tabere inegale: cei care acceptau autenticitatea picturilor rupestre erau în mică minoritate față de cei care le negau existența sau le atribuiau unei mistificări rău intenționată. Cum se putea concepe ca într-un punct izolat din necuprinsul pustiu nord-african, să se afle mai multe imagini preistorice decît în peșterile întregii Europe? Cine le stabilise vechimea? Ce garanții științifice prezenta autorul descoperirii, un fost naturalist, ajutat de o echipă de minuiitori ai penelului și ai aparatului de fotografiat?

Treptat, însă, furtuna s-a potolit. Cercetările nou întreprinse au confirmat într-

Oameni scormonind pămîntul în căutare de hrană vegetală

Enigme ale istoriei

Două fete stau la taifas: cine ar bănuî că acest desen cu linii ultramoderne are o vîrstă de 4 000-5 000 ani?

totul ipotezele lui Lhote, privind imaginea și vîrsta picturilor. Ele aparțin uneia dintre cele mai vechi civilizații umane, care a înflorit cu cinci-șase milenii înaintea erei noastre, atunci cînd o bogată vegetație acoperea Sahara, cînd animalele de pe cuprinsul ei reprezentau mai toate speciile continen-

tului african și cînd Tassili-n-Ajjer își merita pe deplin numele de podiș al apelor.

De-a lungul miilor de ani, generațiile de păstori care s-au succedat, adăpostindu-se în grotile din pereții cheilor, și-au istorisit viața prin imaginile pe care ni le-au lăsat pe gresie. Cele descoperite în 1958 de același Henri Lhote (130 gravuri și zece picturi) se numără printre cele mai vechi. Ele datează din „epoca bubalului” — un fel de strămoș al bivoliului, care a dispărut ulterior; încă de pe atunci boul începuse să fie domesticit. Un desen îl înfățișează purtînd între coarne un simbol, ceea ce indică probabil existența unui fel de cult al acestui animal. La rîndul lor, vacile din alte „ilustrații” au ugere de dimensiuni mult superioare celor sălbatice.

Deosebit de interesant este că, în „epoca bubalului” populația era alcătuită atît din albi, cît și din negri, ceea ce înseamnă că aceștia din urmă trăiau pe atunci mai la nord de paralela care marchează astăzi limita de așezare a locuitorilor de culoare ai Africii. Desenele de la începutul perioadei sînt mai schematice, personajele umane avînd capete rotunde și hipertrofice, cîrora Lhote le-a spus din întîmplare „marfieni”. Denumirea a avut un efect neprevăzut, determinîndu-i pe unii autori cu imaginație mai înfierbîntată să vadă în aceste figuri... astronauți sosiți dintr-oară de pe alte planete.

Bubalului îi urmează cornutele domestice pe scară largă: este „epoca bovideană” caracterizată prin fresce ample, reprezentînd cirezi cu vîcări lor. Trăsăturile extreme de fine ale oamenilor din picturile acestei epoci l-au făcut pe Lhote să aprecieze că ei ar fi strămoșii neamului peul, stabilit astăzi în Senegal dar imigrat, după

cum susțin legendele sale, din zone mult mai septentrionale. Resturi de vetre și alimente din preajma frescelor au permis, grație carbonului 14, să se precizeze durata „epocii bovidiene”: între milenii IV și II î.e.n.

Epoca următoare se caracterizează prin apariția calului. Dar imaginile îl prezintă ca animal nu de călărie, ci de tracțiune, înghămat la un car cu două roți, în plin galop. Grafismul seamănă destul de bine cu cel al picturilor rupestre din Creta, ceea ce corespunde relatărilor Egiptului antic, conform cărora, în sec. XIII î.e.n., a avut loc o invazie a „popoarelor mării”. S-ar putea ca unii dintre năvălitori, respinși, să se fi îndreptat spre Podișul Tassili, aducînd caii în existența populației locale.

Dar tot pe atunci încep să se facă simțite efectele secetei care se permanentizează. Din imagini dispar mai întîi hipopotamii, apoi rinocerii, urmași de elefanți. Numai girafa și calul rezistă pînă în era noastră. Istoricul Strabon (sec. I î.e.n.) vorbește despre nomazii care străbăteau Sahara, legînd sub pîntecele calului un burduf cu apă.

În ultimele gravuri și picturi, apariția cămăilei marchează triumful final al desertului. Cauzele uscăciunii progresive nu sînt pe deplin cunoscute, dar cireziile de vite nomade au jucat probabil un rol de seamă în devastarea vegetației.

În general, asupra întregii evoluții istorice schițate mai sus se duc încă multe discuții, iar controverselor vor mai cere multă vreme pînă la o soluționare definitivă. Rămîne însă incontestabil că, prin frescele de la Tassili, Africa dovedește o dată mai mult vechimea și amploarea civilizațiilor sale străvechi.

DON CARLOS

erou sau... nevolnic?

EUGEN B. MARIAN

Spania anului 1556. Bolnav, frământat de griji, împăratul Carol V abdică, lăsând fiului său Filip o moștenire bogată, dar nesigură. Înrușinat cu aproape toate casele regale din Europa, viitorul rege Filip II (1556-1598) va avea posesiuni răspândite — și, mai ales, viu disputate — în Spania, Țările de Jos*, Italia (de Nord, Sicilia, Sardinia) și în America.

Încă de la început, dreptul la preluarea tronului îl este contestat. „Fiul celui posedat de diavol ca și mama sa” — Ioana Nebuna, nu poate domni. Acestea sînt cuvintele papii Paul IV, care, interesat în trecerea posesiunilor din Italia în stăpînirea lui, îl determină pe Henric II al Franței să declare război Spaniei. Filip II este însă destul de puternic spre a-și

* Țările de Jos erau formate din Olanda, Belgia, Luxemburg, și nord-estul Franței.

Așa vă place istoria?

păstra tronul și, prin Tratatul de la Cateau-Cambrésis (1559), care încheie războiul, Spania rămâne stăpână în Italia.

Caracteristic întregii sale politici este abilitatea cu care se impune ca arbitru al Europei zbuciumate de curente reformatoare. Folosind în interior o politică de mină forte, ducând absolutismul la apogeul lui, Filip II încearcă să se impună Europei, biziindu-se îndeosebi pe puterea banului și a catolicismului. Dacă în primul caz reușește, banherii săi fiind răspinși prin toată Europa, în cel de-al doilea, politica sa de sprijinire a catolicismului se izbește de puternicul val al transformărilor reformatoare care au loc în lume.

Odată cu ocuparea Portugaliei (1580), obține imense posesiuni ale acesteia în America (Brazilia), Africa, India, Insulele Sonde, atrăgându-și, de asemenea, rivalitatea celeilalte puteri maritime, Anglia. Sub conducerea unui monarh puternic, Elisabeta I, aceasta era în plin proces de transformări sociale, politice și religioase, exemplul ei fiind urmat rapid de teritoriile vecine, Țările de Jos.

Filip II poartă un îndelungat război pentru păstrarea teritoriilor flamande, care aduc venituri imense vistieriei spaniole. Comite însă greșeala — prin care devine odios poporului flamand — de a trimite în Țările de Jos pe ducele de Alba, institutorul „Consiliului singelui” (1567-1568) și implacabilul reprimator al celor ce se ridică împotriva dominației spaniole. Luptind pentru eliberarea de sub stăpânirea străină, catolică, o parte din teritoriul Țărilor de Jos va forma Provinciile Unite, reformate, punindu-se sub protecția Angliei. Arma de care s-a servit Filip II, catolicismul, se întoarce împotriva lui. Spre sfârșitul vieții acest catolic fanatic (care își făcea o glorie din prezența la celebrele autodafeuri de la Valladolid) își vede spulberat visul de a stăpâni o Europă catolică.

Prin alianțe matrimoniale, Filip caută să-și asigure neamestecul Franței în treburile lui și să stabilizeze dominația casei de Austria (din care făcea parte) în Europa. Căsătorit de patru ori, rodul acestor contracte sînt cîțiva copii, pe care l-ar fi vrut continuatorii politiciii lui. Unul dintre ei este Don Carlos, un copil firav, care are de susținut un permanent duel cu atotputernicul lui părinte. Dar, deși învins, el va intra triumfător în literatură și va rămîne chiar în istorie. Este oare adevărat că Don Carlos era un nevolnic? Să fi fost Filip II un monarh urmărit de un destin necruțător sau doar lovit de propria sa politică intransigentă?

Cătălina DIACONESCU

Probabil că, pentru mulți dintre noi, numele nefericitului printz moștenitor al Spaniei — mort la 23 ani într-un turn al palatului regal din Madrid, în condiții misterioase care au facilitat circulația celor mai fantasmagorice versiuni — rămîne asociat cu sonoritatea aplauzelor. Chipul lui îl cunoaștem mai curînd sub lumina puternică a reflectoarelor scenei. Cu biografia lui literară s-au însărcinat figuri prestigioase. Lucrările lui Thomas Ottway (o tragedie sumbră, scrisă în vers alb), Sir John Russell, Vittorio Alfieri, André Chénier, Montalvan, s-au înscris în galeria ilustră care culminează, desigur, cu drama lui Schiller. Acesta îl descrie ca pe un îndrăgostit de libertate, gata să se sacrifice pentru a aduce o rază de lumină în temnița monarhiei absolute. Trăsăturile necesare unui erou romantic de cursă lungă abundă: copilărie petrecută în umbra doliului (mama lui Don Carlos, Maria de Portugalia, a murit la naștere), contraste violente, elanuri care se ciocnesc de rigiditatea unui părinte fanatic. Dar, sub această patină literară, sub stralul polemicilor și controverselor stîrnite imediat după moartea moștenitorului lui Filip II și nepotolite definitiv nici pînă astăzi, care este adevărul despre Don Carlos?

Mozaicul faptelor sale este foarte pestriț, argumentele partizanilor și adversarilor, nespun de variate. Arhivele regale spaniole de la Simancas păstrează o discreție absolută asupra acestui caz, deși, toate celelalte episoade ale domniei lui Filip II sînt consemnate cu simț de răspundere. Colecția de documente, totalizînd 102 volume, apărute între anii 1842 și 1895, nu cuprinde nici cel mai neînsemnat amănunt privind dramatica înfruntare dintre tată și fiu. Toate acestea ne sîlesc să încercăm — după alte izvoare — doar o modestă reconstituire a scurtei și tenebroasei cronici a lui Don Carlos.

Stigmatul eredității

Dacă scriitorii inspirați de acest sumbru duel în stîlul unei faimoase familii domnitoare au respectat înfățișarea fizică a lui Filip (descriș de cronicarii și ambasadorii epocii: „Om scund, rece, cu ochi albaștri impasibili, aspru, tăcut, meticulos, hîrtogar. Avea un suris tăios ca mușchia unui cuțit”), în schimb au preferat să nu țină seama nici de portretul făcut prințului moștenitor de către Alonso Sanchez Coello, portret aflat în Muzeul Prado, și nici de relatărilor intimilor. Ambele converg spre aceeași imagine: un tânăr an-

xios, lipsit de voință și de resurse cerebrale. Asupra lui Don Carlos, posteritatea artistică a exercitat o chirurgie estetică uimitoare. Insușirile fizice ale vlăstarului zămislit la 18 ani de Filip, puteau neliniști chiar pe un părinte de rang mai puțin înalt. Don Garcia de Toledo și Miguel de Córdoba — care au fost în preajma sa în anii copilăriei — ni-l descriu, în memoriile lor, ca pe un infante cocoșat, cu capul prea mare, un picior mai scurt, scrofulos, cu pieptul scobit. Lacom, crud, apucat de furii subite, copilul a început să vorbească abia la vârsta de 5 ani. Frigurile maligne, contractate înainte de a începe școala, au accentuat tarele eredității.

O privire cit de fugară aruncată asupra arborelui genealogic al celor doi părinți ne edifică. Se repetă decese premature, căsătoriile între rude de grad prea apropiat, cazurile de demență. Cei doi soți erau și ei veri primari. În această privință, istoricul german Ludwig Pfandl este categoric: „Printul ispășește o dublă și stranie culpă: căsătoria părinților, rude prea apropiate, dintr-o spiță devitalizată și defectul transmis de străbunica paternă, Ioana Nebuna”.

Ambasadorul venețian Soranzo scrie și el, într-un raport confidențial: „Printul este de o natură atât de impulsivă, încât

se arată a fi cel mai greu de cirmuit. Nu ascultă pe nimeni, nu ține seama de nimic. După accesele lui de furie, face o febră gravă”.

Studiind cu rigoarea obiectivității datele cazului, doctorul Raymond Clauzel acuză și el, ca factori determinanți în destinul lui Don Carlos, elementele eredității, trăgând concluzia argumentată medical: „Conceput de părinți imaturi, copilul a suferit de o elocucie [mod de exprimare] dificilă, corespunzând și incoerenței spiritului”.

Totuși, trecind peste deziluziile încercate încă din primii ani de viață ai acestui fiu maladiv, Filip II mizează totul pe transformarea lui în personajul dorit: moștenitorul tronului și continuatorul politicii sale de mină forte, de front unit al catolicismului în fața Reformei. Pentru a „regiza” educația princiară conform cu aceste obiective, el mobilizează și cadrele necesare, bineînțeles, în spiritul testamentului moral-politic lăsat de înaintașul său la abdicare: „Să iubești Sfânta Închiziție ca pe cel mai bun instrument aflat la dispoziția ta pentru îndeplinirea acțiunilor pioase. Astfel Domnul te va binecuvînta și te va sprijini în toate”.

În p. 64: un tîndr anxios, lipsit de voință: Don Carlos în viziunea pictorului spaniol Alonso Sanchez Coello (dreapta) și același infante, cocoșat, cu capul prea mare, așa cum l-a văzut artistul olandez Antonio Moro (îndesut la Utrecht, acest pictor a lucrat cu precădere pentru Curtea de la Madrid, de unde și numele său cu rezonanță spaniolă)

În Țările de Jos, ducele de Alba a reprimat cu sălbăcie încercările de revoltă

Proiecte matrimoniale și sonete fără adresă...

Pînă la 15 ani, Don Carlos este crescut foarte auster de către matusa maternă, Ioana de Portugalia, cu contribuția teoretică a unchiului dinspre tată, Maximilian II (împărat al Germaniei în 1564-1576). Companiul lui constant rămîne însă singurătatea. Unicul om, care a știut să se apropie de ciudatul adolescent și să spargă coaja convențiilor de curtean, a fost venerabilul savant Don Juan Honorato. Doar el este pomenit, în rarele exemplare păstrate din epistolele lui Carlos, drept prieten și sfătuitor. În rest, numai slujitori și oameni susceptibili de colaborări la necontenitele rapoarte secrete cerute de rege despre evoluția fiului său. Iar ca exemplu personal, Filip nu îi oferă decît pe acela al fanatismului implacabil. Astfel, el îl obligă pe acest firav prinț de 13 ani să asiste la autodafeuri organizate de Inchiziție. La unul din aceste sinistre spectacole, cînd un marchiz spaniol convertit la protestantism imploră să fie cruțat de ardere pe rug, regele rostește fraza care, ulterior, avea să nască ipoteza că și-a transformat principiul în faptă: „Dacă propriul meu fiu ar fi la fel de vinovat ca și tine, cu mina mea aș aduce lemnul pentru rug!”.

Eforturile orientate spre mascarea defectelor moștenitorului nu dau rezultate. Dacă un diplomat al epocii, Antonio Tiepolo, subliniază ca trăsătură pozitivă: „E prieten al adevărului, dușman al bufonilor” [în sensul de ipocriți], în schimb nu numai diplomatul și literatul francez Brantôme, ci și ambasadorul habsburgic, baronul von Dietrichstein, îl descriu ca răzbunător, îndărătnic, iute la minie, exagerat de sensibil, înzestrat însă cu o bună memorie.

Și totuși, regele perseverează în utilizarea lui Don Carlos ca piesă strategică în complicatul său joc diplomatic. În tratatul încheiat la Cateau-Cambrésis, pe lângă reglementări teritoriale, figura și stipularea căsătoriei prințului moștenitor cu Isabela de Valois, fiica Caterinei de Medici. Mai tirziu, cînd se răspîndește convingerea că infantul nu e capabil să aibă urmași, urcarea lui pe tron putînd provoca conflicte dinastice, chiar Filip e cel care se căsătorește cu Isabela! Este un episod pe care s-au întemeiat multe ipoteze ale istoricilor potrivit căreia regelui și, mai ales, pretextul dramaturgilor: conflictul amoros tată-fiu. S-a încercat atunci un alt aranjament: în virtutea rațiunii de stat, preponderentă în epocă, și „ținînd seama de binele ce-ar putea rezulta pentru regat, Majestatea Sa [Ca-

terina] a primit cu bunăvoință și francheță proiectul de căsătorie a prințului cu Margareta, sora Isabellei de Valois”, comentează ambasadorul Franței la Madrid, cardinalul de Granvelle.

Variantele privind căsătoria prințului aveau să se repete, cu rezultat similar. Dacă frontiera Pirineilor și neintervenția Franței în Țările de Jos fuseseră asigurate prin căsătoria lui Filip cu o Valois, regele încearcă, prin intermediul fiului, să-și consolideze și în altă direcție legăturile existente. Peste puțin timp, Carlos este trecut drept candidat la mina vi-soarei sale, arhiducesa Ana de Austria. Prințul își ia rolul în serios și compune sonete inflăcărate, în limbajul prețios al epocii. Dar eforturile lui literare rămîn fără ecou. După ce Maximilian II, tatăl arhiducesei, este din nou informat că eventualul său ginere pune întrebări fără noimă, nu are vreo aspirație înaltă și se arată slab de minte, de ambele părți se renunță și la acest proiect matrimonial. Și, din nou, Filip — ajuns între timp văduv — se căsătorește cu mireasa promisă fiului.

Vesalius greșește diagnosticul

Perseverent, părintele care se substituie fiului în toate proiectele matrimoniale, eșuate din pricina „fișei” genetice a acestuia, popularizată conștiințios de diplomații străini, îi alcătuiește lui Don Carlos un program de studii și mai sever. Deșteptarea la 6 dimineața, partidă de echitație, penitențe, slujbe religioase, scri-mă, limbi străine, dispute juridice cu profesori învățați. Nu apare însă nici un progres care să justifice eforturile.

Hazardul intervine din nou: într-o seară, alergînd prin grădina palatului, infantele cade și se rănește grav la cap. Sint consultați febril 24 medici. Starea lui se înrăutățește în asemenea măsură, încît este chemat și un duhovnic. Celebrul savant și chirurg iscusit al epocii, Vesalius, îi face o trepanație, după care declară că înaltul său pacient nu mai are decît 24 ore de trăit. Don Carlos își face testamentul. Codicilele acestui ciudat document dezvăluie un impuls generos, una din acele manifestări care au aprins imaginația romantică a scriitorilor inspirați de drama din palatul regal spaniol. Muribun-dul cere eliberarea a doi sclavi din „inventarul viu” al prințului, Diego și Juan — acesta din urmă ucenic promițător al sculptorului Jacomo de Trezo. Poate că în felul acesta prințul nădăjduiește să dobîndească favoarea divină, pe care o imploră și printr-un act mai spectacular,

stăruind să fie aduse în dormitorul lui moaștele unui călugăr canonizat de puțin timp.

Se pare că Vesalius a subestimat resursele de recuperare ale unui organism foarte tânăr, fie și debil; fapt este că, împotriva pronosticurilor, peste două zile, după ce fusese alertat și augustul său părinte, rănitul își revine. După o îndelungată convalescență, el își reia indeletnicirile. Intimii regelui și oamenii din suita prințului sînt însă avertizați de Vesalius: „Leziunea suferită de prinț face ca rațiunea lui să fie și mai puțin supusă voinței”.

Regele continuă să acționeze ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic. Cu ceremonialul cuvenit, Don Carlos este declarat urmașul la tron al lui Filip II. Totodată, prințul este anunțat cvasi-oficial că va fi trimis să guverneze Flandra, în numele tatălui său. Titlul acesta, mai mult formal, alimentează ambiția și vanitatea infantelui. Deși nu are nici experiență, nici consilieri adecvați, el este convins că va realiza multe. Reformații, la rîndul lor, sperind că prințul se va arăta mai ușor de influențat sau va fi mai deschis față de ideea unui compromis politico-religios își concentrează atenția asupra lui. Atracția pare reciprocă, la aceasta contribuind și dorința prințului de a-și contraria tatăl, care, și el, nu face altceva decît să-l contrarieze. Cel puțin, așa judecă lucrurile Carlos. Tînărul infirm simte nevoia acută de a compensa complexul său de inferioritate, căpătînd puterea. Iar în calea lui, principalul obstacol devine regele-tată...

Conspirație pe credit

Lucrurile iau o întorsătură dramatică după ce, în vara anului 1567, Filip se decide să-l trimită în Flandra pe ducele de Alba în locul lui Carlos. Exasperat, cu impulsivitatea sa caracteristică, prințul moștenitor nu găsește altă ieșire decît fuga. Nu se știe în ce măsură au contribuit la această aventuroasă „soluție finală” întrevederile lui cu personaje influente de la curte: marchizul de Berghin (ulterior arestat și otrăvit discret), contele de Montigny, ambasadorul Angliei. Biograful „de casă” al lui Filip, Cabrera, în cursul procesului intentat lui Montigny — și încheiat cu un „discret” *garrote* (strangulare cu juvăt) — a stat de vorbă de două ori cu acuzatul. Din declarațiile acestuia nu rezultă complicitatea cu Don Carlos. Numele prințului să fi fost omis, din prudență și orgoliu, pentru a nu oferi argumente celor care îl învinuiau pe Filip de asasinarea fiului?

În orice caz, moștenitorul pregătește o fugă în Italia, de unde ar fi urmat să

ajungă în Țările de Jos, sperînd să fie primit cu brațele deschise de „credincioșii supuși”. În acest scop, îi trimite pe șambelanii săi, García Álvarez Osorio și Juan Martínez, să le ceară comercianților din Toledo, Sevilla, Burgos, Valladolid, un împrumut de 600 000 ducati. Obține din partea bancherilor din Sevilla 300 000 ducati, dar e mai puțin norocos în realizarea acestei conspirații pe credit... După ce le scrie papei, reginei Portugaliei, ambasadorilor Spaniei în diferite capitale (epistole care, se pare, că nu prea au ajuns la destinație), după ce solicită pentru fugă o galără care să-l aștepte în portul Cartagena, nu găsește alt confident și sfetnic decît pe Don Juan de Austria. Acesta cere un răgaz de 24 ore, iar la capătul termenului se duce și denunță totul lui Filip.

Urmarea logică: Filip trimite ordine secrete și foarte amănunțite pentru a împiedica, prin guvernatorii din Catalonia, Navarra, Guipuzcoa, orice încercare de fugă a prințului. Pe marginea ordine-

Filip II reprezentat de sculptorul Leone Leoni ca general roman (Muzeul Prado, Madrid)

lor, o subliniere: prințul nu trebuia să afle nimic din toate acestea.

Ura între tată și fiu mocnește mereu. La 27 decembrie 1567, în spovedania de sfârșit de an, infantele mărturisește că are un dușman de moarte, la a cărui ucidere s-a gândit, lăsându-l în păcat... Speriat, confesorul nu-i acordă iertarea cuvenită, deoarece ilustrul „tinăr furios” refuză să declare cine e dușmanul. Duhovnicul revine la asalt cu un întreg detașament de 14 teologi, condus de starețul Atocha. Acesta izbutește să afle numele: însuși Filip...

După șase ore de discuții, sfântul secret al spovedaniei este călcat și regele pus la curent. Deocamdată, Filip nu vrea să ia măsuri. Are prea mulți adversari care ar profita, dacă s-ar afla toate amănuntele acestei înfruntări.

Proces fără martori și sentință

Don Carlos se închide în apartamentul lui, unde dispune de un veritabil arsenal de pistoale, stilete, spade, pînă și de o arcebuza. Filip convoacă atunci un consiliu special și trece la acțiune: pătrunde în dormitorul infantelui cu ajutorul unei

chei false. Don Carlos amenință cu sinuciderea. „Nu ți se va face nici un rău”, îl asigură tatăl, ordonînd să se conștie conspiratorului-debutant armele și corespondența.

Regele cere din arhivele secrete actele unui proces intentat, cu două secole în urmă, de Juan II de Aragon prințului său moștenitor, Carlos de Viana, care luase armele pentru a-și grăbi urcarea pe tron. Sentința fusese atunci trădare, dar infantele rămăsese biruitor, căci complotul izbucnise realmente.

Este, probabil, singurul moment în care Filip — deprins să-și exercite voința ca un monarh absolut — dovedește prudență. Pe de o parte, deși încredințase arhivelor cele mai mărunte acte privind domnia lui, înlătură cu grijă orice act cu privire la măsurile luate în legătură cu fiul său, astfel dînd cîmp liber oricăror ipoteze. Istoricul Güell, afirmă că în felul acesta au pierit atît scrisorile din intima și îndelungata corespondență dintre rege și Caterina de Austria (sora lui Carol V), cît și mișevile păstrate de acesta la Torre de Tombo, la Lisabona. Pe de altă parte, într-o scrisoare păstrată, tot atît de confidențială, Filip îi descrie ducelui de Albuquerque esența întîmplărilor, fără a pomeni însă de nici o încercare de conspirație.

Aceeași purtare echivocă îl îndeamnă pe Güell să reflecteze: „Prințul avea inteligență suficientă și dovada o găsesc în teama pe care o inspira tatălui său și tuturor favoriților guvernului acestuia”. Și, mai departe, comentînd probabilul consemn de mușenie dat istoricilor și diplomaților vremii, scrie: „Dacă Don Carlos ar fi fost nebun, regele n-ar fi ales acest sistem pentru a-l vindeca. Nu se acționează cu atîtea mistere față de ceicăzuți pradă demenței”.

Dar tot Güell recunoaște, lăsînd poarta deschisă tuturor ezitărilor, că în caseta găsită în camera lui Don Carlos cu prilejul percheziției făcute, s-au descoperit, între alte hîrtii, și o listă a personajelor care trebuiau să fie urmărite pînă la moarte de prinț și de eventualii săi adepți. „Lista neagră” cuprinde pe: Eboli, ducele de Alba, cardinalul Espinosa, TATĂL. Mijloacele de înlăturare a lor nu sînt sugerate...

Sobrietate și simplitate: camera lui Filip II la Escorial

După trei luni de cercetări, Comisia de anchetă, condusă de Cardinalul-inchizitor Espinosa, îi aduce lui Don Carlos două capete de acuzare zdrobitoare: încercarea de a-și ucide tatăl și pactizarea cu inamicii, prin proiectata fugă în Flandra. Teologii consultați asupra sentinței se împart în două partide: unii sugerează închiderea prințului în mănăstire, alții cer „retezarea mădularului bolnav” — condamnarea la moarte.

Între timp, cum era și de așteptat, cancelariile diplomatice, curțile creștinate, viuesc de ipoteze, informații contradictorii, păreri dintre cele mai variate. Încă de la 21 august, ambasadorul francez Fourquevault anticipează asupra verdictului, scriindu-i suveranului său, Carol IX: „Unii cred că regele își va închide fiul, ca să-l facă mai ascultător”. Brantôme adaugă: „Unii îl bănuiau că ar fi îmbrățișat credința lui Calvin și Luther și s-ar fi înțeles cu protestanții, care i-au făgăduit cîrmuirea Țărilor de Jos”.

Cîntărind toate eventualitățile, Filip se decide să trăgăneze evenimentele, închizîndu-l pe Don Carlos în turnul din Escorial. Motivul „dat publicității” rămîne nebunul. Aceasta justifică și garda strictă: zece halebardieri care schimbă postul zi și noapte, în anticameră, iar un gardian special doarme cu deținutul în pat.

Ecolul arestării prințului depășește așteptările cele mai pesimiste. Nu trec nici trei săptămîni de la acest act „provocat de rațiuni de stat” și Don Francesco Alba, ambasadorul spaniol din Paris, îi scrie secretarului regal Zoyas: „S-au răspîndit multe vorbe rele despre această întîmplare”. Filip lansează o întreagă ofensivă epistolară, menită să explice ceea ce era judecat tenebros și să justifice ceea ce trecea drept inuman. După ce la un prim mesaj, de anunț protocolar, papa Pius V îi acordă un credit de principiu, afirmînd în scris: „Sanctitatea Sa dă o înaltă aprobare hotărîrii luate de Majestatea voastră, deoarece știe că binele creștinătății depinde de viața voastră și că este necesar ca moștenitorul să vă calce pe urme”, regele se simte obligat să pledeze mai susținut în favoarea singurei ieșiri ce i se înfățișa din dilema sa familială și politică, arătînd: „Cusururile prințului fac ca el să fie complet lipsit de daturile cerute pentru a cîrmui statul. Prevedem mari neajunsuri și primejdii, dacă i-ar fi revenit succesiunea la tron. În aceste împrejurări, după o lungă experiență și după ce zădărnicia tuturor remediilor încercate au vădit că nu se putea aștepta din partea lui la nici un fel, sau la o prea mică îndreptare, că nu da nici o speranță de temperare a reielor ce erau de temut, [...] am judecat necesar să fie prevenite, închizîndu-l pe fiul nostru”.

Elegantul Don Juan de Austria. Portret de A. S. Coello

Nunțul papal la curtea din Madrid, viitorul papă Urban VII, confirmă versiunea oficială: „Cred că principala rațiune a faptului este lipsa lui de minte, la care se adaugă alte cauze ce se zice că ar reieși din însăși corespondența lui: că ar fi avut intenția de a fugi, de a pune mina pe conducerea armatei și a statului”.

Așa cum constată unul din cei mai înverșunați critici ai lui Filip, istoricul belgian Gachard (sub îngrijirea căruia s-au publicat, la sfîrșitul veacului trecut, ample volume din corespondența suveranului spaniol), nici măcar o filă din actele acestui proces fără martori și nici sentința nu au putut fi găsite, nici chiar în corespondența, foarte deschisă, purtată cu Maximilian II.

Filip anulează, cu formele cuvenite, dreptul la succesiune al infantului.

Un mort incomod și verdictul posterității

Firea impulsivă, apăsarea încercată la gîndul eșecului definitiv, vigilența implacabilă exercitată asupra lui, epuizează

rezistența moștenitorului repudiat. Încercările de sinucidere se repetă la scurte intervale. Prințul doarme gol pe lespezele de piatră rece ale turnului. Face greva foamei, apoi trece la excese, consumind cantități imense de fructe exotice, după care bea câni întregi de apă. În ciuda cererilor stăruitoare, nici chiar Don Juan nu-l poate vedea, fie și pentru o clipă. Și ceea ce era fatal să survină, se întâmplă în cele din urmă. Istoricul britanic M. Hume constată: „Firea și excesele nebunestii ale prințului, oricum, l-ar fi condamnat să moară”.

La 29 iulie 1568 Don Carlos se îmbolnăvește grav și după trei zile de suferință moare. Înmormintarea se desfășoară cu fast, ca și cum pierderea încercată ar fi făcut să singereze inima monarhului acuzat de unii că ar fi autorul ei. Filip scrie suveranilor europeni: „Sperăm că Dumnezeu l-a chemat lângă tronul lui, ca să-i dea bucuria prezenței sale. Ne rugăm să ne dea puterea de a îndura această lovitură”. Curtea îmbracă un doliu special: o bantă de catifea neagră, cerută doar la dispariția unui suflet foarte pur. Coroana

trimisă de Juan de Austria, poartă inscripția: „Era neasemuit prin dărnicia lui, prin dragostea de adevăr”.

Pe seama morții lui Don Carlos încep să circule cele mai diferite zvonuri. Madridenii pretind că și-ar fi tăiat vinele în baie. Brantôme menționează versiunea, reluată peste un veac de o aristocrată franceză, călătoare prin Spania, madame d'Aulnay, că ar fi fost înăbușit cu un prosop. Ambasadorul englez, John Mann, se mulțumește să consemneze sec: „Există puternice bănuieli că ar fi fost otrăvit”, în timp ce Cosimo de Medici, trecut prin multe, scrie unor prieteni: „Umblă zvonuri atât de nefaste și de necrezut, încât nu pot fi rostite, nici măcar scrise”. Unul dintre ele, bazat pe greva foamei făcută de prinț, era că s-ar fi stins lent, de inaniție. Această ultimă versiune o dezmințe ambasadorul francez Raymond Fourquevault, scriind: „Am auzit că nu rămăsese decât piele și oase, dar i-am văzut în sicriu chipul, care nu era cituși de puțin răvășit de o boală cumplită, nici istovit de foame”.

... și, din nou, Filip se căsătorește cu mireasa promisă fiului. În imagine — perechea regală Filip II și Ana de Austria

În acest contradictoriu vâlmășag de fapte și mărturii privind decesul prințului, care este adevărul desprins de posteritate? La ce verdict s-a ajuns?

În secolul trecut, veritabili procurori cereau o postumă condamnare a lui Filip pentru crimă: belgianul Gachard relua o parte din argumentele lui Van der Hammeitein și ale lui Quintana, care la rîndul său exclamă: „Am văzut înălțîndu-se o umbră, care m-a făcut să tresar de ură și oroare: s-a născut bănuiala neagră”.

Dar pe măsură ce documentele au putut fi studiate — afară de actele dispărute ale procesului — cercetătorii moderni au ajuns la alte concluzii. Moartea lui Don Carlos a fost socotită de dr. Augustin Cabanès, și de alți medici ca survenită după friguri palustre, dar și ca rezultat al unor violente șocuri emotive suferite de un schizofrenic. Ignoranța medicală a vremii și-a spus, de asemenea, cuvîntul. Într-o biografie a lui Filip, Don Rafael de Altamira y Crevea, profesor la Universitatea din Madrid, conchide: „Nu există nici un fel de dovezi palpabile, nici care să fi putut fi eliminate, că regele l-a ucis pe fiul său. Îl putem acuza cel mult de neglijență față de un grav bolnav”. Un alt istoric, spaniolul Agustín Blázquez, opinează: „I s-ar putea reproșa regelui o anumită insensibilitate și asprime ca părinte; dar nu se poate nega că în persoana prințului existau semne de degenerare ereditară și că actele lui erau ale unui anormal”. Autorul adaugă, în sprijinul interpretării sale, un citat dintr-o scrisoare confidențială adresată de Filip soacrei sale, Caterina de Medici: „Nu a fost o pedeapsă [a cerului], căci de-ar fi fost astfel aş fi păstrat credință, dar pierdusem orice nădejde de a-l vedea pe fiul meu ajungînd la o inteligență normală”.

Mai recent, Rhea Smith, de la Universitatea din Michigan (S.U.A.) se pronunță categoric: „Actele acestui proces au dispărut și temeiul pentru care a fost intentat rămîne destul de obscur. Conform unor mărturii demne de încredere, moartea lui [a prințului] a fost rezultatul excesului de hrană și băutură, dar este încă învaluită în mister. S-au născut multe legende. Totuși, oricare ar fi fost cauza morții sale, este evident că Don Carlos era un degenerat și că îndepărtarea lui de la rolul de moștenitor al tronului a fost o binecuvîntare pentru poporul spaniol”.

E concluzia la care aderă și Ludwig Pfandl, aducînd elogii suveranului spaniol: „Regele a dovedit o autentică măreție de caracter, care i-a adus eticheta de monstru și criminal: a evitat ca succesiunea tronului să revină unui infirm din punct de vedere fizic și mental, absolut iresponsabil”. Firește, „măreția de caracter” a lui Filip nu avea ca scop feri-

rea poporului spaniol de urmările nefaste ale unui eventual Caligula, ci consolidarea dinastiei.

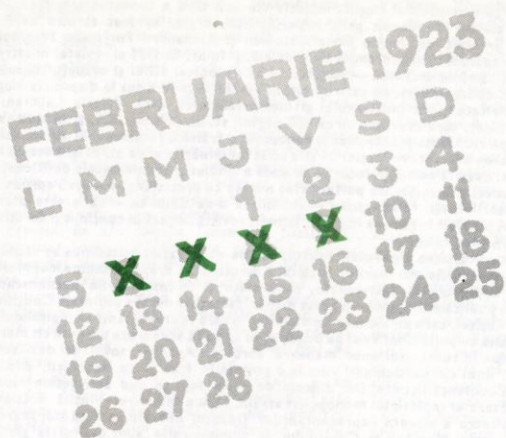
În sfîrșit, invocînd logica riguroasă a lui Filip, siguranța că nu dragostea paternă, ci dorința de a evita scandalul, a fost determinantă, F. Merriman și William Thomas Walsh (ultimul fiind autorul american al celui mai voluminos studiu asupra epocii lui Filip), sînt de acord: „Conjunctura arată că nu exista o necesitate a execuției”.

Cu umbrele lui, greu de înlăturat total, adevărul despre Don Carlos ar fi deci acesta: un tinăr deo constituție slabă, strivit în angrenajul istoriei complicate a timpului, sortit de ereditatea lui încărcată să dispară curînd, într-o perioadă cînd psihiatria nu exista și medicina curentă era prea rudimentară pentru un schizofrenic. Iar Filip apare ca un personaj de o luciditate rece și un educator sever, lipsit de orice înțelegere și tandrețe, un părinte înșelat în cele mai intime așteptări, pentru care politica are primatul, dar în nici un caz un asasin.

Poate că verdictul cel mai înțeles asupra acestor sumbre întîmplări îl dă istoricul Reinhold Schneider, în **Filip II — Putere și religie**, cînd scrie: „A stabili o paralelă între Don Carlos al istoriei și cel al lui Schiller ar însemna să ne oferim o plăcere meschină, căci meritul suprem al poetului este tocmai acela de a fi întreprins travaliul uriaș de idealizare, de a fi înălțat pînă la nivelul sublim al lumii sale lăuntrice, un fenomen fără interes, cel mult ciudat din punct de vedere psihologic”.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Don Rafael Altamira y Crevea: *Historia de l'Espanne* (trad. franceză), Editura Armand Colin, Paris, 1931; Antonio Ballesteros y Beretta: *Historia de España y su influencia en la historia universal*; Agustín Blázquez: *Historia de España*, Barcelona, 1934, Editura Ramón Sopena; Dr. Cabanès: *Le mal héréditaire*, Albin Michel, Paris, 1950; Colección de documentos inéditos para la historia de España, apărută între 1842-1895; Orestes Ferrara: *Philippe II*, traducere franceză, Albin Michel, Paris, 1961; José Güell y Renté: *Philippe II et Don Carlos devant l'histoire*, Calman Lévy, Paris, 1878; Ramón Menéndez Pidal (dirigido por): *Historia de España* — 11 volume, colecția apărută între 1957-1964, Madrid, ed. Espasa-Calpe; Ludwig Pfandl: *Philippe II*, Editura Hachette, 1933; Fernando Conzatti Díaz Plaza: *La historia de España en sus documentos* (culegere — 1970); Reinhold Schneider: *Philippe II ou Pouvoir et religion*, Editura Flammarion, Paris, 1943; Rhea Marsh Smith: *Spain-A Modern History*, The University of Michigan Press, 1965; F. Soldevila: *Historia de España*, 6 vol., Barcelona, Editura Ariel, 1952-1956.

Valeriu Braniște:

CÎTEVA ZILE DINTR-UN AN

- Ce voia Vintilă Brătianu nu voia Veith ● De ce a lipsit Iuliu Maniu din București ● O audiență secretă la regină ● Arta unui „Wanzenbänder“ ● „Opoziția unită“ se dezunește ● Prințul Bibescu în dezacord cu Brătienii

6-13 februarie 1923: o privire în culisele unor ședințe ale Consiliului de administrație al Reșitei, o întâlnire cu Barbu Știrbei, o vizită la Ionel Brătianu... Fapte și întâmplări relatate cu savoare și incontestabil talent de un martor ocular, aflat în miezul evenimentelor, în contact cu oamenii situați în avanscena vieții politice și economice din acea perioadă. Însemnări în care, nu de puține ori, răzbate amara ironie pe care o pricinuiau omului de o reală onestitate, turpitudinea partidelor politice burgheze, necinstea, aranjamentele de culise, colaborările și prietenii false, toate desfășurate sub pulpana monarhului și vizind aceleași scopuri: puterea și înăvuierea.

Cititorii noștri au din nou prilejul să facă cunoștință cu pagini leșite de sub pana lui Valeriu Braniște, unul din cei mai autentici reprezentanți ai memorialisticii românești din perioada dinaintea primului război mondial. Personalitate multilaterală, participant pe multiple planuri la lupta de eliberare națională a românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, aflați sub dominația Imperiului habsburgic, la pregătirea materială și spirituală a desăvîrșirii unității politice a poporului român, fondator al universității românești din Cluj, autorul însemnărilor care urmează ne-a lăsat gânduri și relatări despre această activitate, despre evenimentele pe care le-a trăit, într-o operă vastă și complexă. Însemnările sale „contemporane și autobiografice“, scrise în 1918, în vremea cînd se afla întemnițat în penitenciarul din Seghedin și în care evocă

momente „din zbuciumul vieții”, inclusiv din anii când a cunoscut asprimea închisorilor și a vieții de călător clandestin prin Imperiul habsburgic, au fost strinse anul trecut într-un volum*, prefăcut de Miron Constantinescu și Alexandru Porțeanu. Fragmente din aceste scrieri au apărut, în avanpremieră editorială, și în nr. 10/1971 al revistei noastre.

Publicăm, de astădată — respectînd ca de obicei stilul și ortografia autorului — cîteva noi pagini de însemnări, pe care cu aleasă amabilitate le-a pus la dispoziția Magazinului istoric în exclusivitate, fiica militanului și memorialistului, d-na Valeria Căliman. Ele fac parte dintr-un caiet, care cuprinde circa 400 pagini, scrise în anul 1923, și în care Valeriu Braniște a notat „pe viu” fapte și evenimente cunoscute și trăite. „Tatăl meu — subliniază d-na Căliman, în scrisoarea adresată redacției — și-a scris însemnările zi de zi. El își nota cu sîrguință întîlnirile avute, descria oamenii, locurile pe unde a umblat... Evenimentele politice sînt notate cu lux de amănunte. Conversații purtate sînt notate cu precizie, uneori reproduce chiar vorbele interlocutorilor săi. M-am gîndit — subliniază d-na Căliman — că aceste pagini inedite și-ar găsi un loc potrivit în revista Magazin istoric, revistă bogată în conținut și de atîtea ori impresionantă prin ineditul ei”.

Meticulozitatea autorului, spiritul său de observație, atitudinea sa critică față de nărvurile și tertipurile mai marilor societăți de atunci, e drept atitudine mai mult implicată decît afirmată explicit, sînt, într-adevăr, confirmate și de însemnările necunoscute pînă acum și pe care le publicăm începînd din acest număr. Notațiile despre ședințele Consiliului de administrație al Reșitei, care au loc într-un moment în care reprezentanții ai capitalului străin și autohton, laolaltă cu politicieni avizi de bogăție, se agită să acapareze pachete cit mai mari de acțiuni, ne introduc în substratul unor manevre sordide. Aparent totul se desfășoară cu o anumită eleganță, unul din participanți vine la o ședință în frac și cu decorații, după ce mai înainte fusese în audiență la rege. Dar dincolo de acest fapt se aud scrișetele lui Adalbert Veith, reprezentant al capitalului monopolist străin, căruia ministrul Vintilă Brătianu caută să i se opună, pentru a asigura reprezentanților finanței liberale, o cotă mai mare de acțiuni, iar unul din vechii membri ai Consiliului de administrație „simt cuîntul la gît”. Pînă la urmă, Veith este cel care dictează, iar Boambă, unul din principalii acționari ai Reșitei, prezidează o ședință ca „un dresor de ploșnițe”.

Și toate acestea se desfășoară concomitent cu înfruntările din cabinete oficiale sau somptuoase locuințe între reprezentanții diferitelor partide burghize, pe care guvernarea liberală îi stînjenește în cursa pentru putere. Întîlnirile cu oameni politici și de afaceri, convorbirile cu Barbu Știrbei și Ion I.C. Brătianu îi prilejuiesc spiritului pătrunzător al lui Valeriu Braniște mușcătoare pagini de notație critică directă sau rafinat studiată, adevărate schițe politice prin care dezvăluie întreaga țesătură de interese contradictorii și de acuzații reciproce, formulate, nu de puține ori, de cei în cauză, în termenii cei mai puțin protocolari. Spre „binele” țării, toți vor să colaboreze, numai că fiecare are despre ceilalți păreri dintre cele mai detestabile. Iată-l, de exemplu, pe Știrbei, omul dezinteresat, care încearcă să se situeze deasupra intereselor de partid. Pe măsură ce îmbătrînește, steaua lui, răsărită în urma ascendențului cel-l exercitat asupra reginei, începe să apună. Regele a strigat după el, numindu-l „Rasputin”, iar bancherul Aristide Blank nu se sfiește să afirme că și el, Știrbei, umblă cu sficiune fariseică după „consilii grase”, și să-l admire, prin contrast, pe Argetoianu, care măcar e „cel mai cinic și mai perfid”. De altfel Blank face și unele străvezii aluzii la anumite cecuri în franci francezi care ar produce simțitoare efecte la curtea regală. Pentru prințul Bibescu, Vintilă Brătianu „e un catîr”, iar fratele acestuia, Ionel, e un „puturos”; Averescu și Iorga îl „prețuiesc” atît de mult pe Vaida-Voevod, încît într-o anumită împrejurare festivă refuză să ia loc cu el în aceeași lojă la teatru...

Ultimul fragment din însemnările pe care le publicăm (va apare într-un număr viitor al revistei), evocă moartea doctorului C. Diaconovici, un reprezentant de seamă al culturii românești, redactor principal al primei Enciclopedii Române, în trei volume, colaborator apropiat al lui Braniște la fondarea și conducerea ziarului românilor bănăneni Dreptatea și la alte publicații. Este un episod trist. În ciuda meritelor sale, C. Diaconovici a sfîrșit „frint sufletește, într-o mizerie din cale afară de mare și nemeritată” și aproape ignorat de oficialitățile vremii.

După cum precizează doamna Valeria Căliman, Valeriu Braniște nu și-a scris însemnările cu gîndul de a le încredința tiparului. Așa se explică prezența, pe alocuri, în cuprinsul lor, a unor exprimări insuficient de clare și a unui stil grăbit. În plus, ele poartă — cum e și firesc — pecetea viziunii omului politic de atunci. Un om de o rară cinste patriotică, dar insuficient de clarificat asupra cauzelor profunde ale fenomenelor și frămîntărilor politice și sociale.

Dincolo de aceste firești granițe, însemnările prezintă însă interesul de netăgăduit pe care-l imprimă participarea autorului la evenimentele vremii sale, pe care le redă cu recunoscutul său talent publicistic. Și în această lumină le facem loc** în paginile Magazinului istoric.

Valeriu BUDURU

* Dr. Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare*, Editura Minerva, București, 1972.

** Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

Vechii membri ai consiliului simt „cuțitul la gât“

6 februarie.

Am sosit dimineața la București cu o mică întârziere. Bucureștii sînt acoperiți de nea și mîndrie.

Către seară am sosit la Veith¹. Privitor la Bontescu² a făcut și el constatarea mea. Venind la el Bontescu i-a povestit întrevederile lui cu cei doi Brătienii, cînd știa deja exact Veith că Brătienii nu l-au mai văzut pe Bontescu de anul trecut. Au fost pentru Veith momente extrem de penibile. Spunea că l-a informat complet atît pe Știrbei³ cît și pe Mișu⁴, pentru că el cîmăntase legăturile dintre aceștia și Bontescu și se simțea dator să bată din vreme în retragere.

Relativ la Știrbei îmi spunea că mă așteaptă și negreșit să-l vîd, deși acum nu atribuie grabă chestiei, pentru că despre un aranjament nou, o eventuală concentrare nu poate fi vorba decît după ce și-au votat liberalii constituțiunea. A rămas ca vineri să-l vîd pe Știrbei. Mi-a arătat convenția între Reșița și Tancred Constantinescu⁵, la care a aderat și Ionel Brătianu, declarînd că guvernul aprobă punctul de vedere al lui Tancred Constantinescu.

Sînt două acele, unul din 8 septembrie 1922 și al doilea din 16 septembrie 1922. Actul prim conține 3 puncte:

* Pentru numele persoanelor cu un rol mai important în evenimintele relatate, vezi breviarul de la sfîrșitul articolului.

** După primul război mondial, uzinele și domeniile din Banat ce aparțineau societății austro-ungare cunoscută sub numele prescurtat STEG, au fost transformate într-o nouă societate anonimă denumită „Uzinele de Fier și Domeniile din Reșița“, prescurtat U.D.R. Această hotărîre a determinat declanșarea unei lupte între reprezentanții diferitelor partide burgheze din România pentru apărarea acțiunilor noii societăți, apărare ce le asigura posibilități de îmbogățire rapidă. Politicienii liberali nemulțumiți că, la înce-

1. Reșița, schimbîndu-și acțiunile ca nominative, spre a putea constata cine sînt acționarii, face emisiune nouă prin subscripție publică rezervîndu-și grupul Vickers 30 000 titluri și revizuiind lista noilor subscribitori prin o comisie în care va fi reprezentat și guvernul.

2. Se revine asupra chestiei Cugirului și Hunedoarei, după emisiune avînd a se încorpora în societatea Reșița (eventual fuziune), plătîndu-se statului valoarea în acții și avînd a se face evaluarea după normele cum s-au evaluat minele, domeniile etc. etc. ale Reșiței și avînd a se recomstitui din nou consiliul de administrație.

3. Pe timpul cît e în vigoare contractul lui Veith se angajează un subdirector general, care la timpul său are să-i iee locul. Convenția adițională stabilește că refacerea consiliului are să se facă mai înainte de încorporarea Hunedoarei și Cugirului cu Reșița. Asigură cele 8 locuri ce le are în consiliul general Steg și

put, au fost excluși de la împărțirea acțiunilor, au împiedicat timp de trei ani (din 1920 pînă în 1923) votarea de către corpurile legislative, a legii privind organizarea și funcționarea societății U.D.R. De această tărăgănare a profitat capitalul monopolist din Occident, pentru a-și întări dominația asupra noii societăți. Sindicatul internațional care controla societatea STEG a procedat la o redistribuire a acțiunilor U.D.R. aflate în posesia STEG. Astfel, în anul 1922, puternicul trust englez Vickers-Armstrong Limited a devenit unul din principalii acționari ai U.D.R. În februarie 1923, pentru a satisface și cerințele capitalului autohton liberal, adunarea generală extraordinară U.D.R. a modificat statutele noii societăți, a transformat acțiunile la purtător în acțiuni nominative și a sporit capitalul social printr-o nouă emisiune (a treia de la organizarea U.D.R.). De data aceasta, legea privitoare la organizarea și funcționarea societății U.D.R. a intrat în toată sufragiile și la 14 iunie 1923, a fost promulgată. În anul 1922-1923, Consiliul de administrație al societății U.D.R. a fost completat cu reprezentanți ai societății Vickers Ltd. din Londra, ai Băncii de Credit Român, Băncii Tărănești, Băncii Marmorosch Blank, Băncii Naționale a României, Băncii Românești etc.

Vickers. Eventuală pierdere ce au acționarii vechi la emisiunea nouă o lasă la aprecierea comisiei care va controla noua subscripție, care se va face prin un sindicat de bănci.

Veith mi-a spus că prin aceste convenții e stabilită linia în care au să se miște atît schimbările de statute, cît și condițiile noii emisiuni. O întreprindere ca Reșița, care are atîte interese legate de stat nu poate să se opună [...]

Mi-a spus că după votarea modificărilor de statut va demisiona întregul consiliu și adunarea generală ordinară va alege noul consiliu. A mai adăugat că se va îngrijii să-i compenseze pe acei membri de consiliu care nu vor fi aleși. Alegerea noilor membri se va face pe 6 ani, dar după 4 ani se va sorji o parte. E aici și dr. Sieghardt din Viena, venit anume să trateze chestia împrumuturilor austriece acordate înainte de război orașelor, care astăzi fac parte din România.

Venind seara pe la 2 acasă viscoala grațioasă. Toată noaptea a bătut vîntul și a căzut nea.

7 februarie.

D.m. la ora 4 a avut loc „consfătuirea“ membrilor direcției Reșița în vederea adunării generale extraordinare de mîine, anunțînd Veith că această „consfătuire“ are valoarea unei ședințe de consiliu. Au fost puțini: Veith, Argetoianu, Crăniceanu⁶, Cantacuzino⁷, Meitani⁸, Boamba⁹, Fren¹⁰, Bontescu, Revay¹¹, Kaufmann¹² și eu. Iar la sfîrșit a venit în plină paradă, frac și decorații Sieghardt, care se înapoia de la o audiență la rege, despre al cărei rezultat părea foarte mulțumit.

Veith ne-a comunicat pe scurt detaliile emisiunii noi, avînd să urce capitalul social de la 125 la 185 milioane, emițîndu-se 120 mii acțiuni de valoare nominală 500 lei, cu prețul de emisie

de 1400 lei. Din aceste 120 mii acții se rețin 50 mii pentru grupul Vickers (care sînt deja achitate) și 15 mii pentru „personal”-ul Reșizei, așa că în realitate se pun în subscripție numai 55 mii acții prin 12 bănci, stabilindu-se numărul acțiilor la fiecare bancă (Marmorosch-Blank, Banca de Credit și Banca Românească cîte 7000 bucăți, Banca Tărănească, Albina, Agrara, Italiană, Belgică cîte 5000 bucăți, restul 3 și 2 mii).

Afară de prețul de emisiune se plătește băncii cîte 50 lei de acție. Ministrul Vintilă¹³ n-a admis acționarilor vechi nici o precădere, pe motiv că ar fi o imposibilitate moral-politică a mai da drepturi celor ce „pe nefas” (pe neașteptate) au ajuns acționari. Dacă vor fi mai multe subscrieri decît acțiile va reduce o comisie din care face parte un comisar regal. Argetoianu avea speranță a putea pînă mîine aduce pe Vintilă la sentimente mai bune. Plățile se vor face în rate egale pînă la finea lui septembrie. Consilierii s-au executat, deși întreaga înscenare e absurdă.

Despre modificarea statutelor ne-a spus numai că textele noi s-au tipărit în 100 exemplare și se vor distribui mîine.

După ședință a venit surprinderea, cînd un membru a aflat că deodată cu votarea noilor statute va și abdică actualul consiliu. Era comică spaima celor ce simțeau cușitul la gît. Episcopul Frențiu spunea că în o consfătuire de deunăzi s-a hotărît că această abdicare să se dea abia după efectuarea emisiunii noi.

Chemîndu-mă Veith la o parte mi-a comunicat că Știrbei mă așteaptă vineri a 3 1/4 d.m.

Averescu se eschivează, iar Iorga nu voințește

Lăstînd pe cei surprinși în sala de ședințe am trecut la Mihai Popovici¹⁴, unde am avut norocul să-l găsesc pe Mihai și pe Alexandru Vaida¹⁵ acasă și singuri. Mi-au comunicat că deși celelalte partide opoziționale (afară de Iorga) sînt de acord cu noi, totuși pînă acum nu a reușit stabilirea unei acțiuni comune. Maniu în prezent lipsește din București fiind la Alba Iulia, plecat anume să scape de „Thedre paré”-ul de ieri [bilciul de ieri] (S-a dat Visul unei nopți de vară) în Teatrul Național cu prilejul aniversării căsătoriei reginei. Comitetul hotărîse ca să primească invitarea („pentru că dacă hotărâu altfel, totuși luau parte tachistii”), dar Maniu nu voia să fie de

fajă. Aceeași manevră o făcuse și Averescu, care a plecat din Capitală. Din partea noastră au fost Vaida și Mihai Popovici. Aranjatorii l-au pus anume pe Vaida în lăjă cu Averescu, cu ascușit vădit. Dar Averescu s-a eschivat. În urmărea să fie Vaida în lăjă cu N. Iorga. Seara i-a ieșit în calea lui Vaida directorul general de la prezidiu, Vlahișe (directorul protocolului) și cu mii de scuze i-a comunicat că Iorga nu voințește să stea în o lăjă cu Vaida. Vaida a tranșat întreaga chestie cu bonomie. Astfel a ajuns în lăjă cu Marghiloman și Coandă¹⁶. Vaida speră că după sosirea lui Maniu tot va reuși o închegare a opoziției. În sinul partidului național, întregit¹⁷ sînt mari neînțelegeri din cauza lui Filipescu¹⁷, care este foarte activ, dar voințește să-i stăpînească pe toți. Acum e criză cu alegerea secretarului general al partidului.

Valeriu Braniste (primul din stînga), împreună cu Iosif Blago, Ghiță Pop, V. Onișiu și P. Roșca, în vremea cînd funcționa ca profesor la Brașov (1893)

N. 22

Consiliu de Domnie

Atunci când Consiliul de Domnie a fost înființat, el a avut ca scop să reprezinte interesele naționale, să se ocure de problemele interne și externe ale țării.

Atunci când Consiliul de Domnie a fost înființat, el a avut ca scop să reprezinte interesele naționale, să se ocure de problemele interne și externe ale țării.

Președinte

Ion I. Caracul

Secretar General

J. M. G. G.

Domnia lui

Domnia lui Valeriu Brăniște

Membru al Consiliului de Domnie

Membru al Consiliului de Domnie

Libru

În 1919, Valeriu Brăniște a fost ales membru de onoare al Academiei Române

Maniu a promis acest post lui Cărmărescu¹⁸, care e un om activ și bine înstărit, avînd timp să se dedice acestei lucrări. Filipescu nu-l voiește, temîndu-se de el. Forțează pe Xenii¹⁹, care e prea încărcat cu avocatură sa (cîștigă zilnic cca 20 000 lei), convins că acesta îi va lăsa mîna liberă. Vaida se pîlîngea că Maniu nu este destul de energetic față de „regăseni”.

Tocmai cînd eram la Vaida se anunșă deputatul sas Brandsch²⁰, care venea de la întrevvedere cu N. Iorga, unde l-a trimis Vaida. Anume Maniu tot cerea de la Vaida să intre în contact cu Iorga. Vaida s-a cam codit, și eșuînd pînd acumina înțelegerea* cu opoziția nu voia să cîștige Iorga impresia că par-

* În aceste paragrafe este vorba de încercarea diverselor partide politice de a realiza încheierea unei așa-zise „opoziții unite” împotriva dominației oligarhiei liberale.

tidul național fuge după el. Pe Brandsch l-a trimis Vaida anume ca să soneze pe Iorga. Brandsch a început vorba că sașii sînt cu totul izolați și abandonați și numai de la Iorga mai pot aștepta ajutor. Iorga a răspuns că și el e izolat. A înjurat pe rînd toate partidele și a adăugat că și cu regele zadarnic vorbește. Acesta, cînd e la el îi dă dreptate, dar apoi uită totul. Ascendent asupra regelui au din opoziție numai Argetoianu și Goga, primul cu cinismul său, al doilea pentru că îi intră regelui în toate pozele. Venind vorba de partidul național a zis că el (Iorga) nu se poate apropia de partidul național pentru că: 1/ acesta s-a împreunat cu cei mai mari dușmani ai lui, cu fărâniștii (înțeleg: Stere), apoi 2/ a funcționat cu tachiștii fărânișii o selecțiune (deși Iorga fugise după ei) și 3/ pen-

tru că cu Maniu și Vaida nu se poate înțelege omul (sefia!). Brandsch l-a îndemnat să se înțeleagă cu partidul național [...]

Eu i-am povestit lui Vaida — rămînd singur — experiențele triste făcute cu Bontescu, atrîgîndu-i atenția să nu fie victimă unei mistificări.

Am vorbit de chestia cu Știrbei. Ca amănunt interesant a povestit Vaida că în zilele trecute a fost Maniu — în urma unei mijlociri a dnei M. Cantacuzino — primit în audiență de regină. Maniu nu a spus nimic despre audiență nici în club, nici altora, nici chiar lui Cantacuzino, ca astfel să vadă regina ce discret este. Numai lui Mihai Popovici și Vaida le-a spus atît că regina l-a întrebat pentru ce nu ia contact cu Știrbei. Maniu i-a răspuns că totdeauna a susținut cele mai bune legături. Dovadă anii 1920 și 1921 cînd l-a propus ministru, dar a refuzat. Regina a insistat să vorbească cu el acum, căci va judeca altfel. Maniu a răspuns că ia contact foarte bucuros, dacă Știrbei îl cheamă. Se vede deci că Știrbei stă în mijlocul unei acțiuni plănuită concentrice.

O adunare comică

8 februarie.

Viscolul de nea continuă. Abia treci pe stradă. Vinul străbate în odăi prin sobe și ferești, de nu le poți încălzi. Vine știrea că mai multe linii sînt înzăpezite [...] E o vreme să nu ieși pe stradă.

La adunarea generală extraordinară a Reșefi am fost de față 74 acționari, reprezentînd 157 778 acțiuni. Grupul străin, afară de Veith, a fost reprezentat prin Sieghardt. De altfel au fost pușini membri de consiliu de față. S-a remarcat lipsa lui Argetoianu și Bontescu. Ne așteptam la o adunare furtunoasă, dar ne-am pomenit cu una comică. A prezi-

dat Boambă, făcând spiri-
rit ieftin, lăstind să se între-
vadă și spunând chiar pe
față că nu avem libertate
completă de mișcare și sin-
tem în funcție de acți-
unea de guvernămint. Dife-
riți acționari care au luat
cuvântul s-au legat de fleacu-
ri, chestiile mari au trecut
direct neobservate, așa pres-
chimbarea tuturor acțiuni-
lor în acții nominative, lip-
sirea vechilor acționari de
orice precădere la noua emi-
siune de acțiuni etc. S-a
votat (fără votare nominală)
cu unanimitate propunerea
prezentată de direcțiune re-
lativ la emisiunea nouă și
tot așa s-au votat și noile
statute și s-au aprobat ul-
timele opțiuni în consiliu. S-a
ales un cenzor din grupul
Vickers [...] Cumici schim-
bări, care nu au modifi-
cat însă sensul, s-au votat
unanimișt statutele noi. Pen-
tru noi important este că
ne rad consiliul, spunân-
du-se expres că mandatul
actualului consiliu expiră la
adunarea generală ordinară
din anul acesta. Arta de
a conduce dezbaterile (a lui
Boambă) am caracterizat-o
cu vorba Wandenbänder

Prințul Valentin George Bi-
bescu „vorbea aspru de tot
despre Brătieni...”

(dresor de ploșnițe). Veith a
fost mulțumit că a scăpat
cu atât, deși părea plictisit
că dezbaterile unor fleacuri
a întins așa adunarea, care
a ținut aproape trei cea-
suri.

9 februarie.

Nainte de masă la dr.
Dumitrache Popovici²¹, am
făcut cunoștința prințului

„... de Vintilă zicea că e un
„catir”

Bibescu²², care se considera
ca motorul acțiunii lui Toma
Stelian²³, disident libe-
ral, care culminează în de-
clarafia publicată în zia-
rele de ieri, luând poziție
hotărâtă contra încercării
Brătienilor de a face în
actualul parlament consti-
tuția. * Bibescu vorbea ho-

* Problema adoptării unei noi
Constituții fusese formulată de
Partidul Național Liberal încă
din 1913. Războiul a împiedicat
traducerea în viață a acestui
proiect, dar după 1918 noile re-
alități ale vieții economice și so-
cial-politice, însoțite de avântul
luptei revoluționare a proleta-
riatului și în general radicali-

„... iar de Ionel că e un „pu-
turos” care, desigur, cu lenea
lui fenomenală, nici nu a
citiț proiectul de constituție”

tărit, convins că acțiunea
lor zguduie poziția guver-
nului. Deși nu ies din
partidul liberal, caută o
conlucrare opozițională cu
partidul național. Vorbea
aspru de tot despre Brătie-
ni, de Vintilă zicea că e
un „catir”, iar de Ionel
că e un „puturos”, care
desigur cu lenea lui feno-
menală nici nu a citit
proiectul de constituție.

(Va urma)

zarea revendicantă a maselor
muncitoare, au făcut și mai nece-
sară adoptarea unei noi legi
fundamentale. Această problemă
s-a înscris, de altfel, în preocu-
pările tuturor partidelor și gru-
părilor politice, fiind elaborate
mai multe proiecte de constitu-
ție. Momentul a prilejuit adin-
cirea disensiunilor dintre dife-
ritele grupări politice burgheze
și fluturarea de promisiuni dema-
gogice în scopul câștigării intere-
selor maselor populare. În cele
din urmă, Partidul Național
Liberal, aflat la guvern, a reușit
să impună, la 28 martie 1923,
propriul proiect de constituție,
care a fost apreciat ca o variantă
revizuită a Constituției din 1866.

1. **Adalbert Veith**, director general al Societății privilegiate de căi ferate austro-ungare (STEG).
2. **Dr. Victor Bontescu**, fruntaș al Partidului Național; ministru în guvernul prezidat de Al. Vaida-Voievod (decembrie 1919-ianuarie 1920); principal acționar al U.D.R. (Uzinele de Fier și Domeniile din Reșița).
3. **Barbu Știrbei**, cumnat al lui I.I.C. Brătianu; avea o anume influență asupra reginei Maria și, prin ea, asupra cercurilor Palatului; el a reprezentat unul din canalele prin care Partidul Național Liberal își exercita influența asupra regelui Ferdinand și a cercurilor acestuia; în perioada amintită, Știrbei își asumase rolul de „conciliator” între partide; prim-ministru în iunie 1927.
4. **Nicolae Mișu**, ministru al României la Londra și delegat la Conferința păcii de la Paris (1919-1920); ministru al Palatului, apropiat lui Barbu Știrbei.
5. **Tancred Constantinescu**, fruntaș al P.N.L., colaborator apropiat al lui Vintilă Brătianu; ministru până în martie 1926; membru în conducerea unor institute de credit și mari societăți.
6. Este vorba, probabil, de **Gr. Crăiniceanu**, general, secretar general al Ministerului de Război; ministru în guvernul din 1909.
7. Se referă, probabil, la **Matei Cantacuzino**, mare jurist, fost conservator, devenit membru fondator al Ligii Poporului; ministru în cabinetele prezidate de Al. Averescu (ianuarie-martie 1918; martie-august 1920). Părăsind Partidul Poporului s-a înscris în Partidul Țărănesc, situându-se pe o poziție de dreapta.
8. **I. Meitani**, jurist, profesor universitar.
9. **I. Boambă**, membru în conducerea a diferite întreprinderi și societăți; principal acționar al U.D.R.; socrul lui C. Argetoianu.
10. **Frențiu**, episcop transilvănean.
11. **12. Revay, Kaufmann**, oameni de afaceri.
13. **Vintilă I.C. Brătianu**, fruntaș al P.N.L., socotit expertul financiar numărul unu al familiei Brătianu și al partidului ei; frate cu Ion I.C. Brătianu; în mai multe rânduri ministru de Finanțe; președinte al P.N.L. între 1927-1930; prim-ministru în 1927-1928.
14. **Mihai Popovici**, fruntaș al Partidului Național, apoi al P.N.Ț.; în mai multe rânduri ministru.
15. **Al. Vaida-Voievod**, fruntaș al Partidului Național, apoi al P.N.Ț.; de mai multe ori ministru și prim-ministru. A patronat represiunile antimuncitorești din ianuarie-februarie 1933 și a sprijinit Garda de fier. A întemeiat, în 1935, organizația de dreapta Frontul Românesc; a sprijinit dictatura regală și a intrat în guvernul Miron Cristea (februarie-martie 1938).
16. **General C. Coandă**, prim-ministru în 1918; membru marcant al Partidului Poporului; președinte al Senatului (1920-1922 și 1926-1927).
17. **Gr. Filipescu**, fruntaș al Partidului Conservator-Democrat, apoi al Partidului Național. În 1929 a creat organizația de dreapta „Liga Vlad Țepeș”, iar în 1932 Partidul Conservator. În perioada ascensiunii fascismului în România, s-a situat pe o poziție antifascistă.
18. **I. Cămărășescu**, om politic conservator; fost ministru în guvernul Take Ionescu.
19. **C. Xenii**, colaborator apropiat al lui Take Ionescu. După fuziunea Partidului Conservator-Democrat cu Partidul Național a făcut parte din conducerea Partidului Național, pe care-l va părăsi intrând în P.N.L.
20. **Rudolf Brandsch**, conducătorul organizației politice a sașilor din România și președinte al grupului minoritar german din Europa; ministru de Stat pentru minorități (aprilie 1931-octombrie 1932).
21. **Dumitrache Popovici**, fratele (?) lui Mihai Popovici.
22. **George Valentin-Bibescu**, nepotul domnitorului Gh. Bibescu; pasionat aviator, președinte al Federației Internaționale de Aviație; soțul cunoscutei scriitoare Marta Bibescu.
23. **Toma Stelian**, fruntaș al P.N.L., ministru în perioada martie 1907-decembrie 1910. În 1923, cu prilejul dezbaterilor asupra Proiectului de Constituție, a inițiat o acțiune potrivnică lui Vintilă Brătianu, dar fără succes.

AMERICA VIKINGĂ și tulburătoarea ei istorie

GERALD L. ALEXANDER

Marele, incomparabilul, curajosul și — până la urmă profund nedreptățitul și dezamăgitul — descoperitor al Americii a fost celebrul navigator și vizionar Cristofor Columb. Întia sa călătorie, din anul 1492, marchează începutul, deschiderea procesului de cunoaștere a ceea ce s-a numit adesea „Lumea nouă”, de către „Lumea veche”. Ilustrul genovez a dăruit cu adevărat istoriei și geografiei planetei un nou țărm, cu care apoi contactele au fost intense, constante, substanțiale — deși noul continent l-a repudiat până și numele preferindu-l pe acela al unui navigator florentin de mult mai mică anvergură.

Fără a-i răpi deci lui Columb meritul imens de a fi descoperit America, trebuie totuși să constatăm faptul paradoxal că el nu a fost cel dintâi care a stabilit legături între „vechile continente”, și cele două Americi, ceea ce rezultă, de exemplu din numeroasele reprezentări, obiecte și inscripții de proveniență neamericană prezente acolo încă din epoca precolumbiană. Exemplele ce se pot da sînt nenumărate. În arta malașilor apar, de pildă, stilizate, motivele lotusului și elefantului, străine de natura locurilor; se pare că ele se datoresc navigatorilor khmeri, care au ajuns pînă în America. Navigatori chinezi au călătorit și ei în aceeași direcție, încă înaintea erei noastre, au descris în cronicile bogăția de aur a acestor țărmuri, iar resturile unei jonci specifice au fost întîlnite încă de Cortez pe țărmul de vest al Mexicului de astăzi. Descoperiri arheologice din domeniul ceramicii indică contacte de necontestat între populații japoneze și americane.

După cum au conchis de altfel astăzi specialiștii, încă cu 40-50 mii ani în urmă, o populație asiatică a traversat Strîmtorrea Behring dinspre apus spre răsărit și a populat noile ținuturi — efectuînd probabil prima „descoperire” a Americii. Din perioade mult mai tîrzii datează alte urme de necontestat. Dacă afirmațiile despre prezența cretanilor, etruscilor, egiptenilor în America sînt încă foarte îndoielnice, în schimb fenișienii au ajuns cu certitudine în

* Amerigo Vespucci — n.r.

noul continent; o dovedesc figurinele zeițărilor feniciene și inscripțiile feniciene descoperite; în acestea din urmă, de pildă, numele Cartaginei și al zeiței Thanit apare de nenumărate ori. Cele peste o sută de tezaure monetare romane găsite în America Centrală și în Venezuela demonstrează și ele că navigatorii romani au atins și au pătruns adinc pe aceste țărmuri. Semnificative sînt capetele de piatră, basoreliefurile, măștile reprezentînd negri găsite în America, anterioare erei noastre, care arată că și oamenii veniți din Africa au poposit aici. Pe de altă parte, între o treime și o pătrime din fondul de cuvinte al graiurilor precolumbiene sînt de proveniență exterioară Americii. Evident, interpătrunderea culturilor este o regulă a civilizației umane și cele arătate mai sus nu diminuează cu nimic marea originalitate a civilizațiilor proprii noului continent din epoca premergătoare anului 1492.

Printre cei ce și-au mai lăsat urme în America se numără polinezienii, irlandezii (în statul New Hampshire, din S.U.A., de exemplu) și, bineînțeles, vikingii*, despre care s-a scris în ultimii ani atât de mult, mai ales după descoperirea în 1963 a celebrei hărți a Vinlandului din biblioteca Universității din Yale. Și tot înainte de Columb au mai atins America bretonul Madoc, frații venețieni Zeno, francezul Jean Cousin care se pare că a descoperit Amazonul, o expediție danezo-portugheză ajunsă pînă la urmă în Golful Hudson, ca și navigatorul Alonso Sanchez din Biscaya, aruncat de o furtună, în 1478, în Haiti, de unde s-a întors cu o descriere a locurilor și o hartă, deopotrivă interesante.

Și fiindcă toate aceste întîmplări extraordinare au avut loc efectiv (deși nici una din ele cu consecințele călătoriilor lui Columb), va fi cu atât mai interesant ca cititorii noștri să afle un nou punct de vedere, expus într-o carte recent apărută în S.U.A., așa cum îl prezintă G. L. Alexander, șeful Secției de Hărți a Bibliotecii Publice din New York.

I. M. ȘT.

● Un cuvînt viking și cîteva interpretări ● Mărturiile culturii Inugsuk ● Un joc care spune și el ceva ● Cînd Scandinavia seamănă cu Alaska ● Ecuația Columb-Erison

În 1965 un, mare interes a stîrnit publicarea, pentru prima dată, a unei hărți din secolul XV, reprezentînd Vinlandul, presupusă a fi cea mai veche reprezentare cartografică a unei părți din continentul nord-american. Harta Vinlandului încerca să justifice concluzia, aprig și îndelung susținută de mulți istorici, și anume că Leif Ericson și alți vikingi au debarcat pe coasta de nord-est a continentului prin anul 1000. Aceasta nu a îndreptățit însă opinia că descoperirea vikingă a Americii ar fi fost altceva decît un episod izolat, care nu a dus nici la așezări permanente și nici la urmări istorice demne de luat în seamă.

„Țara Vinului“ sau „Țara Pășunilor“?

Impresia aceasta a caracterului efemer și fără consecințe notabile a sosirii vikingilor în America este acum contestată într-o carte a lui James Robert Enteline, *America vikingă* (Ed. Doubleday, 1972). După Enteline, contactul vikingilor cu continentul american s-a accentuat înainte de sec. XV (cînd se știe că s-au întrerupt comunicațiile europene scrise cu așezările

vikingie din Groenlanda). Această întrerupere pare să fi fost asociată cu o migrare a băștinășilor din Groenlanda, goniți de schimbări climaterice, de pe fermele lor de la Julianehaab și Godthaab, pe terenurile de vînătoare mai ospitaliere ale continentului american. Hărți și alte informații geografice cu privire la această migrare au circulat probabil în Europa în veacul care l-a precedat pe Columb. Dacă se poate presupune că Columb a fost stimulat de asemenea informații, atunci consecințele descoperirii vikinge au fost chiar numai prin aceasta foarte importante. Dar asupra acestui aspect vom mai reveni.

Pînă acum s-a susținut că unul din punctele de debarcare pe continent ale lui Leif Ericson, marklandul (termenul norvegian pentru ținut împădurit), era coasta Labradorului, acoperită într-adevăr de păduri. Dar analiza atentă a contextului legendei care descrie marklandul arată că acesta nu era un pămînt acoperit cu păduri continue, ci un teren unde se aflau porțiuni de arbori pitici, ce puteau fi tăiați cu baltagurile de luptă vikinge. Faptul că asemenea tufe izolate de pomi pitici existau la nord de limita de creștere a copacilor, lasă loc posibilității ca marklandul să fi

* Vezi Magazin istoric, nr. 2/1969 și nr. 9/1971.

aflat mult mai la nord și mai aproape de locul de pornire al lui Leif, lângă Julianehaab, în Groenlanda. Printre altele, acest lucru se potrivește mai bine cu timpul care i-a trebuit lui Leif ca să-și atingă ținta, menționat în legendă.

Termenul **Vinland** a fost mai întotdeauna interpretat ca însemnând „Țara Vinului”, un teren cu viță sălbatică. Totuși o seamă de cercetători e drept puțin, au susținut ideea, că denumirea **Vinland** se bazează pe un cuvânt viking arhaic, care înseamnă „Țara Pășunilor”. Acest punct de vedere „minoritar” a fost acum din nou scos la lumină.

Mai întâi, groenlandezii care au dat denumirea de **Vinland** nu cunoșteau vinul și strugurii, ei fiind băutori de hidromel și bere. În al doilea rând, o citire atentă a legendelor care descriu **Vinlandul**, ne arată că recoltele nu erau de struguri sau viță, ci de fin pentru vitele pe care noii veniți le aduceau cu ei la bord. În al treilea rând, în afara hărții **Vinlandului** găsită la Universitatea Yale în 1965, mai există încă alte două hărți vechi care, deși nu numesc ținutul **Vinland**, prezintă un teritoriu oarecum de aceeași formă și într-o poziție relativ asemănătoare. În ambele cazuri, denumirea, indiferent de limba folosită, înseamnă „Țara Pășunilor”.

Prima dintre aceste ultime hărți există în mai multe versiuni, toate fiind din anul 1400 ; a fost elaborată la școala de cartografi de la Klosterneuburg — Viena. Pe această hartă, ținutul de debarcare este numit Insula Dicolzi, în traducere liberă „Insula pășunilor de varză sălbatică”. O a doua hartă, cu mult mai celebră, este aceea a marelui cartograf Gerardus Mercator, datînd din 1569. Numele dat de Mercator **Vinlandului** este **Grocland**. Se știe că Mercator a primit informațiile sale din izvoare olandeze vechi de două secole, iar **Grocland** însemna în sec. XIV, în limba marilor, „Țara pășunilor cu buruieni sălbatice”.

Legende, tradiții, vestigii...

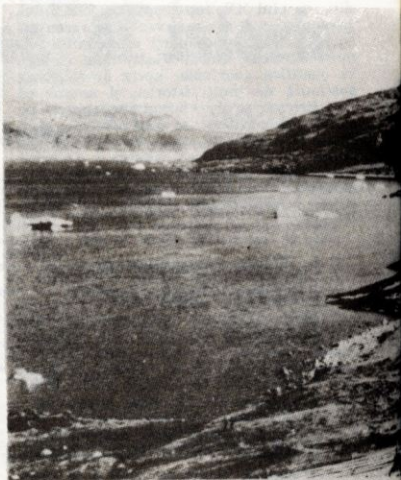
Acceptarea înțelesului de „țară a pășunilor” pentru **Vinland** permite o reinterpretare a localizării ei independent de limita de nord a viței sălbatice. Această limită a jucat un rol însemnat în încercările cunoscute de a se identifica **Vinlandul** ca fiind situat pe coasta răsăriteană a Statelor Unite. Dar iuțea cu care ar fi trebuit să navigheze în acest caz norvegienii, ca să ajungă în acele locuri în „termenele” specificate în legende, pune sub semnul întrebării asemenea ipoteze. Enterline respinge de aceea orice posibilitate ca **Vinlandul** să fi fost în statele Virginia, Massachusetts sau chiar Maine [din S.U.A.]. Așezarea, despre care se admite în general a fi vikingă, dezgropată la L' Anse-aux-

Meadows, în New Foundland, în 1960, de Helge și Anne Stine Ingstad, se întinde dincolo de limita de nord a viței sălbatice, dar totuși este mult mai la sud decît Helluland, prima oprire pare-se a lui Leif, despre care se presupune că ar fi fost Insula Baffin. Enterline merge mai departe și demonstrează că descrierea topografică a **Vinlandului** din legende nu corespunde cu aspectul așezării din New Foundland. El sugerează că L'Anse-aux-Meadows, deși nu poate fi **Vinlandul** lui Leif, ar putea fi rămășițele Hvitrannalandului, o altă regiune descrisă de legende norvegiene.

Enterline localizează **Vinlandul** lui Leif în nord-vestul Peninsulei Labrador, pe coasta de apus a Golfului Ungava. Aici, arată el, există o abundență de pășuni sălbatice, care corespund interpretării „revizuite” a **Vinlandului**.

Cel mai important lucru este că, din compararea descrierilor geografice ale legendelor nordice cu cele reale ale Golfului Ungava, fiecare amănunt de mediu menționat de tradiții se poate identifica cu o caracteristică reală. Nici un alt autor care a argumentat în favoarea unei identificări diferite a **Vinlandului** nu a întreprins vreodată o analiză atât de profundă. Pe lângă aceasta, pe neașteptate, în timp ce Enterline lucra la studiul său, un grup de cercetători canadieni investigau (în mod

Din această regiune a sudului Groenlandei a plecat probabil Leif Ericson spre sud

cu totul independent) tocmai ruinele de pe această coastă, din vestul Golfului Ungava. S-a dovedit că sînt indiscutabil vikinge!

Ultimul viking

Aceste rezultate formează baza unei reconsiderări obiective a istoriei vikingilor. Studiul arheologic al eschimoșilor este corelat cu aceasta. După cum rezultă din cercetări, prima generație de vikingi care s-au așezat în Groenlanda au găsit terenul nelocuit. Arheologii danezi au arătat că eschimoșii nu au venit aci pînă în sec. XIII, migrînd dinspre Canada, din răsărit.

Viața eschimosă a fost influențată în multe privințe de contactele cu lumea vikingă, iar noua cultură materială care a rezultat este cunoscută sub numele de **Inugsuk**. Enterline vede în localizarea ruinelor din perioada Inugsuk un fel de hartă a drumurilor pe care au circulat vikingii. Aceste localizări sugerează că oricît de interesați ar fi fost vikingii să exploreze spre sud, interesul lor era cel puțin la fel de mare în ce privește explorarea spre nord: există așezări Inugsuk pînă în ținuturile cele mai nordice ale Groenlandei. Săpăturile au dat la iveală, între altele, bucăți de stofă țesută vikingă, armuri de zale și piese de șah sculptate.

De aci încolo începe „teritoriul arheologic” canadian. Acest teren a fost investigat mai puțin intens decît s-ar fi putut spera, totuși Enterline a adunat o serie de dovezi

care sugerează o concluzie uluitoare: aceea că vikingii au descoperit celebrul pasaj arctic de nord-vest, cel care duce din Atlantic în Pacific. Urme arheologice și antropologice de-a lungul acestui drum, pînă în Alaska, sînt luate de el drept indicii ale unui răspuns la o întrebare veche: care au fost condițiile în care au dispărut în cele din urmă, în mod misterios, așezările vikingilor din Groenlanda?

Răspunsul său este că o deteriorare a climei, produsă spre sfîrșitul evului mediu, făcînd imposibilă creșterea vitelor în sudul Groenlandei, vikingii au trebuit să se mute pe terenurile de vînătoare din Canada arctică. Uriașele turme de caribu, existente și azi aici, în număr mai mic și drept, le ofereau o pradă ușor de ucis și mijloace de subsistență relativ la îndemînă.

În Arctica centrală se pare că vikingii au căzut sub influența eschimosă în aceeași măsură în care aceștia au fost sub influența vikingilor în Groenlanda. Acești vikingi nomazi au învățat cît de practică este îmbrăcămîntea eschimoșilor și metodele lor de construire a locuințelor, dar și arta de a întocmi hărți. În timp ce cultura eschimosă cea mai veche cuprindea meșteșugul de a comunica informații geografice prin desenarea hărților pe zăpadă, pe nisip sau pe lemn, vikingii nu aveau

Piese de șah și fus — vestigii vikinge dovedind contactele acestora cu eschimoșii

existența continentelor americane, dar interpretate greșit ca fiind coasta răsăriteană a Asiei."

Enterline caută să explice cum Columb și contemporanii săi au putut fi influențați de informațiile vikinge, fără ca acest fapt să fie menționat în mod explicit de istorici. De fapt, greșeala provine de la exploratorii vikingi, ca și de la toți cei ce au auzit despre explorările vikingilor și nu au înțeles că pământul descoperit de ei era un nou continent și nu coasta de răsărit a Asiei.

Lanțul confuziilor și al descoperirilor uluitoare

Enterline aduce multe alte argumente interesante. El subliniază că hărțile vechi precolumbiene, prezintă, în diverse cazuri, exemple de felul acesta: o insulă în colțul de nord-est al Siberiei al cărei contur este asemănător cu cel al insulei din extremitatea de nord-est a Americii de Nord, Insula Baffin; insule de-a lungul coastei arctice a Asiei care sînt foarte asemănătoare cu arhipelagul arctic de la nord de Canada; peninsule în zona de nord-vest a Eurasiei care seamănă cu Alaska!

Cu alte cuvinte, se poate presupune că vikingii au făcut hărți care și-au croit drum pînă în mîinile cartografilor europeni; oamenii Nordului credeau însă că explorau Asia de la răsărit spre apus! Una din cele mai cunoscute hărți conținînd această stranie confuzie este așa-zisa hartă a „Scandinaviei” din 1427 a lui Claudius Clavus, care este de fapt o reprezentare a Peninsulei Seward din Alaska!

Un incident necartografic, intervenit pe parcurs, se pare că s-a lîvit atunci cînd europenii au auzit despre migrarea eschimoșilor dinspre apus spre răsărit, spre Groenlanda. Eschimoșii, care și-au început migrarea în Alaska, povesteau în Groenlanda că ei veneau din capătul apusean al continentului, din colțul nordic, ceea ce era corect. Auzind aceasta, europenii au considerat că eschimoșii vor de fapt să spună că sînt din... Laponia, din Scandinavia de Nord, și că au călătorit spre răsărit prin Asia de Nord. Între timp raționau europenii, norvegienii au navigat spre apus, către Groenlanda, și i-au întîlnit acolo pe presupușii „laponi”. Claudius Clavus credea că eschimoșii erau de fapt karelienii de pe țărmul Mării Albe.

Există multe hărți pretinse ale unor zone ale „Lumii vechi”, în care reprezentarea Scandinaviei nu corespundea deloc realității acestei regiuni, dar seamănă în schimb cu Insula Baffin, cu arhipelagul arctic canadian sau chiar cu întreaga Peninsulă Labrador!

Posibilitatea ca informații greșit înțelese despre explorările vikingilor să fi stat timp de secole sub ochii istoricilor fără să fi fost interpretate corespunzător, l-a determinat pe Enterline să studieze facsimile sau originale ale aproape tuturor hărților lumii, cunoscute din evul mediu și de la începutul Renașterii, și să le examineze atent, căutînd dovezi ale unor asemenea confuzii. El a constatat că zeci de asemenea hărți cuprindeau inițial țări străni, pe care cartografil le înălăturaseră ulterior fără vreo analiză, ca fiind născociri ale imaginației medievale; de fapt, acestea constituiau imagini ale țărimurilor americane. După ce a identificat și existența unor texte medievale care cuprindeau asemenea confuzii, metoda autorului a fost de a înșirui în ordine cronologică toate cele nouăzeci de documente implicite și apoi de a studia evenimentele istorice reflectate de această suită. Rezultatul a fost o confirmare a tezelor sale, întărind ideea unei migrări a vikingilor din Groenlanda spre apus, în America eschimosă și spre sud în America indiană.

Autorul acestei cărți este, în mod surprinzător, matematician și specialist în mașini de calculat. Dar anunțarea, în 1965, a descoperirii hărții **Vinlandului** i-a strînit un asemenea interes, încît s-a dedicat cercetării problemei vikingilor. El și-a adus din plin contribuția de om de știință obiectiv în problema, foarte controversată, a relației Columb-Ericson. A rezultat o nouă teorie, care este uluitoare și riguroasă totodată.

America vikingă apare astfel într-o nouă lumină. Enterline a întreprins călătoriile în Groenlanda și Islanda, a făcut studiul de documentare la British Museum și a cercetat principalele colecții din Statele Unite. În toamna anului 1971, a fost invitat să-și expună tezele în sesiunea anuală a Societății de Istorie a Descoperirilor care s-a ținut la Universitatea Yale. Autorul mi s-a adresat în toamna anului 1966, pentru că îi venea greu să creadă în verosimilitudinea implicărilor neașteptate spre care îi duceau propriile sale cercetări. Mi-a cerut atunci o apreciere critică. Ore întregi de discuții m-au determinat să-l încurajez în investigațiile sale, căci simțeam că se afla în pragul unor descoperiri uluitoare.

Nu încapă îndoială că volumul intitulat **America vikingă** a lansat multe idei noi, menite să provoace discuții aprinse. Dacă aceste idei vor rezista analizei învățaților, ele vor introduce un aspect inedit în fluxul istoriei americane.

Traducere de:
Any FLOREA

Ginerele lui Mussolini se spovedește

JURNALUL LUI CIANO

11 noiembrie 1941-30 aprilie 1942... Aproape șase luni, în care Ciano notează, citează, comentează. Ce evenimente mai importante reflectă jurnalul lui?

Pe locul întâi, continuă să fie frontul de Est, unde blitzkriegul întârzie să repurteze succesele definitive cu care s-au deprins născocitorii lui. În loc să capituleze sau să sucumbe sub lovitură, așa cum s-a întâmplat pînă acum cu toate oștile care au înfruntat Wehrmachtul, Armata Roșie opune o rezistență tot mai dîră. La 19 noiembrie, Hitler angajează 51 divizii proaspete, dintre care 13 blindate, sprijinite de 3 000 tunuri, într-o ultimă și disperată ofensivă împotriva Moscovei. Elanul ei ține doar cîteva zile și, la 6 decembrie, începe contraofensiva sovietică. Pentru prima oară în istoria celui de-al doilea război mondial, trupele naziste sînt obligate să bată în retragere. Nu într-un sector limitat, nu cu cîteva zeci de metri, ci pe o imensă fișie din front și la o adîncime care va atinge, în unele puncte, 200 km.

După ce au trimbițat de patru ori „zdrobirea completă a inamicului” și o dată „sfîrșitul virtual al campaniei din Rusia”, comunicatele germaneiau altă turnură. Cel de la 18 decembrie anunță: „În cadrul măsurilor menite să asigure trecerea de la războiul de mișcare la cel de poziție, impus de condițiile iernii, trupele noastre efectuează operațiile prevăzute, în vederea scurtării frontului”. E o formulare încălțată, un limbaj aproape cifrat, destinat să mascheze înfrîngerea. Ciano, însă, nu se lasă păcălit. El știe că operațiile nu au putut fi „prevăzute”, căci Hitler nu se aștepta că victoria scontată va rămîne, undeva, cu mult în urma iernii, nici că războiul de mișcare, atît de eficient în Vest, va capota lamentabil în Est.

Cu atît mai ridicol apare optimismul de comandă, atîșat de fîhrer și ciracii lui. Înmuindu-și pana într-o vindictivă ironie, Ciano dezvăluie cît de falsă e convingerea cu care nazisții vorbesc doar despre aminarea cu un an a scadenței triumfale. Așa cum consemnează și pronosticurile tot mai sumbre ale lui Mussolini, care anticipează sfîrșitul conflictului abia prin 1948.

Căci pesimismul generat de evoluția situației pe frontul antisovietic l se adaugă

îngrijorarea pe care o stîrnește dictatorul de la Roma un alt teatru de război. Încă din toamna lui 1941, 16 divizii italiene și 6 germane sînt imobilizate în Iugoslavia, unde, la chemarea partidului comunist, luptă acum împotriva cîmpitorilor 90 detașamente de partizani, nucleee vlttoarei Armate de Eliberare, care va avea un efectiv final de 800 000 combatanți. Deocamdată, însă, totalul lor reprezintă exact o zecime din această cifră și doar o minoritate acționează în zonele „concesionate” de Hitler ducelui. Totuși, cei 300 000 soldați italieni dizlocați acolo au de dus, după expresia generalului Giacomo Zanussi, „una dintre cele mai grele bătălii din cursul războiului”.

Jurnalul trece sub tăcere sălbaticile măsuri repressive ale fasciștilor, ca și nu-

Ciano și Hitler, la cartierul general al acestuia

meroasele documente care le atestă. Nu e menționată nici măcar falmoasă circulară 3-C, din 1 martie 1942, emisă de comandamentul Armatei 2, unde se arată: „E interzis a se pedepsi vreun militar pentru exces de duritate împotriva populației, sancționându-se în schimb sever cei ce dovedesc ezitări, indulgență sau teamă față de rebeli, suspecti și familiile lor”.

Totuși, din însemnările lui Clano, se întrevede clar eșecul repetatelor tentative ale ocupanților de a zdrobi mișcarea insurrecțională a popoarelor iugoslave. La fel de evident apare și refuzul multor soldați italieni de a juca infamul rol de călăi în care l-a distribuit Mussolini. Cruzimea și venalitatea ofițerilor superiori și ale autorităților de ocupație, veștile din ce în ce mai rele primite din patrie, brutalitatea disprețuitoare a „aliaților” naștiți nu fac decât să accentueze starea de spirit antifascistă din rîndul trupelor. La aceasta contribuie și excepționala omenie a partizanilor iugoslavi față de majoritatea militarilor italieni, tratați nu ca dușmani, ci ca frați de suferință, silii de un regim criminal să omoare și să moară pe meleaguri străine. Prizonierii sînt cel mai adesea eliberați, după ce li s-a acordat hrană, uneori îmbrăcăminte și, la nevoie, îngrijire medicală. Rezultat: un număr tot

mai mare din ei se înrolează ca voluntari în detașamentele din Slovenia, Muntelegru, Croația și Macedonia.

Și în timp ce o întreagă armată se dezagregă astfel, treptat și ireversibil, în timp ce zeci de mii de alți soldați ai ducelui pier în gerul stepelor ucrainene sau în arșița pustiurilor africane, în timp ce bombardamentele aeriene încep să muște trupul Italiei, în timp ce plina de dispare și foamea face ravagi în orașe și sate, în timp ce mișcarea antifascistă ia o amploare considerabilă și scoate oamenii în puternice manifestații de stradă, în timp ce, prin angajarea Statelor Unite și a Japoniei, conflagrația capătă proporții cu adevărat mondiale, pe acest gigantic fundal tragic continuă să se proiecteze umbrele sinistre și groțesti ale căpeteniilor fasciste de la Berlin și Roma. Cuvintele, preocupările și actele lor așa cum le înregistrează jurnalul lui Clano, par desprinse din folie de observații ale unei clinici de psihiatrie. Comportarea lor, în veșnic divorț cu realitatea, seamănă frapant cu cea a unor alienați mintali, care ar deține nelimitate puteri malefice. Dar, spre deosebire de nebuni, pe care boala îi condamnă la o viață de iad, infernul lui Hitler și Mussolini nu le e rezervat lor, ci altora.

Nicolae MINEI

NOIEMBRIE 1941

11. XI. Iritarea și demoralizarea provocată de ultimele evenimente¹ se manifestă puternic, atât în țară, cât și la duce. Mussolini, exasperat, își varsă furia pe croații din Split, care aruncă bombe asupra soldaților noștri: „Voi adopta și eu sistemul ostacilor. Am dat ordin să se împuște doi croați pentru fiecare om de-al nostru care e rănit și douăzeci pentru unul ucis” [...]

12. XI. Comandamentul marinei e indignat de cele întâmplate în Mediterana, dar cu șefi de sotul celor de acum nu te poți aștepta la nimic bun [...] Pentru a se neutraliza proasta impresie

1) Aluzie la usturătoarea înfrângere suferită de fasciști în noptea de 8 spre 9 noiembrie în bătălia navală susținută cu o escadră britanică. (Vezi Magazin Istoric, nr. 6/1973). De asemenea, pentru toate persoanele și evenimentele care nu au explicație, vezi nr. 5 și 6/1973.

produsă în țară de eșecul suferit, trebuia neapărat să se publice un comunicat despre succesele noastre în Atlantic. Dar de unde să scoți succese? Pe baza unor știri extrem de vagi, s-a redactat un comunicat atribuind submarinului MALASPINA meritul de a fi scufundat două cargoboturi de 10 000 tone. Or, singurul lucru pe care-l știm sigur este că acest submarin a fost scufundat, deoarece n-a revenit la bază de zece zile. Citind ciorna comunicatului, Sansonetti² a luat un creion și a transformat cele 10 000 tone în 30 000, „ca să sune mai frumos” [...]

20. XI. [...] Riccardi³ profită de numirea unui consilier comercial în Spania, pentru a-l ataca vio-

2) Amiralul Luigi Sansonetti fusese numit, cu începere din iulie 1941, locțiitor al șefului de stat major al marinei.

3) Raffaello Riccardi era subsecretar la Ministerul Economiei.

lent pe doctorul Petacci—fratele eminentei sale surori⁴—care se pretează la afaceri necurale. În sprijinul acestei afirmații, Riccardi repetă o frază pe care i-a spus-o inspectorul de poliție Leto⁵: „Doctorul Petacci face mai mult rău ducelui decât cîncisprezece bătații pierdute” [...]

22. XI. [...] Convoiuil ce urma să plece noaptea trecută la Tripoli, trecînd pe la est de Malta, nu a reușit să-și îndeplinească misiunea. Atacate de avioane torpiloare, vasele comerciale s-au refugiat la Toronto, iar crucișătoarele TRIESTE și DUCA DEGLI ABRUZZI au fost lovite de torpile. Din fericire nu s-au scufundat. E cert că problema aprovizionării prezintă mari dificultăți și că ne dă cele mai grave preocupări [...]

DECEMBRIE 1941

1. XII. [...] Urmindsfatul polișilor italiene și croate, care nu garantează ordinea, amîn călătoria mea la Zagreb pentru zile mai bune.

2. XII. Un alt vas al nostru a fost scufundat, puțin înainte de a intra în portul Tripoli. E vorba de MANTOVANI, care transporta 7 000 tone de păcură [...]

3. XII. Lovitură de teatru niponă. Ambasadorul japonez vine la Mussolini și îi citește o lungă declarație despre negocierile dintre Japonia și S.U.A. care au ajuns la un punct mort⁶. Apoi, invocînd clauza spe-

cială din pactul tripartit⁷, diplomatul cere Italiei să declare război Statelor Unite, imediat ce va izbucni conflictul⁸. Propune, de asemenea, să semnăm un acord prin care ne angajăm să nu încheiem o pace separată. Interpretul care traduce aceste fraze tremură ca varga. Ducele își dă acordul de principiu, rezervîndu-și dreptul ca, înainte de a răspunde definitiv, să se consulte cu Berlinul [...]

Răspunsul acestuia va cam întîrzia, căci Hitler s-a dus pe frontul de Sud din Rusia unde armatele generalului Kleist continuă să se retragă, sub presiunea unei neașteptate ofensive sovietice⁹ [...]

4. XII. Reacția Berlinului față de inițiativa japo-

7) Semnat la Berlin, în ziua de 27 septembrie 1940, Pactul tripartit prevedea că, în procesul de instaurare a „noii ordini” fasciste, rolul preponderent îl dețineau Germania și Italia în Europa, Japonia în Asia și Extremul Orient. Cele trei puteri urmau să-și dea ajutor reciproc în cazul unui atac din partea unui ter-stat. Hitler a sperat că această clauză va intra în vigoare încă de la începutul agresiunii sale împotriva Uniunii Sovietice. Militaristii niponi aveau însă în vedere Statele Unite.

8) Generalul Hideki Tojo, prim-ministru al Japoniei de la 16 octombrie 1941, luase deja o serie de măsuri pentru declanșarea războiului. Astfel, încă de la 25 noiembrie, o escadră de port-avioane ieșise în larg, înulnd direcția Pearl Harbor. Informat doar parțial de militaristii niponi, Hitler a crezut un timp că, dînd curs repetatelor sale stăruințe, Japonia va ataca U.R.S.S. Cînd s-a aflat adevărul, naziștii au dat din colț în colț, înainte de a declara război Statelor Unite, căci nu le convenea perspectiva de a înfrunta un nou și puternic inamic. Abia la 11 decembrie, Reichul și Italia fascistă au declarat război Statelor Unite.

9) Generalul Erwald von Kleist, comandantul diviziilor blindate în campania din Franța și, pînă în 1941, pe frontul de Est, ocupase la 21 noiembrie Rostov pe Don. La 26 noiembrie, un contra-atac sovietic l-a izgonit din oraș, obligîndu-l să se retragă 80 km. Era prima înfrîngere de mare amploare pe care o suferiseră forțele terestre ale Wehrmachtului.

neză e extrem de prudentă. Poate că nemții vor fi de acord cu Tokio, căci n-au înțeles, dar gîndul că americanii vor intra în război le place din ce în ce mai puțin. În schimb, Mussolini e fericit [...]

5. XII. Noapte agitată din cauza nervozității lui Ribbentrop. După ce a așteptat două zile, acum l-a apucat zorul să răspundă japonezilor. La ora 3 dimineața l-a trimis pe Mackensen la mine să-mi propună un proiect de tratat în trei, cu angajamentul de a nu încheia o pace separată. Voia să-l scoi și pe Mussolini, dar am refuzat, ceea ce i-a făcut mare plăcere ducelui [...]

7. XII. Azi dimineață, Mussolini e contrariat deoarece trupele noastre din Africa Centrală s-au predat aproape fără a suferi pierderi. În noiembrie, la Gendar, italienii au avut 67 morți și 10 000 prizonieri¹⁰. Nu-i nevoie să-ți pui mîntea la contribuție, pentru a înțelege semnificația acestor cifre.

8. XII. În toată noaptea, Ribbentrop mă cheamă la telefon, pentru a-mi spune ce înclinat e că Japonia a atacat S.U.A. E altă de fericit, încă nu mă pot împiedica să-l felicit, deși nu prea vîd cu ce avantaje ne vom alege de pe urma acestor evenimente [...]

13. XII. Noi înfrîngeri navale. Astăzi noapte, am pierdut două crucișătoare de 5 000 tone, DA BARBIANO și GIUSSANO, și două mari cargoboturi, EL GRECO și FILZI, încărcate cu tancuri pentru Libia. Ceea ce se întîmplă cu marina e inexplicabil, afară doar dacă Somigli¹¹ nu are dreptate: statele noastre majore ar fi prădă

10) Orașul Gendar din Etiopia, în trecut capitala țării, a fost fortificat de fasciști, rămînînd ultimul lor punct de rezistență în Africa Orientală. Italienii au capitalat la 27 noiembrie 1941. Clano se înseală (sau minte) în privința prizonierilor: numărul lor s-a ridicat la 23 500.

11) Amiralul Odoardo Somigli, comandant de escadră, era

unui complex de inferioritate, care le paralizază. În orice caz, pierderile sporesc și de zi și ne putem întreba dacă războiul nu va dura mai mult decât marina noastră [...]

14. XII. [...] Populația resimte tot mai mult lipsa produselor alimentare și protestează. Ca de obicei când lucrurile nu sînt pe gustul lui, Mussolini ia ca țap ispășitor pînă și pe bunul Dumnezeu [...]

21. XII. [...] Mesaje din partea lui Goebbels și Hitler, care nu fac impresie bună: felul umil și totodată insistent prin care cerșesc haine groase pentru trupele lor de pe frontul de Est contrastează frapant cu tonul arrogant, caracteristic felului lor de a vorbi de pînă acum. Ceea ce dovedește, printre altele, că nemții nu erau pregătiți pentru o campanie de iarnă în Rusia.

22. XII. Debarcarea lui Brauchitsch e la ordinea zilei¹². Posturile de radio engleze și americane nu vorbesc decît de asta. Vestea a întors pe dos ambasada germană. Mackensen nu exprimă nici o opinie, dar nu-și ascunde frămîntarea. Bismarck nu se jenează să-și manifeste bucuria, spunîndu-i lui Anfuso: „Am ajuns la actul V al marii tragedii: cele întîmplătoare dovedesc că Hitler e un c...”. Avem de-aface acum cu o criză a regimului, nu a oamenilor [...]

23. XII. [...] Serena¹³ și Tassinari¹⁴ s-au insultat în

prezența ducelui și s-au luat la bătaie în anticameră. Se pare că Mussolini îl va lichida pe Serena, la instigațiile lui Buffarini, care lucrează ca de obicei în umbră. E un șarpe [...]

24. XII. [...] Serena, pe care l-am văzut după-amiază, repetă că e victima intrigilor lui Buffarini, care îl domină pe duce prin mijloace dubioase și neleale. După Serena, Buffarini dă lunar, așa zis pentru opere de binefacere, cîte 100 000 lire Clarettei Pelacci, asupra căreia își exercită influența prin intermediul unui anume Donadio, al cărui rol nu-i prea clar. Pe scurt, Serena susține că în jurul ducelui s-a format o bandă de „petaccisti”, manevrată din culise de către Buffarini [...]

25. XII. Alfieri scrie că înfrîngerile de pe frontul de Est au depășit deja, prin efectele lor, limita pînă la care ne puteau fi utile. La germanii din ambasadă, se constată o descurajare profundă [...]

27. XII. Consiliu de miniștri. Ducele face un rezumat al situației militare și politice. Nu spune nimic nou pentru mine. E de părere că războiul va fi foarte lung — încă patru-cinci ani, cel puțin [...]

31. XII. Situația pe frontul de Est continuă să fie proastă [...]

IANUARIE 1942

1. I. [...] Hitler ne trimite o lungă scrisoare, mai bine-zis o dare de seamă despre cele ce se întîmplă în Rusia — mai curînd justificări, decît explicații. Tonul e amabil, vag umil, foarte diferit de cel utilizat față de noi anul trecut, exact în aceeași perioadă, cînd aveam dificultăți cu Albania [...]

5. I. Mussolini îmi spune din nou cît de mult i-a plăcut discursul meu de alaltăieri¹⁵, dar îmi arată

o fotografie din Carlino¹⁶, făcîndu-mi reproșuri pentru că salutul meu fascist nu e reglementar. N-or fi și lucruri mai importante de discutat în clipa de față?

Vidussoni¹⁷ vine în vizită. După ce discută niște fleacuri, face cîteva aluzii politice și expune crudele sale planuri față de sloveni: vrea să-i omoare pe toți. Îmi permit să remarc că sînt în număr de un milion. „Nu contează, îmi răspunde el, ferm. Trebuie să-i exterminăm pînă la ultimul!” [...]

6. I. Azi, ducele e indignat pe nemți din două motive. Mai întîi, generalul Schmidt¹⁸, luat prizonier la Bardia, a declarat corespondentului lui Daily Herald că nu a putut rezista din cauza italienilor, adevărul fiind că tocmăi el e cel care a luat inițiativa capitulării. În al doilea rînd, în România — după cum ne anunță Antonescu¹⁹ — nemții și-au însușit cantitatea de petrol care ne era destinată. Drept care, Mussolini îi tratează de „hoți la drumul mare”.

Agentul nostru de legătură cu Armata 2 din Croația ne dă știri destul de proaste despre situația și moralul trupelor. Cîteva detașamente s-au predat, fără a trage măcar un foc de armă [...]

12. I. Ducele e iritat de purtarea soldaților germani în Italia și, îndeosebi, de cea a subofițerilor, care sînt aroganți, circotași și bețivi. Aseară, la Foggia, doi dintre ei au intrat cu forța în casa unui tip care se pregătise de culcare și i-au declarat: „Noi am ocupat

16) Resto del Carlino: cotidian din Bologna.

17) Aldo Vidussoni a fost secretarul partidului fascist din 1941 pînă în 1943.

18) Generalul Arthur Schmidt, comandantul trupelor germano-italiene din Bardia (port fortificat din Libia, în apropierea frontierei egiptene), se predase trupelor britanice în aprilie 1941.

19) Ciano nu precizează dacă e vorba de Ion sau Mihai Antonescu, dar se referă probabil la acesta din urmă, cu care avea contacte relativ frecvente, pe cale diplomatică.

15) Aluzie la cuvîntarea ținută de Ciano la 3 ianuarie, în sala teatrului Medica, din Bologna.

subsecretar de stat la Ministerul Marinei.

12) Feldmareșalul Walther von Brauchitsch era comandantul suprem al armatei germane de uscat. Contraofensiva sovietică, declanșată la 6 decembrie 1941 în sectorul central al frontului, a silit trupele naziste, oprite în fața Moscovei, să se retragă în panică. La 7 decembrie, Brauchitsch și-a prezentat demisia. La 19 decembrie, Hitler a acceptat-o, preluînd el însuși conducerea directă a operațiilor pe toate fronturile terestre.

13) Adelchi Serena era secretarul partidului fascist.

14) Giuseppe Tassinari fusese numit, în 1939, ministrul Agriculturii, calitate în care a funcționat pînă la 25 decembrie 1941.

Franța, Belgia, Olanda și Polonia. Astă seară vrem s-o ocupăm pe nevăstă-ta!". Tipul le-a răspuns: „N-aveți dect să luați tot globul, pe nevăstă-mea n-o veți lua niciodată. N-am nevăstă, sint burlac!" Furioși, subofiterii i-au făcut praf toată mobila din casă [...]

23. I. [...] Vestile din Rusia sint proaste: sovieticii continuă să înainteze în ritm accelerat, poate chiar pe un front și mai mare ca înainte [...]

25. I. Mussolini se plînge din nou de felul cum se poartă nemții în Italia. Are pe birou textul unei convorbiri telefonice, în care un aghiotant al lui Kesselring, discutînd cu Berlinul, ne face „macaronari” și își exprimă dorința ca și Italia să fie ocupată [...]. Reichul ar vrea ca numărul muncitorilor italieni în Germania să crească de la 200 000 la 325 000 [...]

28. I. Goering a sosit la Roma, dar nu l-am văzut [...]

29. I. Ieri, ducele s-a întretînit trei ore cu Goering. Acesta e foarte afectat de evenimentele din Rusia și pune totul pe seama generalilor, care n-ar fi destul de devotați nazismului. Crede că dificultățile vor continua toată iarna, dar e ferm convins că Rusia va fi înfrîntă în 1942 și că Anglia va depune armele în 1943. Mă îndoiesc! [...]

Brazilia a rupt relațiile diplomatice cu noi. Mussolini ar fi vrut să spun însărcinatului cu afaceri, care mi-a adus acest fapt la cunoștință, că ducele are o memorie de elefant și că va veni o zi cînd Brazilia va plăti scump această hotărîre. Dar unde? Și cum?

FEBRUARIE 1942

2. II. [...] Dejun cu Goering, la Cavallero acasă. Ca de obicei, Reichsmarschallul e trufaș și plin de sine. N-a spus nimic care să merite menționat. În schimb, ceea ce-i trist, e servilitatea comandanților noștri militari. Urmind

exemplul măscăriciului de Cavallero, care s-ar înclina pînd și în fața unui closet public dacă i-ar ajuta la ceva, cei trei șefi de stat major italieni stăteau astăzi smîrnă în fața neamțului. Iar el pontifia, înclîntat. Știu că-i degeaba, dar am înghîțit multă fier, mai multă fier decît mîncare [...]

4. II. Goering pleacă acasă. Am luat dejunul la „Excelstor” și, în tot timpul mesei, a vorbit mai ales despre bijuteriile pe care le are. Într-adevăr, poartă pe degete inele de o frumusețe excepțională. Mi-a explicat că le-a achiziționat în Olanda pe prefuri de nimic, după ce fuseseră sechestrate. Mi s-a povestit că se joacă cu pietrele prețioase ca un copil cu bilele. În drum spre Roma, era nervos, așa că aghiotanții i-au adus un mic vas plin cu diamante: le-a întins pe masă, le-a numărat, le-a pus în șir, le-a amestecat iar și și-a recăpătat buna dispoziție. Un ofițer superior spunea aseară: „Goering are două

iubiri — lucrurile de preț și războiul”. Sint plăceri costisitoare. La gară, purta o imensă blând de zibelină, ceea ce-l făcea să semene cu o combinație între un șofer din 1906 și o cocotă care merge la operă [...]

13. II. [...] Cavallero prezintă ducelui un tabel de producție, conform căruia producem 280 tunuri anti-tanc pe lună. Luat la întrebări, mărturisește că nu-i adevărat, dar că astea ar fi posibilitățile noastre teoretice. Pe urmă, ia creionul și, chiar sub nasul ducelui, șterge 280 și scrie 160. O reducere senzațională, așa cum fac negustorii de haine vechi. Mussolini e indignat, dar îmi spune că nu l-a dat pe ușă afară, pentru că, după atîtea remanieri, și-a dat seama că mint toți, unul mai rău ca celălalt [...]

15. II. [...] Scriu lui Bardossy²⁰, pentru a obține

²⁰) Laszlo Bardossy, ministru al Ungariei în România (1934-1941), a devenit ministru de Externe în 1941 și prim-ministru în același an. Din 1942, a fost numit din nou ministru de Externe.

1941: înainte de a pleca pe frontul de Est, unitățile sint inspectate de Mussolini...

ceva grt. Pareschi²¹ și Pascalo²² au venit să discute cu mine situația aprovizionării cu cereale, pe care o văd foarte în negru. În martie, rația de pâine va trebui redusă cu 50 gr pe zi²³ și asta nu va fi de ajuns pentru a asigura aprovizionarea pînă la viitoarea recoltă [...]

20. II. Altfieri îmi trimite o telegramă bizară, spunînd că Ribbentrop ar vrea ca Anglia să ceară armistițiu, pentru a salva ceea ce se mai poate salva [...]

Mussolini e preocupat de problema cărbunului și oțelului, de care ducem mare lipsă. Nemții nu-și respectă dect în parte obligațiile luate față de noi. „Intr-o zi, spune ducele, va trebui să construiesc cel mai mare

cimitir din lume, ca să îngrop acolo toate promisiunile nemților. Nu ne-au dat nimic sau aproape nimic din ce ne-au făgăduit“ [...]

22. II. [...]. Sîm foarte prost cu cărbunele: luna asta, mare minune dacă obținem 540 000 tone, adică o treime din necesitățile noastre. Dacă merge mai departe așa, pînă în aprilie epuizăm toate rezervele căilor ferate [...]

24. II. Mussolini îmi expune una din noile sale teorii: războaiele ar fi necesare pentru a cunoaște și măsura exact caracterul popoarelor, căci în timpul războiului ies mai ușor la iveală diferitele categorii: eroii, profitorii și indiferenții. Îi obiectez că războiul operează mai curînd o selecție în sens invers, scerînd pe cei mai buni [...]

25. II. Există indicii de fricțiuni între germani și japonezi: aceștia ar fi ofensați de unele propuneri ale lui Ribbentrop care, ca de obicei, își arogă rolul de dirijor al alianței tripartite [...]

26. II. O fi la mijloc fatalitatea, dar, ori de cîte ori publică un comunicat că totul merge strună, nemții mîntîncă bătaie. Azi au pierdut Viasma și, judecînd după posturile de radio ruse și engleze, presiunea sovietică se menține puternică [...]

MARTIE 1942

2. III. [...]. Noi și puterice atacuri ale rușilor în toate sectoarele frontului. Comunicatul german e redactat pe un ton de vîdicareală. Diviziile noastre întîmpină și ele mari dificultăți [...]

4. III. [...]. Buffarini e foarte preocupat de problema aprovizionării: din fiecare comună a Italiei sosesc strigăte de alarmă și de durere. Crede că situația se va înrăutăți repede. Nu numai că alimentele lipsesc, dar prețurile cresc vertiginos, ceea ce face viața insuportabilă tuturor celor care trăiesc din salarii [...]

7. III. Mussolini a primit raportul secret al anchetei făcute asupra lui Graziani. Documentul e zădărnitor. Ducele nu știe dacă să-l trimită pe Graziani în fața Curții marțiale sau să-l lichideze doar pe cale administrativă, pîndu-l în retragere. Aș inclina spre a doua soluție, cel puțin pînă la sfîrșitul războiului. Ducele îl acuză pe Graziani de a fi comis trei crime împotriva țării: i-a stîrbit prestigiul militar, a adus pe nemți în Italia și a pierdut imperiul²⁴ [...]

10. III. [...]. S-a întîmplat ceva bizar. Prințul Urach, din biroul de presă al lui Ribbentrop, a venit la Roma și a cerut o întrevvedere lui D'Aieta²⁵, căruia i-a spus lucruri ciudate despre Japonia, pe un ton ambiguu: „Sigur, sîntem foarte fericiți că japonezii repurtează victorii, doar sînt aliații noștri. Dar, la urma urmei, să nu uităm că sînt galbeni și că succesele lor sînt în detrimentul rasei albe“. E un refren care revine adesea în discuțiile duse de nemți. D'Aieta a avut chiar impresia că Urach voia să ne sondeze, indirect, în legătură cu o pace separată între Axă și Anglia. I-a spus, de asemenea, că înfrîngerea Rusiei va fi o treabă foarte grea. D'Aieta s-a limitat la generalități — și bine a făcut.

Î-am telegrafiat lui Bova Scoppa²⁶ să amîne vizita mea în România: după telegramele pe care le-am interceptat, constat că românii fac dificultăți [...]

15. III. [...]. Mi se zugrăvește un tablou foarte pesimist despre situația în Croația și Dalmafia. For-

24) Reamintim că pe acest „tripu criminal“, care chiar după părerea lui Mussolini, merita Curtea marțială, dictatorul l-a numit în 1943 ministrul de Război în procesul-fantasmă de la Solo, în Italia de Nord, ocupată de nazisti.

25) Blasco D'Aieta: subsecretar de stat la Ministerul de Externe.

26) Renato Bova Scoppa a fost ministrul Italiei la București, cu începere din iulie 1941.

... dar în stepele ucrainene, iutulo lor nu mai e de loc marțială

fele noastre armate sînt deplorabile, nu manifestă nici o energie, nici un elan, ci doar un antifascism general și profund [...]

16. III. [...] Lungă discuție cu Pareschi asupra situației alimentare, care nu-i de loc bună. Recenta micșorare cu 25 la sută a rației de pîine a umplut poporul de disperare [...]

19. III. Reîntors din Germania, unde a avut o confătuire cu Goebbels, Pavolini îmi prezintă un tablou destul de sumbru despre situația de acolo. Chiar și doctorul schiop, care pînd acum se bătea cu pumnul în piept, a lăsat-o mai moale și vorbește de o criză a regimului: „Mergem pe o lamă de cuțit” [...]

Pavolini mi-a povestit și o întâmplare nostimă (și semnificativă pentru lacheii lui Hitler). Trimițînd un bust al fîhrerului lui Farinacci, Goebbels l-a însărcinat cu predarea cadoului pe gauleiterul Esser, care pretinde că știe italianește. Aducînd bustul, Esser a spus: „Excelență, dl. ministru dr. Goebbels mi-a încredințat misiunea de a vă înmîna acest plic” [...]

Azi diminează, ducele a făcut o expunere asupra situației interne din Italia și a recunoscut că poporul

nu înțelege de loc rostul războiului. De aceea e de părere că propaganda trebuie să insiste exclusiv asupra pericolului unei înfrîngerii, arătînd că nu ne putem aștepta la generozitatea inamicului și că vom fi înrobiți un secol întreg. Dar oamenii nu se lasă convinși nici de acest argument. La Milano se spune: „De s-ar sfîrși o dată războiul, chiar dacă ieșim învingători!”

26. III. Colonelul Amé îmi vorbește cu multă îngrijorare despre situația din Germania. Nu se bazează numai pe informațiile primite prin agenții S.I.M.-ului, ci și pe ceea ce i-a spus personal colegul său german, amiralul Canaris. Situația e gravă pe plan alături moral, cît și material. Poporul german e istovit de „victoriile” sale și nu mai crede în „Victorie” [...]

28. III. [...] La Veneția au avut loc primele manifestații importante din cauza lipsei de pîine. Ducele e supărat și întristat. A dat ordin ca demonstrații să fie risipiți cu „lovituri de bîtă”.

29. III. Azi s-au produs incidente la Matensa, în legătură cu lipsa de pîine. Grupuri de femei au asaltat Círculo del Littorio²⁸ și

28) Círculo del Littorio: oficină de propagandă fascistă pentru organizarea timpului liber, avînd „cluburi recreative” în toate localitățile.

carabinierii au trebuit să tragă în aer pentru a le risipi. Sînt simptome grave, cu atît mai mult cu cît viitoarea recoltă e încă departe. Buffarini se așteaptă la astfel de răzmerițe mai pretutîndeni [...]

Gostaldi, fostul secretar federal din Torino, îmi povestește certurile lui cu diverși indivizi. Pînd aici, nimic grav. Din nefericire, în această afacere e amestecată și familia Petacchi care, ca de obicei, mîngie cu o mîină, protejează cu alta, amenințată de sus, fese intrigi de jos și suge la toate oile.

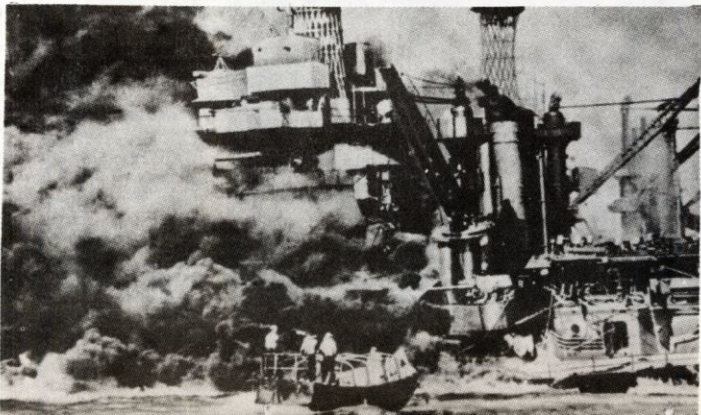
Cu cîteva minute înainte generalul de carabinieri, Cerrica mi-a vorbit, pe un ton confidențial, despre aceeași afacere. Nu încapă îndoielă că scandalul se întinde, implicîndu-l acum și pe dîtce. Dar cum să-l avertizezi? În ce mă privește prefer să nu mă amestec.

APRILIE 1942

1. IV. Ducele a aflat că, în Germania, circulă anecdota: „Vom învinge Rusia în două luni, Anglia în patru luni și Italia în patru zile”. Mussolini vrea să cer de la Alfieri confirmarea că anecdota există cu adevărat [...]

E foarte indignat și de un raport al lui Anfuso, care descrie comportarea a două delegații de italieni sosiți la Budapesta pentru sîrbătoarea agriculturii: după ce

Atacul nipon de la Pearl Harbor (în imagine) a provocat derută la... Berlin

s-au îmbăt prin circiumi, au șterpelit o grămadă de sunci din magazine [...]

6. IV. Cu ocazia venirii lui Goering la Roma, am discutat despre posibilitatea de a ni se restitui câteva capodopere ale picturii italiene, aflate actualmente în Franța (mai ales tablourile aparținând evreilor și sechestrare de nemți). Printre numele menționate era și cel al lui Rostschild, care posedă multe pinze de Boldini. Și iată că Goering îmi trimite azi în dar un Boldini²⁹, împreună cu o scrisoare care începe astfel: „Din păcate, în casa lui Rostschild nu mai era nimic...” Dacă se găsește vreodată această scrisoare, va părea evident că eu îl împingeam să jefuiască locuințele evreilor și că el era dezolat că sosise prea târziu. Nemții, cu abilitatea lor politică! [...]

8. IV. Cuiva care-i spune că, în unele regiuni ale Italiei, analfabetismul dăinuie în proporții de masă, Mussolini i-a ripostat: „Ei și, chiar dacă ar fi adevărat, ce importanță are?” [...]

10. IV. Tot soiul de incidente se produc în trenuri, unde spațiul e redus și mulțimea enormă. Aseară, la Trieste, subsecretarul de stat la Ministerul Poștei a trebuit să urce în vagon pe fereastră, culoarele arhipline fiind imposibil de străbătut. Bineînțeles, prestigiul guvernului nu a avut nimic de câștigat de pe urma acestui incident! [...]

13. IV [...]. Lungă conversație cu donna Edvige³⁰, care vrea să-mi comunice impresiile ei despre situație și să le afle pe ale mele. Dar vrea mai ales să se descarce de povara unei probleme care a luat proporții naționale: familia Petacci. Îmi spune ceea ce, din nefericire spune toată lumea, adăugând că deține dovezi sigure despre afacerile necu-

rate ale lui Marcello Petacci, din cauza cărora va izbucni un scandal. E decisă să abordeze problema direct cu ducele. Foarte rezervat, îi arată — și ea înțelege perfect — cât de delicată e poziția mea în treaba asta. Edvige îmi povestește că a mai discutat cazul Petacci cu Mussolini, anul trecut, când se spunea despre el că merge la Cammilla³¹, ca să joace tenis. El a recunoscut că se duce acolo, dar a negat că joacă tenis [...]

21. IV. Bismarck îi relatează lui D'Aieta că consulul general al Germaniei la Milano primește adesea scrisori pline de insulte. Ultima avea următorul cuprins: „Am aflat că sînteți în căutarea unei noi locuințe. Vă punem la dispoziție o casă splendidă, demnă de Du., de poporul Du. și de conducătorul Du. Adresa este...” Fără să mai piardă timpul, consulul s-a dus la adresa indicată, trezindu-se în fața închisorii [...]

27. IV. [...]. Marcello Vaccari, prefectul Venetiei, îmi vorbește de extravaganțele doctorului Petacci și de marele scandal pe care l-a provocat la Venetia. Buffarini a oprit rapoartele poliției, pe care i le dăduse Vaccari personal. Petagnani³² susține că Buffarini dă 200 000 lire pe lună Clarei Petacci, pentru a-și asigura propria sa imunitate.

28. IV. Plecare la Salzburg. Întîlnirea cu fîhrerul are loc la cererea nemților, care, ca de obicei, nu ne-au furnizat nici cel mai mic indiciu privind ordinea de zi [...]

29-30 IV. Sosire la Salzburg (gara Puch). Scene obișnuite: Hitler, Ribbentrop, aceiași oameni, același ceremonial [...]

31) Cammilla³¹ era reședința de vară a familiei Petacci.
32) Giana Petagnani, profesor de igienă și bacteriologie, a devenit în 1935 directorul general al Sănătății publice, care, în Italia fascistă, făcea parte din Ministerul de Interne.

Atmosfera e foarte cordială, ceea ce mă face să ciulesc urechea, căci bonomia nemților e totdeauna în raport invers proporțional cu succesele lor. Hitler are aerul obosit; lunile de iarnă în Rusia au fost foarte grele pentru el. E prima oară când remarc că are mult păr alb.

Hitler vorbește cu ducele, eu cu Ribbentrop. În ambele încăperi se pune aceeași placă, așa că ascult un discurs de propagandă [...]. Dar mine? Ce ne rezervă viitorul? Ribbentrop nu e prea explicit: o ofensivă în Rusia, spre sud, unde zăcămintele de petrol constituie un obiectiv totodată politic și militar. Lipsită de carburanți, Rusia se va prăbuși. Atunci conservatorii britanici — poate chiar Churchill, care, la urma urmei, e o persoană oricibilă — vor accepta orice condiții pentru a salva ceea ce le mai rămîne din imperiu. Iată previziunile lui Ribbentrop. Dar dacă nu va fi așa? [...]

Hitler vorbește, vorbește, vorbește. Mussolini, care e și el deprins să vorbească, trebuie aici să tacă aproape tot timpul, ceea ce-l face să sufere. A doua zi, după dejun, Hitler a vorbit fără întrerupere o oră și patruzeci de minute. Nu a omis nici un subiect: războiul, pacea, religia, filozofia. Ducele se uita mașinal la ceas, eu mă gîndeam la ale mele. Numai Cavallero, care e un monument de servilism, se făcea că ascultă extaziat, dînd într-una din cap. Dar nemții au rezistat și mai puțin decît noi. Sărmanii, ei îndură asta zi de zi și sînt convinși că nu există un cuvînt, un gest, o pauză, pe care să nu le știe pe din afară. După o luptă eroică cu somnul, generalul Jodl³³ a adormit pe canapea. Keitel se clătina, dar a reușit să țină capul sus. Stătea prea aproape de Hitler [...].

(Va urma)

33) Generalul Alfred Jodl, șeful sectorului operațional al Marei Stat Major german.

29) Giovanni Boldini (1842-1931): portretist italian, care și-a dobîndit celebritatea la Paris.

30) Donna Edvige: sora lui Mussolini.

HARTA ARHEOLOGICĂ A ROMÂNIEI, Editura Meridiane, București, 1972. Acad. **Emil Condurachi**, **Vladimir Dumitrescu** și **Mircea D. Matei** prezintă „harta arheologică a României de-a lungul istoriei străvechi, vechi, prefeudale și feudale într-o serie de imagini grafice care să înfățișeze succesiunea culturilor și a monumentelor istorice mai importante, începînd din îndepărtatele timpuri prealeolitice și pînă în secolul XVII e.n.”.

SOFIA NĂDEJDE, Editura Politică, București, 1972. Apărută sub egida Institutului de Studii Istoric și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cartea lui **Victor Vișinescu** conturează personalitatea uneia din cele mai reprezentative femei-cetățean din România de la sfîrșitul sec. XIX.

Militantă socialistă, publicistă, scriitoare, director de reviste, oratoare la cluburile muncitorești, Sofia Nădejde s-a afirmat ca o neobosită apărătoare a drepturilor celor mulți și obidiți, a femeilor în special, pentru emanciparea cărora a luptat cu nedezimîntată statornicie.

Volumul este completat cu o antologie de texte: sînt reproduse citeva din articolele Sofiei Nădejde publicate în **Contemporanul**, **Munca**, **Evenimentul literar**. Sînt tipărite, de asemenea, o parte din amintirile autoarei, care evocă personalități din mișcarea socialistă română de la sfîrșitul secolului trecut.

CHILE, FILE DE ISTORIE NOUĂ, Editura Politică, București, 1972. Bazată pe cunoașterea „la fața locului” a complexului proces istoric revoluționar din Chile (autorul este corespondent de presă în această țară), cartea lui **Eugen Pop**, așa cum însuși acesta mărturisește, „încearcă să prezinte, într-o

Cărți sosite la redacție

viziune de ansamblu, semnificația evenimentelor care au făcut ca „țara de la capătul lumii” să se afle de doi ani sub reflector opiniei publice din întreaga lume.” Sînt consemnate, astfel, principalele momente istorice din cea mai recentă epoea a poporului chilian, angajat pe drumul făuririi unui nou destin.

În cadrul colecției **Origines**, aparținînd Institutului italian de preistorie și protoistorie, Editura Sansoni a publicat, în condiții grafice excepționale, volumul **L'ARTE PREISTORICĂ ÎN ROMANIA, FINO ALL'INIZIO DELL'ETÀ DEL FERRO** („Arta preistorică din România, pînă la începutul epocii fierului”) de **Vladimir Dumitrescu**, lucrare consacrată prezentării și studierii trăsăturilor caracteristice, originalității artistice a obiectelor descoperite pe teritoriul patriei noastre, datînd din perioada epipaleolitică (mileniul X î.e.n.) și pînă la sfîrșitul epocii bronzului (mileniul I î.e.n.). Volumul este însoțit de un bogat material ilustrativ (fotografii alb-negru și color) de rezumate în limbile franceză și engleză, precum și de o scurtă prezentare a activității și personalității autorului.

LUPTA PENTRU SUPREMAȚIA MĂRILOR, Editura Științifică, București, 1973. Subintitulată **De la descoperirile geografice la Trafalgar**, lucrarea scrisă de **Sergiu Columbeanu** și **Radu Valentin** prezintă principalele lupte maritime între marile pu-

teri europene, începînd cu marea confruntare navală dintre Spania și Anglia din vara anului 1588, cînd puternica flotă spaniolă — „Invincibila Armada” — a fost înfrîntă, și sfîrșind cu bătălia de la Trafalgar (1805), între Anglia și Franța, încheiată prin distrugerea flotei franceze. Sînt trecute, astfel, în revistă toate marile conflicte maritime din sec. XVI-XIX, generate de lupta pentru poziții dominante în traficul oceanic, pentru imperii coloniale, care a dus, în cele din urmă, la începutul sec. XIX, la impunerea supremației Angliei, supremație destrămată odată cu afirmarea ampleror mișcări de eliberare națională și cu prăbușirea sistemului colonial.

SINTEZĂ ȘI ORIGINALITATE ÎN CULTURA ROMÂNĂ (1650-1848), Editura Enciclopedică Română, București, 1972. Consacrată cercetării unei perioade de aproape două secole de cultură, lucrarea lui **Al. Dușu** urmărește reconstituirea momentelor majore din viața culturală românească din perioada sec. XVIII-XIX, prin aprofundarea cercetării conexiunii dintre viața socială și viața intelectuală. Sînt astfel analizate trei momente semnificative din istoria culturii românești: afirmarea umanismului (umanismul civic), formarea ideologiei luminilor (iluminismul patriotic) și, respectiv, epoca avîntului de la 1848 (romantismul pașoptist).

ROMÂNIA-MONUMENTE ISTORICE ȘI DE ARTĂ, Editura Meridiane, București, 1972. Volumul, alcătuit de **Adrian M. Victor**, **Burtea Ion**, **Lupan Petre**, își propune „să invite la a vedea și a înțelege, la a cunoaște și a apropia, prin intermediul imaginii și al textului succint, dar cuprinzător, de informație solidă”, cele

mai reprezentative monumente istorice și de artă din România.

DACIA DE LA BUREBISTA LA CUCERIREA ROMÂNĂ, Editura Dacia, Cluj, 1972. Volumul, de 341 pagini de text, constituie o nouă incursiune în civilizația — care ne rezervă, încă, nebanuite surprize — a lumii dacilor, începând cu premisele sociale, economice și politice ale formării statului dac. Capitele speciale consacră autorul, **Hadrian Dălcoviciu** culturii materiale și celei spirituale a dacilor. Scrisă cu nerv, având unele pasaje remarcabile prin reconstituirea epocii cartea conține, în același timp, vizibile accente polemice.

Cărți sosite la redacție

Volumul **ORUJENOSTI TRETIEGO REIHA** („Scutierii celui de-al treilea Reich”) de **D. M. Proektor**, apărut în Editura Militară a Ministerului Apărării al U.R.S.S., Moscova, 1971, este consacrat istoriei militarismului german între cele două războaie mondiale. Folosind un amplu material documentar, autorul creionează, în cinci

capitole, modul în care militaristii germani, unindu-se cu forțele fasciste, au favorizat venirea la putere a lui Hitler și, în final, au dezlănțuit marea conflagrație mondială. Cartea prezintă așadar formele „clasice”, dacă ne este îngăduit să le numim astfel, ale fenomenului cunoscut în istorie sub numele de militarism german, trecând în revistă principalele etape ale evoluției lui — unirea cu monopolurile germane urmărind aducerea la putere a partidului nazist, ofensiva împotriva mișcării muncitorești, a democrației, contribuția la crearea celui de-al treilea Reich, (al cărui scutier a fost de la început până la sfârșit) și activitatea febrilă de pregătire a celui de-al doilea război mondial.

PARTIDELE POLITICE ȘI VELEITĂȚILE LUI CAROL II

(Urmare din p. 44)

Ținând seama că, în principiu, regele dorește alcătuirea unui cabinet de concentrare, în care pe cât posibil să fie reprezentate toate partidele, dar în special partidele național-tărănesc, liberal, averescan, Titulescu va încerca mai întâi alcătuirea unui astfel de cabinet de concentrare. Dacă va reuși, rămâne desigur de văzut [...].

În caz de eșec al unui cabinet de concentrare, se va vorbi și despre posibilitatea formării unui cabinet de personalități, care ar avea eventual o coloratură extra-parlamentară, quasi-dictatorială.

(Arh. St. Buc., Colecția microfilme S.U.A. rola 15, T 120-3960-C 115 232-115 234
Auswärtiges Amt. Abteilung II, Politisches Archiv K 355)

* * *

Legăția germană din România

Raport politic

București, 29 martie 1932

„.... Astăzi situația se prezintă în așa fel încât partidul liberal este fracționat în vechii liberali de sub conducerea lui Duca, și liberalii tineri, de sub conducerea lui George Brătianu. Ceva asemănător s-a petrecut nu de mult și în Partidul Poporului, care este împărțit în gruparea condusă de Goga, și gruparea de sub conducerea fostului șef Averescu. Partidul Național-Tărănesc se află, ce-i drept în aparență, încă unit. Oricum, s-au observat mai de mult anumite fenomene de sciziune care, în esență, au rezultat din opoziția dintre elementul transilvănean al acestui partid (național) și elementul din vechiul regat (tărănesc). Această ruptură nu este însă singura din acest partid [...].

În concluzie, în spatele tendințelor de sciziune din partidele politice românești trebuie presupusă mina regelui, care pare să urmărească, după principiul *divide et impera*, acest lucru: să fracționeze pe cât posibil marile partide, care erau mai înainte la putere, prin dizolvarea lor în grupări mai mici, ca și prin formarea de noi partide, după posibilități, pentru ca, aceste grupări, devenite mai numeroase și mai slabe, să poată fi folosite unele contra altora, prin distanțarea Coroanei de partidele politice, hotărârile acestora să fie independente de influența lor. (Arh. St. Buc., D.A.C. Colecția microfilme S.U.A., rola 14 T 120-3959-C 114 798-114 799, Auswärtiges Amt. Abteilung II, Akten betreffend innere Politik Parlaments und Parteiwesen K 352)

Rubrică realizată de Eugenia CIOCAN și Toma CARAPALEA
de la Arhivele Statului, București

BĂTĂLIA PENTRU APA GREA

NIȚĂ BOMBI, maestru principal la T. M. U. C. B., șantier Govora, ne întreabă dacă „șeful expediției KON-TIKI, Thor Heyerdahl este unul și același cu cel care în timpul celui de-al doilea război mondial, a aruncat în aer apa grea fabricată de nemii?” Să recapitulăm pe scurt evenimentele cunoscute sub numele de „bătălia pentru apa grea”.

Norvegia era singura țară din Europa unde se producea, încă din 1939, apa grea, din distilarea căreia se obține deuteriul — izotop de masă 2 al hidrogenului, utilizat drept combustibil nuclear și inhibitor în reactoarele atomice de fisie. Substanța era pe atunci doar un produs secundar al Fabricii de amoniac Norsk Hydro, de lângă localitatea Rjukan (provincia Telemark).

reușit să pătrundă în Fabrica Norsk Hydro și să provoace o explozie, care a scos din funcție o bună parte din utilaj.

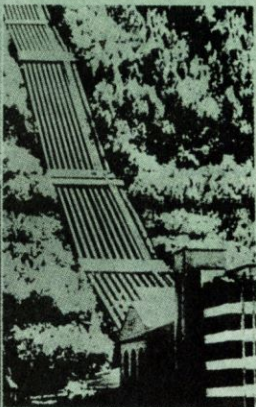
La 16 noiembrie 1943, o formație de 150 avioane americane au întreprins un raid asupra localității Rjukan. Bombardamentul a distrus o serie de instalații, lăsând însă intactă mai mult de jumătate din rezerva de apă grea.

Pentru a împiedica evacuarea ei în Germania, la 9 februarie 1944, Haukelid, care rămăsese în Norvegia ca membru al unei organizații de Rezistență a primit de la Londra ordinul să execute un nou sabotaj. Două zile mai târziu, cu ajutorul citoroa tovarăși de lupă și al unor ingineri ai Fabricii Norsk Hydro, el a reușit să scufunde vasul cu care hitleriștii transportau pe Lacul Tinn ultimele 87 recipiente cu apă grea.

La nici una din aceste acțiuni, nu a participat Thor Heyerdahl.

Knut Haukelid și Knut Lier-Hansen, care au făcut parte din echipa ce a distrus parțial Uzina de apă grea, în februarie 1943

Uzina de apă grea de la Norsk Hydro. Fotografia a fost obținută cu ajutorul unui teleobiectiv de către luptători din Rezistența norvegică și expediată la Londra, cu scopul de a facilita pregătirea acțiunii de distrugere a principalelor instalații ale uzinei

În martie 1940, guvernul francez a achiziționat 165 litri de apă grea, care i-au permis lui Frédéric Joliot-Curie să înceapă construcția unui reactor nuclear. Dar neașteptata capitulare a Franței a făcut necesară evacuarea prețiosului lichid în Anglia (iunie 1940).

Doi ani mai târziu, când laboratoarele americane lucrau din plin la proiectul primei bombe atomice, Serviciul de informații al aliaților a aflat că, în Norvegia ocupată de naști, fabrica de lângă Rjukan sporise producția de apă grea de la 10 l la 120 l pe lună și că noul echipament în curs de instalare avea drept obiectiv cifra de 300 l pe lună. Era clar că Reichul hitlerist începuse și el investigații în domeniul fizicii atomice, deși șanșii din stăruia lui Hitler au negat acest lucru după război. La 20 februarie 1943, un grup de șapte patrioți norvegieni, sub conducerea lui Knut Haukelid, a fost parasutat pe platoul Hardanger, din nordul provinciei Telemark, unde li s-au alăturat alți doi oameni, aparținând unei organizații de Rezistență antifascistă. În noaptea de 28 februarie, înfruntând nenumărate pericole, ei au

RÎMNICUL SĂRAT PRIMA ATESTARE

La solicitarea tovarășului CONSTANTIN ȘTEFĂNESCU din jud. Buzău, prof. C. C. Giurescu ne-a oferit următoarea precizare privitor la atestarea documentară a localității Rîmnicul Sărat.

„Prima mențiune documentară despre localitatea Rîmnicul Sărat este din 1439, septembrie 9, în privilegiul de comerț acordat de Vlad Dracul negustorilor poloni, ruși și moldoveni. Se precizează că acești negustori vor plăti vamă la intrarea în țară, la Rîmnice, cîte doi florini ungurești de carul de marfă (Privilegiul e publicat de B. P. Hasdeu în *Arhiva Istorică*, I, 4, București, 1865, pp. 84-85).

După părerea mea, așezarea este însă mult mai veche, cu existință ca *Hirg* sau centru de schimb pentru satele din bazinul riului Rîmnicul Sărat încă în secolul XIV și, foarte probabil, chiar în sec. XIII, înainte de întemeierea Țării Românești, așa cum era și *Tîrgul Buzăului*”.

NU LĂMURIRI, CI COMPLETĂRI

UN CITITOR din București, care se vrea anonim (de ce?) ne scrie: „De multe ori se întâmplă ca trimițte pe cititor, pentru vreo lămurire, la alt articol publicat într-un număr anterior al revistei. Indicația o faceți cu una sau mai multe steluțe în subsolul paginii. Or, cititorul, chiar dacă are înțelegerea colecției la îndemână, pregetă să se ducă acolo, unde îl trimițteți și rămâne, cu nifcă amarăciune, nelămurit. Aș zice că e bine să lăse de pe scurt lămurirea la articolul pe care îl citește. Și, fiindcă vor fi fiind cititori amatori să revină chiar asupra întregului articol din trecut, tot e bine să se indice în subsolul paginii, imediat după lămurirea dată în paranteză, datele trimiterii: (vezi și Magazin Istoric, nr. ...)”

Mărturisim că nu înțelegem prea bine de ce, având întreaga colecție la îndemână, cineva ar prefera să rămână „amărât” și „nelămurit” în loc să frunzărească articolul indicat. Dar, chiar așa stând lucrurile, trimiterile nu se fac spre lămurire, ci spre reimpresă și completarea informației. În felul acesta, credem că ajutăm pe cititor să capete o multilaterală viziune de ansamblu asupra problemei care-l interesează, cu alte cuvinte îl ajutăm să înțeleagă treptat istoria din ceea ce „istorici”. Cel care nu dă curs invitației nu are de ce rămâne nelămurit, deoarece fiecare articol este de sine stătător și cuprinde toate explicațiile necesare pentru deplină sa înțelegere.

MOARTEA EROINEI

NICOLAE FILIP din com. Filtonești, Jud. Vrancea: „Deoarece am cunoscut-o personal pe Ecaterina Teodoroiu și am domiciliul în comuna în care a murit și a fost înmormântată, consider că e bine să arăt împrejurările exacte în care s-a petrecut fațeta. Ca voluntar în primul război mondial am făcut parte din ambulanța Diviziei 13, divizie careia îi aparținea și unitatea comandată de Ecaterina Teodoroiu. Atacul german împotriva satului Muscelu, unde se afla și plutonul eroinei, a avut loc la 23 august 1917. Ecaterina Teodoroiu n-a murit însă pe locul unde a fost lovită de gloanțele dușman, ci în drum spre primul post de ajutor sanitar, în cuprinsul comunei Filtonești, pe dealul Secului, între punctele denumite Chetris și Poienale Popii. Postul de ajutor sanitar la care a fost adusă era instalat în Casa pădurii, situată pe Valea Glodului. Ecaterina Teodoroiu a fost înmormântată chiar lângă această clădire. De aici și pînă la cîmpia Mărășteșilor este, în linie dreaptă, o distanță de 25 km. În 1921, osemintele eroinei au fost deshumate și transportate cu un vagon special, cu toate onorurile militare, la Tirgu Jiu”.

DIN NOU DESPRE VICINA

ADRIAN TÂNASE din București: În legătură cu problemele privitoare la originea și așezarea localității Vicina, ca și cu alte vestigii istorice din Dobrogea, ne-am adresat prof. univ. D. Tudor. Iată răspunsul d-alei: „Vicina rămîne pînă azi una dintre enigmaticele istoriei noastre medievale. Numele orașului este de origine românească. Localitatea a avut intensă legătură cu Moldova și, tot de aici, Nicolae Alexandru Basarab l-a adus pe Iachint, primul mitropolit al Țării Românești. Orașul și portul Vicina sînt menționate pentru prima dată în lucrarea Annel Comnena, Alexiada (sfîrșitul sec. XI). Ultima știre despre acest important centru urban datează din prima jumătate a sec. XV. În acest răstimp, Vicina apare în portulane, în liste eparhiale — ca episcopie sau mitropolie — în actele notarilor din orașul Pera, la geograful arab Indrisi etc. Nici una dintre informații nu localizează exact orașul; rezultă doar că Vicina era

port la Dunărea Inferioară, pe malul drept al fluviului, poate și pe o insulă.

Observînd în scrisoarea sa că: „...la o depărtare de doi km de Isaccea, într-o poziție ridicată, pe malul Dunării, se află ruinele unei cetăți” și că aci au fost găsite monede variate, cruci etc. Elvărul A. Tânase consideră că Vicina poate fi localizată între Măcin și Isaccea.

Trebuie spus că identificarea Vicinei cu acest punct — unde în antichitate a existat Noviodunum — a fost propusă de o serie de cercetători, dar ca o simplă ipoteză. Ipotezele sînt și alte localizări: Măcin, Mahmudia, Păcuiul lui Soare etc. Indicațiile izvoarelor amintite sînt att de elastice încît Vicina poate fi situată oriunde, de la Calafat pînă la gurile Dunării...

De aproape un secol, învățați ca: Tomaschek, Jireček, Iorga, Gh. Brătianu, C. Brătescu, N. Grămada, N. Bănescu, C.C. Giurescu și mulți alții au încercat să soluționeze problema așezării geografice a Vicinei. Cea mai recentă contribuție în acest sens aparține lui Petre Diaconu (revista Pontica, III, 1970, pp. 275-295). Pe baza unor descoperiri arheologice personale, făcute la Păcuiul lui Soare (comuna Ostrov, județul Constanța), P. Diaconu propune localizarea Vicinei în insula de aici.

În concluzie, pînă acum nu există nici un document precis privind situarea geografică a Vicinei. Așa încît putem spune încă: *ignoramus*!”

Celelalte urme de cetăți, valuri, movie, depozite monetare etc. din nordul Dobrogei, pe malul Dunării, arată mai departe prof. univ. D. Tudor, au fost și sînt în continuare studiate de către Muzeul din Tulcea și Institutul de arheologie din București. Evident, oricine își poate aduce contribuția prin cercetarea acestor foruri, în cazul descoperirii în timploare de monede sau alte vestigii, ca și prin aducerea la cunoștință a legendelor asupra unor locuri sau evenimente istorice din această zonă.

ȘASE VĂI CIUDATE

N. BAROANĂ, din com. Drăcșanei, jud. Teleorman, ne scrie că pe raza satului Drăcșani, pe panta rîului Burda, se află cinci dii artificiale, înfîșiate cu o lungime de 80 - 120 m și o adîncime de 10 - 15 m. O altă asemenea vale există și în satul Drăcșeni. Toate sînt orientate în sensul est-vest. Direcționarea lor, așezarea în apropierea limesului transilvan, gruparea în ceea ce pare a fi un sistem defensiv, ca și descoperirea în com. Drăcșanei a unor monede și vase din diferite epoci istorice, îl fac pe corespundentul nostru să considere necesară începerea unor săpături în zona respectivă. Evident, specialiștii de la Institutul de arheologie din București, pe care l-o. Baroană ne scrie că i-a și avizat, pot stabili rostul și importanța acestor vestigii.

PE LOCUL SUPLICULUI

GH. ȘTEFĂNOIU din Ploiești: Vizitînd în iulie 1972 Alba Iulia, istoria răscoală țărănească din 1784 m-a îndemnat să-mi port pasul și pe Piațoul «La Furci», unde s-a petrecut cumpăna tragice pe roată a lui Horea și Cloșca. O cruce și un ansamblu modest vor să precizeze locul suplicului; jur-împrejur buruieni care cresc în voie. Este adevărat că obeliscul care, din poarta cetății, domină orașul, slăvește cum se cuvine martirajul eroilor. Dar micul ansamblu de pe pînă pot să-l lăsat oricum, nelăgrîjit, după niste garduri dărăpănate.

Dacă de la vizita făcută anul trecut de cititorul nostru lucrurile nu s-au schimbat, întrebarea își păstrează întreaga valabilitate iar concluzia tovarșului Gh. Ștefănoiu — „lucrurile nu pot rămîne așa” — se impune de la sine.

MEȘTERII DIN BRÎNCOVENI

CONSTANTIN COJOCARU din com. Brîncoveni, jud. Olt: „Printre meșterii străini aduși de Brîncoveni pentru împodobirea cititorilor sale din

această localitate a fost și italianul Giorgio Pesena Levino. Acesta, împreună cu alți meșteri pietrari, printre care și românii Manea, Istrate și Nichita, au executat admirabilele sculpturi în piatră ale ancadramentelor de la ferestrele și ușile bisericilor, mănăstirilor și bolnițelor ansamblului arhitectonic brăneșenesc. Levino a murit de ciumă la 29 octombrie 1707 și a fost îngropat în cimitirul de pe lângă ctitoria domitorului".

Mai consemnăm cu bucurie, din scrisoarea dr., informația cu privire la muzeul școlar organizat de cadrele didactice, cuprinzând exponate din diferite epoci istorice.

AVEȚI DREPTATE!

R. VIANU din București: Plăcea se află, desigur, în Beția și nu în Insula Eubeea, așa cum se afirmă în articolul Bătălia de la Maraton (Magazin istoric, nr. 3/1973).

IULIAN CUMPĂNĂȘU din București: într-adevăr Alec Guinness a fost Carol I Stuart în „Oliver Cromwell” și nu Carol II Stuart în filmul „Un om pentru eternitate” (nr. 3/1973).

Cititorul A. SERBU din București: în articolul Un împărat blajin și o epocă dramatică (nr. 1/1973), anii de viață ai împăratului roman Titus, fiul lui Vespasianus, sînt indicați corect (41-81 e.n.). E limpede, așadar, că Titus a murit la 40 și nu la 42 ani, așa cum arată o altă frază din același articol.

C. FRONDA, din București: în articolul 1914: Berlinul și Viena promit, presează și amenință dar... România rămîne neutră (nr. 1/1973), ambasadorul Germaniei la Viena este contele Tschirsky, și nu Tschursky, cum s-a apărut în autoritățile greșeli de tipar. Evident Octavianus Príncipe echivalează cu „cel mai bun dintre împărași”, la nominalitate.

Tor. ALEXANDRU DAIA din București: numele corect al avocatului giurgiuvean este într-adevăr Iepurescu și nu Iepureanu, cum apare în articolul Al. Papiu Ilarian, avocatul crîștașilor „bivolari” din Giurgiu, semnat de C. Albu. în nr. 3/1973.

MARIA PAP, din Cluj și VLADIMIR ALEXANDRESCU din București: precizăm, așa cum dorim, în legătură cu explicația fotografiei de la p. 86 din nr. 2/1973, că în memoria generalului de Gaulle, la Catedrala Notre-Dame din Paris a avut loc o liturghie (messe) în timpul căreia s-a executat un cîntec ritual pentru morți (Requiem) și un imn religios (Magnificat).

Maior MALOFEI DIONISIE din București: data încetării din viață a lui Alexandru Ioan Cuza este — așa cum se menționează în nuntul 5/1973 al revistei noastre — 16 mai 1873, dată atestată și de actul de deces.

MONUMENTUL ȘI ILUSTRATA

ARLA ȘIPOS din București, ne scrie: „La fel ca mîile de cititori ai Magazinului istoric în să aduc și eu calde elogii revistei noastre atât de dragi. Totodată îmi exprim recunoștința și admirația pentru munca tuturor colaboratorilor revistei, care ne îmbogățesc sufletul cu comorile pe care ni le dezvăluie”. Cititoarea noastră continuă: „La 15 mai 1973 s-au împlinit 100 ani de la moartea lui Alexandru Ioan Cuza. Ca bucareșteancă regret profund faptul că tocmal capitala țării noastre nu are statuia primului domnitor al Principatelor Unite. De ce? Care erau:

venii sau leșenii l-au lubit mai mult pe Cuza? Să sperăm că vreedată și Bucureștiul îi va ridica statuia ce i se cuvine?” Să sperăm!

Tocarăda Arla Șpos ne mai adresează o întrebare: „Tinarul nostru Muzeu de istorie al R.S.R. nu merită oare o ilustrată colorată, pe care să o putem trimite cu mîndrie în toată țara și chiar pe tot globul?”. Noi credem că merită. De aceea adresăm întrebarea dr. organelor în măsură a da răspunsul cuvenit.

PRIMUL VAPOR

VASILE BODEA din Panciu, Vrancea, ne roagă să-i furnizăm numele celui care a propus lui Napoleon proiectul unui motor cu aburi destinat navigației.

În anul 1797 se stabilește la Paris mecanicul american Robert Fulton (1765-1815), care a studiat în Anglia, unde a obținut un brevet de inventator. În capitala Franței construiește un submarin NAUTILUS. În 1803 experimentează pe SENA primul vas pus în mișcare de un motor cu aburi, oferindu-și invenția lui Napoleon. În fața lipsei de interes a guvernului francez, Fulton se înapoiază în America în 1807. În același an vaporul CLERMONT, construit de el și Robert R. Livingston, începe să navigheze pe Hudson, între orașele New York și Albany. În 1814-1815, din încredințarea guvernului S.U.A., Fulton realizează prima nard militară dotată cu motor cu aburi; vasul, care îi poartă numele, are un deplasament de 38 tone și două roți centrale cu cășe.

„ANNA CELOR 1000 DE ZILE”

NICOLA IULIE, din com. Spîlneni, jud. Olt ne scrie: „Mi-a plăcut istoria din copilarie, de aceea am citit revista Magazin istoric începînd cu primele numere. Regret însă că știu foarte puțină istorie pentru că nu posed decât cînci clase primare. Se învîta greu carte înainte...”

După această emoționantă mărturisire, cititorul nostru ne întreabă dacă filmul rizonal la televizi „Anna celor 1000 de zile” nu denaturează adevărul istoric și ne roagă să publicăm un articol pe această temă.

Vom face semn de sugestie dr. În ceea ce privește „Anna celor 1000 de zile”, filmul respectă în linii mari realitatea, în sensul că Anna de Boleyn, cea de-a doua soție a lui Henric VIII, regele Angliei, și-a sfîrșit viața pe eșafod, iar fida Annei și a lui Henric VIII, a devenit ulterior regina Elisabeta I, care a domnit între anii 1558-1603.

DE DRAGUL ISTORIEI...

DUMITRU BUȘTEANU din București, (și nu numai d-ra) ne solicită să publicăm lista tuturor celor care au răspuns exact la concursurile noastre. E un desiderat legitim, care se înțelege însă de o mare dificultate în calea împlinirii sale. Făcînd loc numerelor a peste 18 000 delegaților (afilia ai fost la ultimul nostru concurs) ar însemna să umplem practic toate paginile unui număr. Unde ar mai încapea atunci... istoria? De dragul ei, nu putem deci satisface o dorință pe care, încă o dată, o socotim perfect înemeiată.

SEMNIFICAȚIA UNEI PARAFRAZĂRI

PETRU HERLEA din Brașov : 1) Parafrazarea versului din Corneliu (Poșta Magazin istoric, nr. 3/1973) era menită să demonstreze că valoarea umană nu are nimic de-a face cu etnia, la indiferent ce capăt al acestuia. Dar, în timp ce clasicul dramaturgiei franceze se referea la cei foarte tineri, eu merite și cașitălă precare, noi ținem acul în vedere pe cei vîrstnici, cărora parafrază amior nu le răpăsește nici elanul, nici căpătîșia de glorie și de viață, așa cum ar-a dăruia cutui corespondențului nostru, BĂTRINUL PROFESOR DIN MUSCEL.

2) Vom mai publica, firește, articole despre culisele vieții politice românești dintre cele două răboaie mondiale.

BALBO — CRIMĂ POLITICĂ...

MIRCEA OACHES din București, citind articolul Ginerele lui Mussolini se spovedește: Jurnalul lui Ciano din nr. 5/1973, ne întreabă dacă avionul acvindu-l ca pasager pe Halo Balbo nu a fost cumva doborât din ordinul căpeteniilor fasciste cu care mareșalul aerului intrase în conflict. Ipoteza e interesantă, ba chiar plauzibilă, dar nu există (sau, cel puțin, nu au fost descoperite încă) documente care să-i ofere un lemei oarecare.

Vom fiine seama, în măsura posibilului și de celelalte sugestii ale do., pentru care vă mulțumim.

...ȘI CIANO — RĂZBUNAREA DUCELUI?

Tot în legătură cu articolul Ginerele lui Mussolini se spovedește: Jurnalul lui Ciano, dr. GEORGE IONESCU, din Vițioara de sus, jud. Prahova ne scrie că, după părerea sa, acesta a fost executat în 1944 „nu din cauza neînțelegerilor grave cu Mussolini, ci pentru că o lăsa pe Edda, soția sa și fiica ducelui”. Nu e cazul să anticipăm aici ultima parte a serialului, care se va ocupa de moartea ministrului de Externe fascist. Singurul lucru pe care înțeleg să-l precizăm, încă de pe acum, este că executarea sa nu a fost o vindictă socrescă. În ciuda unei fidelități conjugale îndoielnice, Ciano nu a părăsit-o pe Edda decât atunci când, grație lui Mussolini, a trecut în cea ce, după o expresie curentă, se numește „lumea celor dreți”.

Printre factorii ce au determinat pe Carol II și cei din anturajul său să ia măsuri represive împotriva Gărzii de fier se numără desigur și teama de atentate pe care intenționau să le comită legionarii. Motivele sînt însă mult mai complexe, principalul fiind lupta necruțătoare pentru putere.

FACTORUL SE ÎNȘALĂ!

NICOLAE BOJINESCU, din jud. Caraș-Severin, of. Iablanța, ne scrie pe data de 10 mai 1973: „Aștept cu nerăbdare în fiecare lună să apară

„Magazinul”. Rareori îl primesc înainte de 20 ale lunii, dar de data aceasta nu am primit numărul 4 (aprilie 1973) nici pînă la 10 ale lunii următoare. Care o fi cauza? Factorul postal spune că... că n-a mai apărut luna asta, urmînd să apară la două luni un număr.

Se poate? Eu cred totuși că nu.

Sînt abonati vechi și mi-e frică că de data asta iar voi rămîne cu un număr lipsă în colecție. Aștept să văd”.

Vă asigurăm, tovarășe Bojinescu că factorul do.

nu e tocmai bine informat: Magazin istoric, continuăm să apară lunar. La ce intervale pareine abonaților e o întrebare pe care o adresăm și noi Difuzrii presei.

NU AVEȚI DREPTATE!

Referindu-se la articolul Un dușman implacabil și un „allat” neașteptat, IOAN BOTIZA din Cluj și ANDREI BALĂ din București, ne scriu că în timpul asediului Troiei în tabăra grecilor a bînuit o motină. Este adevărat, dar nu de molimi care au durat nouă zile — după cum ne spune Homer — s-a ocupat articolul menționat, ci de epidemii devastatoare care, așa cum rezultă din titlul rubricii, au constituit Cataclisme ale istoriei. De altfel, Albert Cohnat, în a sa Les épidémies et l'histoire, Paris, 1937, este și el de părere că Homer nu menționează în Iliada o epidemie în veritabilul sens al cuvîntului.

Dorința tovarășului Andrei Bală de a citi mai multe articole despre istoria Imperiului roman va fi satisfăcută.

TRAGEREA LA SORTI

TOADER ALEXE, din București. Tragerea la sorți a cîștigătorilor concursului nr. 1 din acest an a avut loc după același procedeu „clasic”. Așa cum era și firesc, concurenții care au dat răspunsuri exacte au participat nu numai la tragerea pentru premiul I, ci și la tragerea pentru celelalte premii.

Nicolae MINEI

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

- Romanismul dacic • Voltaire și alți mari contemporani despre Dimitrie Cantemir • Marele eveniment s-a produs: apărutul represiv antonescian în derută • „O experiență istoricește demonstrată”: interviu cu profesorul italian Carlo Salinari
- „Casa țaranului român a fost deschisă bulgarului...” • Robespierre: ultima zi înainte de eșafod • „Țări”, cneji și voievozi • Vîrsta omului — 14 milioane ani? • Liga votului universal • Singeroasa bătălie de pe Somme • Noaptea „înghețului general”: Carol II instaurează dictatura personală
- De la Ordinul Jartierei la... vaporul cu aburi • Ginerele lui Mussolini se spovedește: continuarea jurnalului lui Ciano
- Zimbete din cronică • Un nou concurs Magazin istoric

CONTENTS

TITUS POPOVICI 1848 in the Consciousness of Present Generations	2
MIRON NICOLESCU and CRISTIAN POPISTEANU Dimitrie Cantemir (18th Century) — a Personality up to the Standards of the Romanian People	7
GH. I. IONITA Forty Years since the Setting-up of the Antifascist National Committee of Romania	11
CRISTIAN UTEANU French Railway Workers in the Antifascist Resistance	19
A.J. TOYNBEE About the History of the Romanian People	24
W. JANKO Famous Words That Were Never Said	28
ION DRAGOMIRESCU Romania, 1930-1932. The Merry-Go-Round of Cabinet Reschufflings	38
N. KOSLINSKI A Sequence of Events from the History of Japan	46
P. BUNTA Cluj, 1928 — The Process against the Unitary Trade Unions	54
H. DUMITRU The Frescoes of Tassili in the Sahara	62
EUGEN B. MARIAN Don Carlos	64
VALERIU BRANISTE Unpublished Notes on Romanian Political Life (February 6-23, 1923)	73
GERALD L. ALEXANDER Viking America	80
CIANO Diary	86

SOMMAIRE

TITUS POPOVICI 1848 dans la conscience des générations présentes	2
MIRON NICOLESCU et CRISTIAN POPISTEANU Dimitrie Cantemir (18e siècle) — une personnalité digne du peuple roumain	7
GH. I. IONITA 40 ans depuis la constitution du Comité National Antifasciste de Roumaine	11

CRISTIAN UTEANU Les cheminots français dans la Résistance antifasciste	19
A.J. TOYNBEE De l'histoire du peuple roumain	24
W. JANKO Mots célèbres qui n'ont pas été prononcés	28
ION DRAGOMIRESCU Roumaine, 1930-1932. Le carrousel des remaniements gouvernementaux	38
N. KOSLINSKI Séquences de l'histoire du Japon	46
P. BUNTA Cluj, 1928 — Le procès des Syndicats Unitaires sahariennes de Tassili	62
EUGEN B. MARIAN Don Carlos	64
VALERIU BRANISTE Notes inédites sur la vie politique roumaine (6-23 février 1923)	73
GERALD L. ALEXANDER L'Amérique des Vikings	80
CIANO Journal	86

СОДЕРЖАНИЕ

Т. ПОПОВИЧ 1848 г. в сознании сегодняшних поколений	2
М. НИКОЛЕСКУ, К. ПОПИСТЕАНУ Димитрие Кантемир (XVIII-й в.) — личность достойная румынского народа	7
Г. И. ИОНИТА 40-летие образования Антифашистского Национального Комитета в Румынии	11
К. УНТИАНУ Французские железнодорожники сопротивляются фашистам	19
А. ДЖ. ТОЙНБИ Страницы истории румынского народа	24
В. ЯНКО Известные выражения, которые не произносились	28
И. ДРАГОМИРЕСКУ Румыния 1930—1932 г.г.: правительственная карусель	38
Н. КОСЛИНСКИ Страницы японской истории	46
П. БУНТА Клуж 1928 г.: процесс Унитарных профсоюзов	54
Х. ДУМИТРУ Наскальные	

изображения в Тассили (Сахара)	62
Е. Б. МАРИАН Дон Карлос	64
В. БРАНИШТЕ Неопубликованные заметки политической жизни Румынии (6—23 февраля 1923-го г.)	73
ДЖ. Л. АЛЕКСАНДЕР Америка викингов	80
Г. ЧАНО Дневник	86

INHALT

TITUS POPOVICI 1848 im Bewusstsein der heutigen Generationen	2
MIRON NICOLESCU und CRISTIAN POPISTEANU Dimitrie Cantemir (18. Jhrdt.) — eine Persönlichkeit, im Ausmass des rumänischen Volkes	7
GH. I. IONITA 40 Jahre seit der Gründung des Antifaschistischen Nationalausschusses in Rumänien	11
CRISTIAN UTEANU Die französischen Eisenbahnarbeiter in der antifaschistischen Resistenz	19
A.J. TOYNBEE Über die Geschichte des rumänischen Volkes	24
W. JANKO Berühmte Aussprüche, die nicht ausgesprochen wurden	28
ION DRAGOMIRESCU Rumänien, 1930-1932. Das Karusell der Kabinettswechsel	38
N. KOSLINSKI Sequenzen aus der Geschichte Japans	46
P. BUNTA Cluj, 1928 — Der Prozess gegen die Einheitsgewerkschaften	54
H. DUMITRU Die Fresken von Tassili in der Sahara	62
EUGEN B. MARIAN Don Carlos	64
VALERIU BRANISTE Unveröffentlichte Anmerkungen über das politische Leben in Rumänien (6-23 Februar 1923)	73
GERALD L. ALEXANDER Wikinger amerika	80
CIANO Tagebuch	86

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Serviciul Import — Export presă, București, Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, întrearea Ministerului nr. 2, et. IV, — Sectorul 1, Oficialul poștal nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioscurile de difuzare a preselor. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

